

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านห้วยข้าว
ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอดงขาว จังหวัดเลย

โดย

นายอู๊ด โยหาเคน และคณะนักวิจัยท้องถิ่น

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านหัวข้าว ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอผาขาว จังหวัดเลย

รายนามผู้วิจัยท้องถิ่น

1. นายอู๊ด	โยหาเคน
2. นายสถิต	สีสงนาง
3. นางทองยูน	ศรีสวาท
4. นายมานพ	โสดา
5. นายอภิวัฒน์	สระแก้ว
6. นางสาววนิดา	ระวาดชัย
7. นายชาญศักดิ์	หนุบาง
8. นางสาวสุจิตรา	ชูชีพ
9. นางสมถวิล	ดีวสร้อย
10.นางอุลย์	นามจันทร์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

คำนำ

รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านห้วยข้าว ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอลำลูกเกด จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการเกษตรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและต้นทุนการผลิตของเกษตรกรบ้านห้วยข้าว เพื่อแสวงหาทางเลือกการเกษตรที่เหมาะสมกับการผลิตของเกษตรกรบ้านห้วยข้าว หมู่ 10 ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอลำลูกเกด จังหวัดเลย สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ผลกระทบและแสวงหาทางเลือกการเกษตรที่เหมาะสมกับการผลิตของเกษตรกรบ้านห้วยข้าว โดยได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สาระสำคัญของรายงานเล่มนี้ เป็นการรายงานผลของการปฏิบัติงานของนักวิจัยท้องถิ่น เพื่อนำเสนอข้อมูลของการศึกษารูปแบบการเกษตรในอดีตจนถึงปัจจุบันและต้นทุนการผลิตของเกษตรกร สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ผลกระทบและแสวงหาทางเลือกการเกษตรที่เหมาะสมกับการผลิต ตลอดจนการนำเสนอปัญหา และบทเรียนที่ได้จากการวิจัยภายใต้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คณะทีมวิจัยท้องถิ่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจ และเพื่อเป็นฐานข้อมูลเพื่อใช้อ้างอิงได้ คณะทีมงานวิจัยไทบ้านจึงขอขอบพระคุณทุกท่านที่เกี่ยวข้อง และที่ช่วยสนับสนุนการดำเนินการวิจัยมา ณ โอกาสนี้

ทีมวิจัยไทบ้าน

นายอู๊ด โยหาเคน และคณะ

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาของโครงการวิจัย	1
คำถามการวิจัย	3
วัตถุประสงค์	3
พื้นที่ศึกษาวิจัย	3
ขั้นตอนการดำเนินงาน	4
ระยะเวลาดำเนินการวิจัย	4
แผนปฏิบัติการวิจัย	5
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	9
นักวิจัยท้องถิ่น	10
บทที่ 2 ทบทวนแนวคิด	11
แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง	11
แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	19
แนวคิดเกษตรทางเลือก	23
บทที่ 3 วิธีการและขั้นตอนการดำเนินงาน	30
ขั้นตอนการดำเนินงาน	30
ผลการดำเนินงาน	30
บทที่ 4 ผลการดำเนินการ	49
บริบทชุมชน	49
ประวัติหมู่บ้าน	53
วัฒนธรรมประเพณี	55
รูปแบบการเกษตรในอดีตของบ้านหัวขัว	61

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
รูปแบบการเกษตรในปัจจุบันของบ้านห้วยข้าว	65
สภาพปัญหาในการทำเกษตรในปัจจุบันและผลกระทบที่เกิดขึ้น	80
ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาด้านการเกษตร	81
รูปแบบเกษตรที่เหมาะสมของบ้านห้วยข้าว	83
ผลที่ได้รับจากการทำวิจัยเกษตรทางเลือกถั่วปทุมชนบ้านห้วยข้าว	86
บทที่ 5 สรุป บทเรียน สภาพปัญหา ข้อเสนอแนะ	88
สรุป	88
บทเรียน	89
ปัญหาในการขับเคลื่อนงาน	91
ข้อเสนอแนะ	92
บรรณานุกรม	94
ภาคผนวก	95
ภาพกิจกรรม	96
ประวัตินักวิจัย	

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แผนงานกิจกรรม วัตถุประสงค์ ขั้นตอนวิธีการ ผลที่คาดว่าจะได้รับ และกลุ่มเป้าหมาย	5
ตารางที่ 2 จำนวนประชากรแยกตามช่วงอายุ	38
ตารางที่ 3 แสดงช่วงอายุจำนวนประชากร	64
ตารางที่ 4 แสดงประเพณี วัฒนธรรมชุมชน	68

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพประกอบที่ 1	ภาพแสดงกรอบแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง	16
ภาพประกอบที่ 2	แสดงกรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช	22
ภาพประกอบที่ 3	แสดงแผนที่หมู่บ้านห้วยขั้ว ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอผาขาว จังหวัดเลย	64
ภาพประกอบที่ 4	แสดงภาพกิจกรรมประชุมทีมวิจัย	96
ภาพประกอบที่ 5	แสดงภาพกิจกรรมประชุมทีมวิจัย (ต่อ)	96
ภาพประกอบที่ 6	แสดงภาพกิจกรรมประชุมทีมวิจัย (ต่อ)	97
ภาพประกอบที่ 7	แสดงภาพกิจกรรมประชุมทีมวิจัย (ต่อ)	97
ภาพประกอบที่ 8	แสดงภาพกิจกรรมศึกษาดูงาน	98
ภาพประกอบที่ 9	แสดงภาพกิจกรรมศึกษาดูงาน (ต่อ)	98
ภาพประกอบที่ 10	แสดงภาพกิจกรรมศึกษาดูงาน (ต่อ)	99
ภาพประกอบที่ 11	แสดงภาพกิจกรรมศึกษาดูงาน (ต่อ)	99
ภาพประกอบที่ 12	แสดงภาพกิจกรรมแปลงการเรียนรู้	100
ภาพประกอบที่ 13	แสดงภาพกิจกรรมแปลงการเรียนรู้ (ต่อ)	100
ภาพประกอบที่ 14	แสดงภาพกิจกรรมแปลงการเรียนรู้ (ต่อ)	101
ภาพประกอบที่ 15	แสดงภาพกิจกรรมแปลงการเรียนรู้ (ต่อ)	101
ภาพประกอบที่ 16	แสดงภาพกิจกรรมการอบรมทางเลือก	102
ภาพประกอบที่ 17	แสดงภาพกิจกรรมการอบรมทางเลือก (ต่อ)	102
ภาพประกอบที่ 18	แสดงภาพกิจกรรมการอบรมทางเลือก (ต่อ)	103
ภาพประกอบที่ 19	แสดงภาพกิจกรรมการอบรมทางเลือก (ต่อ)	103

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการวิจัย

“เกษตรกรเป็นกระดูกสันหลังของชาติ” เป็นคำเปรียบเปรยที่ชัดเจนและเห็นรูปธรรมที่แสดงถึงความสำคัญและจำเป็นในการดำรงอยู่ของสังคมและประเทศไทย แต่ในความเป็นจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะในอีกด้านหนึ่งเกษตรกรกำลังรวันตายซึ่งอาจจะหมดลมหายใจในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า เพราะยังทำกึ่งยั้งจน ยิ่งผลิตก็ยิ่งมีหนี้สินพอกพูนมากขึ้น ครอบครัวล่มสลาย สังคมวัฒนธรรมเปลี่ยน ทั้งนี้ส่วนหนึ่งมาจากความผิดพลาดจากนโยบายของรัฐที่กำหนดให้หน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการส่งออก โดยการนำปัจจัยการเพิ่มผลผลิตมาใช้ เช่น การใช้ปุ๋ยเคมี การใช้ยาฆ่าแมลงหรือสารเคมีต่างๆมาใช้ โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่ตามมา จนในที่สุดเกษตรกรจนลงมีหนี้สินล้นพ้นตัว ครอบครัวแตกแยกไม่มีที่ดินทำกิน สุดท้ายต้องอพยพแรงงานไปรับจ้างตามแหล่งจ้างงานต่างๆทั้งในกรุงเทพฯและต่างจังหวัด

การทำเกษตรเชิงเดี่ยวทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา ได้แก่ ปัญหาการพังทลายของหน้าดิน ดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ ปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อมและปัญหาการระบาดของโรคและแมลง การทำเกษตรมุ่งเน้นเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรโดยการใช้ปุ๋ยเคมีเป็นจำนวนมากและใช้ติดต่อกันเป็นระยะเวลานานจะทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของโครงสร้างดินและดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ทำให้โครงสร้างของดินเสื่อมลง ดินจึงกระด้างมีการอัดตัวแน่น ไม่อุ้มน้ำในฤดูแล้ง

การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ทำให้เกิดปัญหาสารพิษตกค้างในสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื่องจากการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชในแต่ละครั้งจะใช้ประโยชน์ได้เพียง 25% ที่เหลืออีก 75% จะกระจายสะสมในดิน น้ำ และอากาศในสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญคือ สารเคมีกำจัดศัตรูพืชไม่ได้ทำลายเฉพาะศัตรูพืชเท่านั้น แต่ยังทำลายแมลงและจุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ในธรรมชาติอีกด้วย ซึ่งเป็นการทำลายความสมดุลของระบบนิเวศน์ในธรรมชาติ และผลที่ตามมาคือ การระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชที่รุนแรงมากขึ้น

การทำเกษตรเชิงเดี่ยวทำให้ที่ต้องพึ่งพิงปัจจัยภายนอก เพื่อนำมาเพิ่มผลผลิตให้ได้เป็นจำนวนมาก แต่ก็มีได้หมายความว่าเกษตรกรจะประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจเสมอไป ในทางตรงกันข้ามกลับพบว่าเกษตรกรที่ทำการเกษตรจำนวนมากประสบปัญหาภาวะขาดทุน และ

หนี้สิน เกิดความล้มเหลวทางเศรษฐกิจ เนื่องมาจากต้นทุนการผลิตที่สูงและราคาผลผลิตที่ตกต่ำ เกษตรกรต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำของบริษัท เนื่องจากต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิต และเทคโนโลยีต่างๆ จากบริษัท ไม่ว่าจะเป็นเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย หรือสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เป็นการทำการเกษตรที่ถูกผูกขาดจากบริษัทขนาดใหญ่

การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชนอกจากจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแล้วยังก่อให้เกิดปัญหาการได้รับสารพิษเข้าสู่ร่างกายของเกษตรกรผู้ใช้ และยังมีสารพิษตกค้างในผลผลิตทางการเกษตรการใช้สารเคมีทางการเกษตรนานๆ ทำให้พืชผักมีพิษตกค้างจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพมีการสะสมสารพิษในร่างกายเป็นระยะเวลานาน และเกิดการเจ็บป่วย เช่น โรคมะเร็ง โรคเรื้อรัง โรคกระดูก ฯลฯ โดยเฉพาะโรคกระดูก ซึ่งจะเห็นได้จากสถิติคนไทยที่ป่วยเป็นโรคกระดูกมีจำนวนมากขึ้นทุกปี

การทำเกษตรเชิงเดี่ยวที่มุ่งที่ผลกำไรยังทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของเกษตรกรไทย ทำลายฐานการเกษตรแบบยังชีพของเกษตรกร ทำลายระบบสังคมของชุมชน และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดที่มีต่อภูมิปัญญาพื้นบ้านของไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลยด้วยความเข้าใจว่าเป็นความเชื่อ หรือวิธีการปฏิบัติที่ไม่ทันสมัย ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ และไม่มีประสิทธิภาพ โดยลืมไปว่าความรู้และภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดต่อกันมาได้จากประสบการณ์ของคนรุ่นก่อนมานานหลายรุ่น ที่อยู่ในพื้นที่ท้องถิ่นที่พวกเขาอาศัยอยู่ ความรู้และแนวทางการพัฒนาการเกษตรจะถูกรวบรวมไปอยู่ในสถาบันการเกษตรต่างๆ ของรัฐ และบริษัทธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่ การพัฒนาและแก้ไขปัญหของเกษตรกรกลายเป็นบทบาทของผู้เชี่ยวชาญทางการเกษตรจากหน่วยงานของรัฐ หรือบริษัทการเกษตรที่เข้าไปเปลี่ยนแปลงความคิดและวิถีชีวิตของการทำการเกษตร โดยที่เกษตรกรกลายเป็นเพียงผู้รับเท่านั้นเอง ซึ่งหากองค์ความรู้ที่ได้รับนั้นไม่ถูกต้อง ผู้ที่ได้รับความเสียหายคือตัวของเกษตรกรเอง

บ้านห้วยข้าวหมู 10 ตำบลท่าช้างคล่อง อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย มีพื้นที่ 4,008 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่สร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยประมาณ 70 ไร่ ที่เหลือเป็นพื้นที่ทำการเกษตร 3,938 ไร่ ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูงและที่ราบลุ่มโดยที่ราบสูงใช้ทำไร่และที่ราบลุ่มใช้ทำนา จำนวนหลังคาเรือน 131 หลังคาเรือน ประชากร 645 คน แยกเป็นชาย 315 คน หญิง 320 คน บ้านห้วยข้าวเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพกสิกรรม ได้แก่ ทำนา ทำไร่ข้าวโพด ไร่มันสำปะหลัง และไร่ถั่วเหลือง วิธีการผลิตเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิงจากเคยใช้ปุ๋ยคอกหันมาใช้ปุ๋ยเคมี จากการใช้มีดแทงหญ้าตามคันนาหันมาใช้ยาฆ่าหญ้าฆ่าแมลงต่างๆ จากเคยใช้ควายไถไร่ไถนาหันมาใช้รถแทรกเตอร์ จากเคยลงแขกหันมาเป็นจ้างงาน จากเคยทำนาทำไร่ใช้เวลาเป็นแรมเดือนเหลือ 2-3 วันแล้วเสร็จ และจากเคยทำเพื่ออยู่เพื่อกินหันมาทำเพื่อขาย “เห็นเงินตาโต” จากสิ่งทีกล่าวมาจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งวิถีชีวิตและ

วิธีการผลิตเพราะล้วนต้องใช้เงินเป็นต้นทุนการผลิตทั้งสิ้น ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่คำนึงถึงหรือนับรวมเป็นต้นทุนการผลิต ทำให้ประชาชนบ้านห้วยขมิ้นนี้สิ้นรวมกันกว่า 10 ล้านบาท โดยมีเจ้าหน้าที่ได้แก่ ธกส. สหกรณ์การเกษตร กลุ่มองค์กรต่างๆรวมถึงหนี้ในระบบ นอกจากนี้ปริมาณการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้นทุกปีนอกจากเป็นการเพิ่มต้นทุนแล้วยังส่งผลถึงความสมดุลระบบนิเวศ การเสื่อมโทรมของสภาพดิน รวมถึงส่งผลร้ายต่อสุขภาพร่างกาย อย่างไรก็ตามมีเกษตรกรจำนวนหนึ่งพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการตั้งกลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพขึ้นเพื่อทดลองใช้ปรับปรุงบำรุงดินและลดต้นทุนในการผลิตให้กับสมาชิกในกลุ่ม แต่สมาชิกกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพดังกล่าวยังขาดความรู้ ทักษะและประสบการณ์ในการดำเนินการรวมถึงความสามารถในการวิเคราะห์ การแสวงหาทางเลือกการผลิตที่เหมาะสมและการจัดการ

จากสภาพปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องมีทางเลือกให้เกษตรกรบ้านห้วยขมิ้นให้มีทางเลือกที่หลากหลายและเหมาะสม สามารถอยู่รอดได้อย่างปลอดภัยและยั่งยืน ปราศจากหนี้สินและโรคภัยไข้เจ็บพร้อมกับเป็นกรณีตัวอย่างให้หมู่บ้านอื่นๆได้ศึกษาเรียนรู้เพื่อนำไปปฏิบัติต่อไป

1.2 คำถามวิจัย

1. รูปแบบและต้นทุนการผลิต มีผลต่อการดำรงอยู่ของเกษตรกรบ้านห้วยขมิ้นอย่างไร
2. ชุมชนมีทางเลือกที่เหมาะสมกับการผลิตของเกษตรกรบ้านห้วยขมิ้นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์/เป้าหมาย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการเกษตรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและต้นทุนการผลิตของเกษตรกรบ้านห้วยขมิ้น หมู่ 10 ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย
2. เพื่อแสวงหาทางเลือกการเกษตรที่เหมาะสมกับการผลิตของเกษตรกรบ้านห้วยขมิ้น หมู่ 10 ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย

1.4 พื้นที่เป้าหมาย

บ้านห้วยขมิ้น หมู่ 10 ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย

1.5 กลุ่มเป้าหมาย

1. กลุ่มเกษตรกรยั่งยืนจำนวน 10 ครัวเรือน
2. กลุ่มเกษตรกรผู้เข้าร่วมการดำเนินโครงการ 30 ครัวเรือน
3. กลุ่มชาวบ้านผู้ให้ข้อมูลจำนวน 50 ครัวเรือน

1.6 ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. การเตรียมการวิจัย

- 1.1 ประชุมเชิงปฏิบัติการนักวิจัย
- 1.2 ประชุมชี้แจงโครงการกับพื้นที่เป้าหมาย
- 1.3 การจัดทำเครื่องมือ (แบบสอบถาม)

2. การจัดเก็บข้อมูล

- 2.1 เก็บข้อมูล รายครัวเรือนของเกษตรกรบ้านหัวขัว จำนวน 30 ครัวเรือน
- 2.2 เก็บข้อมูลการผลิตทางการเกษตรรวมถึงแหล่งทุนต่างๆ ทั้งในระบบและนอกระบบ
- 2.3 สัมภาษณ์ข้อมูลกลุ่ม/องค์กรชุมชน
- 2.4 จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา รูปแบบและต้นทุนการผลิตทางการเกษตร
- 2.5 เวทีนำเสนอข้อมูลต่อชุมชน

3. การดำเนินการ

- 3.1 เวทีศึกษารูปแบบและทางเลือกที่เหมาะสมกับการผลิต
- 3.2 ศึกษาดูงานการทำเกษตรแบบกสิกรรมธรรมชาติและการพึ่งตนเอง
- 3.3 กิจกรรมการส่งเสริมการทำเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชน
- 3.4 การจัดทำแปลงเกษตรเพื่อเป็นจุดเรียนรู้
- 3.5 ทดลองทำ/ลงมือทำปฏิบัติจริง

4. สรุปผลการดำเนินงาน

- 4.1 จัดทำรายงานความก้าวหน้า
- 4.2 จัดเวทีนำเสนอผลการวิจัยกับชุมชน
- 4.3 จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

1.7 ระยะเวลาดำเนินการวิจัย

การดำเนินการศึกษาโครงการวิจัยรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชน

บ้านหัวขัว ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอลำดวน จังหวัดเลย ใช้ระยะเวลาดำเนินการโครงการ 12 เดือน เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2552 ถึงวันที่ 31 พฤษภาคม 2553 และขอขยายระยะเวลาในการดำเนินการอีก 6 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2553 ถึงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2553

1.6 แผนปฏิบัติการวิจัย

ตารางที่ 1 แผนงานกิจกรรม วัตถุประสงค์ ขั้นตอนวิธีการ ผลที่คาดว่าจะได้รับ และ กลุ่มเป้าหมาย

แผนงาน/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ขั้นตอนวิธีการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	กลุ่มเป้าหมาย
1. ประชุมเชิงปฏิบัติการนักวิจัย	1. เพื่อเตรียมความพร้อมนักวิจัยท้องถิ่น 2. เพื่อวางแผนการทำงานร่วมกันของนักวิจัยท้องถิ่น 3. เพื่อพัฒนาศักยภาพของนักวิจัยท้องถิ่น	1. ประสานคณะทำงาน ที่ปรึกษา 2. เตรียมประเด็นและรูปแบบการอบรมนักวิจัย 3. ดำเนินการประชมนักวิจัยและพัฒนาศักยภาพของนักวิจัย	1. นักวิจัยและที่ปรึกษาโครงการได้ทบทวนเป้าหมายโครงการวิจัย 2. นักวิจัยท้องถิ่นสามารถวางแผนการวิจัย 2. นักวิจัยได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น	1. นักวิจัยท้องถิ่น 2. ที่ปรึกษาโครงการ 3. พี่เลี้ยง
2. ประชุมชี้แจงโครงการกับพื้นที่เป้าหมาย	1. เพื่อชี้แจงรายละเอียดโครงการวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานวิจัย	1. ประสานคณะทำงาน ที่ปรึกษาและประชาชนกลุ่มหมายในชุมชน 2. เตรียมประเด็นและรูปแบบการประชุม 3. แบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงาน 4. ดำเนินการประชุมชี้แจงโครงการ 5. สรุปผลการประชุมชนร่วมกัน	1. ประชาชนในหมู่บ้านห้วยข้าวได้รับรู้เป้าหมายการวิจัยและกระบวนการวิจัย 2. ประชาชนในหมู่บ้านห้วยข้าวได้ร่วมให้ข้อเสนอแนะในการวิจัย	1. นักวิจัยท้องถิ่น 2. ที่ปรึกษาโครงการ 3. พี่เลี้ยง 4. ประชาชนในพื้นที่บ้านห้วยข้าว

ตารางที่ 1 แผนงานกิจกรรม วัตถุประสงค์ ขั้นตอนวิธีการ ผลที่คาดว่าจะได้รับ และ
กลุ่มเป้าหมาย (ต่อ)

แผนงาน/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ขั้นตอนวิธีการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	กลุ่มเป้าหมาย
3. เวทีประหม่นักวิจัย เพื่อจัดทำเครื่องมือ (แบบสอบถาม)	1. เพื่อกำหนด ประเด็นในการเก็บ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ การวิจัย 2. เพื่อเป็นการออกแบบ เครื่องมือต่าง ๆ ที่ จำเป็นต่อการเก็บ ข้อมูล	1. ประสานคณะ ทำงาน ที่ปรึกษา และวิทยากร 2. เตรียมประเด็น และรูปแบบการ ประชุม 3. ดำเนินการ ประชุมและพัฒนา เครื่องมือในการ เก็บข้อมูล	1. มีประเด็นในการ เก็บข้อมูลต่าง ๆ ที่ ใช้ในการศึกษาวิจัย 2. เกิด แบบสอบถาม แบบ สัมภาษณ์ และ เครื่องมือ ๆ ในการ เก็บข้อมูลชุมชน 3. เกิดแผนการทำ ดำเนินการเก็บ ข้อมูล	1. นักวิจัยท้องถิ่น 2. ที่ปรึกษา โครงการ 3. พี่เลี้ยง
4. เวทีเก็บข้อมูล	1. เพื่อศึกษาการ เปลี่ยนแปลงบริบท ชุมชนบ้านหัวขัว ใน อดีตถึงปัจจุบัน 2. เพื่อศึกษารูปแบบ การทำเกษตรของบ้าน หัวขัวตั้งแต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน 3. เพื่อปัจจัยการผลิต ที่เกี่ยวข้องกับ การเกษตรของชุมชน บ้านหัวขัว 4. เพื่อศึกษาด้านทุน การผลิตของเกษตร บ้านหัวขัว	1. ประสานคณะ ทำงาน ที่ปรึกษา และกลุ่มเป้าหมาย 2. เตรียมประเด็น และเครื่องมือใน การเก็บข้อมูล 3. ดำเนินการ ประชุมและสำรวจ ข้อมูลชุมชนและ ลงพื้นที่ในการ สัมภาษณ์ กลุ่มเป้าหมาย	1. ได้ข้อมูลบริบท ชุมชนบ้านหัวขัว 2. ได้ข้อมูลเกี่ยว ปัจจัยการผลิตด้าน การเกษตรและ ภาวะหนี้สินที่เกิด จากการเกษตร 3. มูลค่าผลผลิต และต้นทุนการผลิต ของการเกษตร 4. ผลกระทบที่ เกิดขึ้นจาก การเกษตร	1. นักวิจัยท้องถิ่น 2. ที่ปรึกษา โครงการ 3. พี่เลี้ยง 4. เกษตรกรผู้ให้ ข้อมูลและ กลุ่มเป้าหมาย

ตารางที่ 1 แผนงานกิจกรรม วัตถุประสงค์ ขั้นตอนวิธีการ ผลที่คาดว่าจะได้รับ และ กลุ่มเป้าหมาย (ต่อ)

แผนงาน/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ขั้นตอนวิธีการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	กลุ่มเป้าหมาย
5. เวทีวิเคราะห์ข้อมูล	1. เพื่อสรุปข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูล 2. เพื่อทบทวนประเด็นและตรวจสอบข้อมูลและจัดหมวดหมู่ของข้อมูล	1. ประสานคณะทำงาน ที่ปรึกษาและกลุ่มเป้าหมาย 2. เตรียมประเด็นและข้อมูลที่ได้ 3. ดำเนินการประชุมและร่วมกันทบทวนข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน	1. ได้ข้อมูลที่รอบด้านและตรวจสอบประเด็นที่วางไว้ 2. เกิดการกระบวนเรียนรู้ในการตรวจสอบข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล	1. นักวิจัยท้องถิ่น 2. ที่ปรึกษาโครงการ 3. พี่เลี้ยง 4. เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลและกลุ่มเป้าหมาย
6. จัดเวทีนำเสนอข้อมูล	1. เพื่อนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาต่อชุมชน 2. เพื่อให้ชุมชนร่วมตรวจสอบข้อมูลว่าตรงตามประเด็นและข้อมูลครบถ้วนหรือไม่	1. ประสานคณะทำงาน ที่ปรึกษาและประชาชนกลุ่มเป้าหมายในชุมชน 2. เตรียมข้อมูลและประเด็นที่ได้จากการศึกษาข้อมูลชุมชน 3. แบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงาน 4. ดำเนินการประชุม 5. สรุปผลการประชุมชุมชนร่วมกัน	1. ได้รับทราบข้อมูลและสามารถอธิบายได้ 2. ชุมชนได้มีการเสนอแนะและเพิ่มเติมข้อมูล	1. นักวิจัยท้องถิ่น 2. ที่ปรึกษาโครงการ 3. พี่เลี้ยง 4. เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลและกลุ่มเป้าหมาย 5. ประชาชนในพื้นที่บ้านหัวขัว

ตารางที่ 1 แผนงานกิจกรรม วัตถุประสงค์ ขั้นตอนวิธีการ ผลที่คาดว่าจะได้รับ และ
กลุ่มเป้าหมาย (ต่อ)

แผนงาน/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ขั้นตอนวิธีการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	กลุ่มเป้าหมาย
7. เวทีศึกษารูปแบบ และทางเลือกที่ เหมาะสมกับการผลิต	1. เพื่อศึกษารูปแบบ การเกษตรที่เหมาะสม กับชุมชนบ้านหัวขัว 2. เพื่อกำหนด แผนการส่งเสริม กิจกรรมที่เหมาะสม กับการเกษตรของบ้าน หัวขัว	1. ประสานคณะ ทำงาน ที่ปรึกษา และกลุ่มเป้าหมาย 2. เตรียมประเด็น และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง 3. ดำเนินการ ประชุม 4. สรุปผลการ ประชุม	1. ได้รูปแบบ การเกษตรที่ เหมาะสมชุมชน บ้านหัวขัว 2. เกิดแผนการ ส่งเสริมการเกษตร ที่เหมาะสม	1. นักวิจัยท้องถิ่น 2. ที่ปรึกษา โครงการ 3. พี่เลี้ยง 4. เกษตรกรผู้ให้ ข้อมูลและ กลุ่มเป้าหมาย 5. ประชาชนใน พื้นที่บ้านหัวขัว
8. ศึกษาดูงานการทำ เกษตรแบบกสิกรรม ธรรมชาติและการ พึ่งตนเอง	1. เพื่อแลกเปลี่ยน ประสบการณ์กับ ชุมชนอื่น ๆ	1. ประสานพื้นที่ ศึกษาดูงาน 2. เตรียม กลุ่มเป้าหมายที่จะ เข้าร่วมการศึกษาดู งาน 3. ดำเนินงานตาม แผน	1. ได้แนวทางใน การปฏิบัติ 2. เกิดการ แลกเปลี่ยนแนวคิด ระหว่างชุมชน เกิด เครือข่ายความมือ	1. นักวิจัยท้องถิ่น 2. เกษตรกรและ กลุ่มเป้าหมาย
9. กิจกรรมการ ส่งเสริมการทำเกษตร ที่เหมาะสมกับชุมชน	1. เพื่อสร้าง กระบวนการเรียนรู้ ให้กับเกษตรกรบ้าน หัวขัวในการทำเกษตร ที่เหมาะสมกับชุมชน	1. ประสานคณะ ทำงาน ที่ปรึกษา และกลุ่มเป้าหมาย 2. กำหนด กิจกรรมนารทดลอง ปฏิบัติกิจกรรม ด้านการเกษตร 3. ดำเนินการ 4. สรุปผลการ ดำเนินการ	1. กลุ่มเป้าหมายได้ เรียนรู้รูปแบบ การเกษตรที่ เหมาะสมกับชุมชน เช่น เกษตรประณีต เกษตรอินทรีย์ วนเกษตร และ รูปแบบวิสาหกิจ ชุมชน	1. นักวิจัยท้องถิ่น 2. ที่ปรึกษา โครงการ 3. พี่เลี้ยง 4. กลุ่มเป้าหมาย 5. ประชาชนใน พื้นที่บ้านหัวขัว

ตารางที่ 1 แผนงานกิจกรรม วัตถุประสงค์ ขั้นตอนวิธีการ ผลที่คาดว่าจะได้รับ และ
กลุ่มเป้าหมาย (ต่อ)

แผนงาน/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ขั้นตอนวิธีการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	กลุ่มเป้าหมาย
10. การจัดทำแปลง เกษตรเพื่อเป็นจุด เรียนรู้	1. เพื่อส่งเสริมให้เกิด พื้นที่เรียนรู้ในชุมชน และเป็นต้นแบบใน การทำเกษตรที่ เหมาะสมกับชุมชน	1. คัดเลือก เกษตรกรที่เข้าร่วม การทำเกษตรที่ เหมาะสม 2. พัฒนาศักยภาพ เกษตรกรและพื้นที่ ให้เป็นจุดเรียนรู้	1. เกิดพื้นที่เรียนรู้ ในชุมชนบ้านหัวขัว 2. เกิดวิทยากร เกษตรในชุมชน บ้านหัวขัว	1. นักวิจัยท้องถิ่น 2. เกษตรกรและ กลุ่มเป้าหมาย
11. จัดเวทีนำเสนอ ผลการวิจัยกับชุมชน	1. เพื่อนำเสนอข้อมูล และผลการดำเนินการ วิจัยต่อชุมชน 2. เพื่อแลกเปลี่ยน ประสบการณ์และ นำเสนอแนวทางเลือก ในการทำเกษตรที่ เหมาะสมกับชุมชน	1. ประสานคณะ ทำงาน ที่ปรึกษา และประชาชนกลุ่ม หมายในชุมชน 2. เตรียมข้อมูล และประเด็นที่ได้ จากการศึกษา ข้อมูลชุมชน 3. แบ่งบทบาท หน้าที่ในการ ทำงาน 4. ดำเนินการ ประชุม 5. สรุปผลการ ประชุมร่วมกัน	1. ได้รับทราบ ข้อมูลและสามารถ อธิบายผลที่เกิดขึ้น จากการวิจัย 2. ชุมชนได้มี แนวทางเลือกใน การเกษตรที่ เหมาะสมกับชุมชน บ้านหัวขัว 3. เกิดการ แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ใน ชุมชนและจากผู้ ที่มาจากนอกชุมชน	1. นักวิจัยท้องถิ่น 2. ที่ปรึกษา โครงการ 3. พี่เลี้ยง 4. เกษตรกรผู้ให้ ข้อมูลและ กลุ่มเป้าหมาย 5. ประชาชนใน พื้นที่บ้านหัวขัว 6. หน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกษตรกรได้รับรู้ข้อมูลต้นทุนการผลิตและวิเคราะห์ปัจจัยการลงทุนได้และ
ผลกระทบที่เกิดจากการเกษตร
2. เกษตรกรมีทางเลือกการผลิตทางการเกษตรหลายรูปแบบ
3. เกษตรกรบ้านหัวขัวสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

1.8 รายชื่อทีมวิจัย

ทีมนักวิจัยท้องถิ่น

1. นายอู๊ด	โยหาเคน	หัวหน้าทีม
2. นายสถิต	สีสงนาง	ทีมวิจัย
4. นางทองบุญ	ศรีสวาท	ทีมวิจัย
5. นายมานพ	โสดา	ทีมวิจัย
6. นายอภิวัฒน์	สระแก้ว	ทีมวิจัย
7. นางสาววนิดา	ระวาดชัย	ทีมวิจัย
8. นายชาญศักดิ์	หนูบาง	ผู้ใหญ่บ้านหัวขัว
9. นางสาวสุจิตรา	ชูชีพ	นักวิชาการเกษตรเทศบาล ตำบลท่าช้างคล่อง
10. นางสมถวิล	ติวสร้อย	ทีมวิจัย
11. นางอุลย์	นามจันทร์	ทีมวิจัย

ที่ปรึกษาโครงการ

1. นายยุทธศิลป์	ปานภูมิ	นายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลท่าช้างคล่อง
2. นายชำนาญ	ชนะสะเบง	หัวหน้าโครงการการจัดการ ไฟฟ้าชุมชนฯ
3. นายสำเนียง	เกิดไทย	เกษตรอำเภอผาขาว

บทที่ 2

ทบทวนแนวคิด และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

เศรษฐกิจชุมชน มีความหมายได้หลายมิติ ดังนี้

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง พฤติกรรมของชุมชนในการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนองตอบ ความต้องการของชุมชน (Robbins, อ้างถึงใน กรมการพัฒนาชุมชน, 2543 : 8)

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรชุมชน หรือเอกชนร่วมกิจการช่วยกันดำเนินงานด้วยตนเองทั้งหมด หรือบางส่วนโดยประสานทำงานกับพหุภาคีและผู้คนในท้องถิ่น มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมช่วยเหลือการผลิต การตลาด การจัดการร่วมกันในเรื่องเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การค้าขาย การบริการการท่องเที่ยว การพัฒนาส่งเสริมวัฒนธรรมในท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดรายได้ ส่งผลต่อบุคคล ครอบครัวและชุมชน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2543 : 9) กล่าวโดยสรุป เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของ ชุมชน ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมทางการผลิต การแปรรูป การขายผลผลิต การซื้อ และการบริโภค ในชุมชน อาจจะเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ และกำไรในชุมชน

แนวคิดพื้นฐานของเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

กรมการพัฒนาชุมชน (2543 : 9) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไว้ ดังนี้

1. เริ่มที่ชุมชนในชนบทหรือภาคเกษตรกรรม ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศซึ่งเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานของประเทศ อันเป็นรากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภาคจุดสำคัญของเศรษฐกิจชุมชนคือ ยึดชุมชนเป็นหลัก ประชาชนต้องสามัคคีร่วมมือกันช่วยเหลือกันพึ่งตนเองและสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเป็นเสมือนทุนทางสังคมโดยเริ่มจากการส่งเสริมการผลิตพื้นฐานคือเกษตรผสมผสานซึ่งภาครัฐ ภาคเอกชนต้องเข้าไปให้การช่วยเหลือสนับสนุน จัดหาหรือนำในแปลงไร่นาของเกษตรกร และทำแหล่งน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ให้เป็นแหล่งน้ำสำรองสำหรับเติมน้ำในแหล่งน้ำในแปลงไร่นา ขณะเดียวกันก็เป็นมาตรการป้องกัน และแก้ไขปัญหาภัยแล้งในช่วงฤดูภัยแล้งด้วย ทั้งนี้การดำเนินการดังกล่าว ต้องเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนเป็นหลัก

2. ส่งเสริมการรวมกลุ่มของประชาชน โดยใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือเป็นปัจจัยที่เชื่อมความสัมพันธ์ของสมาชิกเพราะ กิจกรรมทางเศรษฐกิจนี้เป็นสิ่งที่

สมาชิกเห็นประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องใกล้ตัว เช่น การรวมกลุ่มที่มีเป้าหมายทางการผลิต กลุ่มเพื่อระดมทุน กลุ่มเพื่อการแปรรูปผลผลิต กลุ่มเพื่อการตลาด และกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นต้น

3. การสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน โดยที่ประชาชนในชนบทมีการรวมกลุ่มมานานแล้ว ซึ่งมีทั้งที่ประสบปัญหาและที่ประสบผลสำเร็จ มีการพัฒนาตัวเองให้เข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ก็มีอยู่มากมาย แต่กลุ่มเหล่านั้นกระจายกันอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ขาดการเชื่อมโยง ดังนั้นหากจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มชาวบ้านจะต้องส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายของกลุ่มชาวบ้านขึ้น โดยจะต้องสำรวจว่า มีกลุ่มชาวบ้านอยู่ที่ไหนบ้าง ทำอะไรกันอยู่ และมีความสามารถในการบริหารงานกันอย่างไร ในขณะเดียวกันจะต้องรู้ว่ากลุ่มชาวบ้านนั้นมีปัญหามีข้อจำกัด มีอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมอะไรบ้าง เพื่อให้ภาครัฐสามารถให้การสนับสนุนได้ตรงตามความต้องการ อันจะทำให้เกิดการพัฒนาศรษฐกิจพื้นฐานแบบพึ่งตนเองของชุมชนได้

4. สนับสนุน ส่งเสริมการตลาดรูปแบบต่างๆ ปัญหาพื้นฐานภาคเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมในครัวเรือนคือ “ตลาด” ซึ่งเมื่อชาวบ้านทำการผลิตผลผลิตทางการเกษตรแล้วไม่สามารถจำหน่ายได้ในราคาที่เป็นธรรม แนวคิดในการแก้ปัญหาดังกล่าวคือ การจัดให้มีตลาดนัดชุมชน หรือลานค้าชุมชน ในทุกอำเภอเพื่อให้กลุ่มเกษตรกรหรือกลุ่มอาชีพนำผลผลิตออกมาจำหน่าย ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีตลาดที่ขายผลผลิตได้อย่างเป็นธรรม และประชาชนในเมืองเองก็ซื้อผลผลิตได้ในราคาถูก ในขณะเดียวกันเกษตรกรและกลุ่มอาชีพ ก็สามารถใช้ลานค้าชุมชนเป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการผลิต ซึ่งจะเป็นการช่วยให้มีการพัฒนาคุณภาพผลผลิต หรือผลิตภัณฑ์ของตนเองได้ดียิ่งขึ้น และยังเป็นสถานที่ ที่จะทำให้ภาครัฐกิจได้เข้ามาคัดเลือกรับซื้อ ส่งซื้อผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ที่จะนำไปจำหน่าย

5. จัดให้มีเวทีประชาคมเศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชนในทุกระดับ เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ปรัชญาหรือ แก่นไขปัญหาของชุมชนเอง วางแผนจัดทำโครงการและการแสวงหางบประมาณในลักษณะแบบ “คิดเอง ทำเอง” ระหว่างเพื่อนด้วยกัน โดยมีผู้แทนจากส่วนราชการ หน่วยงานองค์กรพัฒนาเอกชนคอยเสริมความช่วยเหลือให้เป็น “เวทีประชาคมเศรษฐกิจชุมชน/หมู่บ้าน” และขยายเป็นเวทีประชาคมในระดับอำเภอต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า “คนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน” ด้านต่างๆ ดังนี้ (สุวริย์ ศรีปฐะ, 2541 : 129-130)

มนุษย์จำเป็นต้องบริโภคปัจจัยสี่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหาร จึงควรผลิตเพื่อบริโภคเองให้ได้มากที่สุด ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสว่า “ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาตนเองให้ได้หมดทั้งร้อยเปอร์เซ็นต์ เกษตรกรอาจเริ่มต้นพึ่งตนเองจาก 10

เปอร์เซ็นต์ เป็น 20 เปอร์เซ็นต์แล้วค่อย ๆ ยกขึ้นไปเรื่อย ๆ ก็ได้” รูปแบบการผลิตที่เป็นพื้นฐานและเป็นอุดมคติเพื่อการพึ่งตนเอง คือการทำเกษตรแบบผสมผสานที่เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ และทรัพยากรของท้องถิ่นที่ผ่านมานั้นการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว (Mono Crop) เพื่อขายได้เงินไปซื้อข้าว อาหาร สิ่งของเครื่องใช้มาบริโภคทำให้มีหนี้สินไม่เป็นตัวของตัวเอง สถาบันครอบครัวและชุมชน ล่มสลายเพราะรายได้ไม่เพียงพอต้องอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองและภาคอุตสาหกรรม สิ่งจำเป็นต่าง ๆ ล้วนถูกกำหนดราคาโดยกลไกตลาด สินค้าบริโภคจึงมีราคาสูง คนส่วนใหญ่จึงเกิดภาระหนี้สิน แต่เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองจะส่งเสริมให้ครอบครัวมีผลผลิตเพื่อบริโภคอย่างเพียงพอ ส่วนที่เหลือจึงนำไปขาย ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดจึงเป็น “กำไร” เกษตรกรเป็นผู้กำหนด หรือ ตัวกระทำ (Actor) ต่อตลาด ไม่ใช่กลไกตลาดเป็นผู้กำหนด การรวมกลุ่มของชาวบ้านระดับชุมชน หมู่บ้าน และตำบลจะทำให้เกิดพลัง และเกิดการต่อรองในระบบตลาดได้ในขณะที่เศรษฐศาสตร์กระแสโลกาภิวัตน์ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มพ่อค้าและสมาคมอุตสาหกรรมมากกว่า แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองมุ่งให้ชาวบ้านเป็นทั้งเจ้าของทุนและผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจเอง โดยถือว่า วัตถุประสงค์ แรงงาน ทักษะ ทุนและยุทธศาสตร์ทางธุรกิจต้องอยู่ภายใต้การตัดสินใจด้วยตนเอง (Self-determination) ของสมาชิกชุมชนรัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุนข้อมูลข่าวสาร ความรู้ในการบริหารจัดการ สนับสนุนการทำวิจัยเพื่อการพัฒนาผลผลิตและเทคโนโลยีการผลิต รวมทั้งปรับปรุงแก้ไขกฎหมายระเบียบต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนธุรกิจชุมชนให้มีอนาคตการรวมตัวเป็นกลุ่มของชาวบ้านเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นและขาดไม่ได้ หากไม่รวมตัวกันเศรษฐกิจตลาดจะทำลายชุมชนเพราะการแก่งแย่งแข่งขัน ตลาดก็จะปั่นป่วนเพราะคนในชุมชนและในประเทศขาดกำลังซื้อ

ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง (Self-reliance Economic) ของชุมชนใช้คุณธรรมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยเป็นแกนกลางของการจัดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทั้งการทำความดีมีสัจจะ มีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และคำสอนพระพุทธศาสนาทั้งหลาย โดยที่สิ่งเหล่านี้เป็นทั้งแบบแผนพฤติกรรมในสังคมและเป็นมิติในการทำธุรกิจพร้อมกันไป ระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง จึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่กำกับด้วยคุณธรรม (Moral Economic) ส่วนระบบเศรษฐกิจแบบตลาดตามหลักเศรษฐศาสตร์กระแสโลกาภิวัตน์นั้น มุ่งใช้วัตถุคือ กำไร เป็นแรงจูงใจในการทำธุรกิจเพียงอย่างเดียว การขายสิ่งที่ตนมีและการส่งออกเพื่อให้ได้เงินตราจึงเป็นเป้าหมายสำคัญ

การประสานเชื่อมโยง (Articulation) ระหว่างแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสโลกาภิวัตน์ โดยระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไม่ได้ปฏิเสธระบบตลาด แต่ถือว่าตลาดมีความจำเป็นแต่ต้องเปลี่ยนความสำคัญทางการค้าระหว่างเกษตรกรกับพ่อค้า นักธุรกิจ และระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล มาเป็นความสัมพันธ์ระหว่าง

ชุมชนกับพ่อค้า เป็นกลุ่มกับปัจเจกชน ชุมชนเป็นเจ้าของหรือผู้ประกอบการเอง และมีการสร้างเครือข่ายชุมชนระดับอำเภอ จังหวัด ภาคและประเทศ อาณาจักรธุรกิจและอำนาจการต่อรองของชุมชนก็จะมากยิ่งขึ้น และเป็นประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ของประเทศมากขึ้นด้วย กล่าวโดยสรุปแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นให้มั่นคง โดยเริ่มต้นจากการปรับกระบวนการพัฒนาแบบแยกส่วน (Split Type Development) ไปสู่การพัฒนาอย่างบูรณาการ (Holistic Approach) ซึ่งทุกส่วนมีความเชื่อมโยงกันว่า เมืองและชนบทไม่สามารถแยกส่วนกันได้ ในการพัฒนาเกษตร อุตสาหกรรมและการบริการเกี่ยวเนื่องกันขณะเดียวกันควรสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชนคือ “การสร้างอาชีพหลากหลาย” โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเองและสอดคล้องกับศักยภาพ ทรัพยากรเทคโนโลยีที่เหมาะสมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในการเพิ่มพูนความรู้ รายได้ทรัพยากร ความเอื้ออาทรต่อกัน อันจะนำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนภายใต้การพัฒนาอย่างยั่งยืน (แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับธุรกิจชุมชน (<http://www.rds.phd.lru.ac.th/Dr.patthira/RCB/04.pdf,2551>))

เศรษฐกิจชุมชนคืออะไร

ก่อนจะทำความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจชุมชน คงต้องทำความเข้าใจให้ตรงกันก่อนว่า “ชุมชน” คืออะไร และ “เศรษฐกิจ” คืออะไร

ชุมชน ประกอบด้วย ครอบครัวหลายครอบครัวที่มาอยู่รวมในที่เดียวกัน และมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ

เศรษฐกิจ ก็จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับ “การผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต คือ การซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิต

เศรษฐกิจชุมชน จึงหมายถึง การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม บริการ ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนนั้น คือ ให้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ บนรากฐานความสามารถที่มีอยู่จากการใช้ “ทุนของชุมชน” ซึ่งทุนของชุมชนทั้งที่เป็น ทุนทางสังคม เช่น วิธีการผลิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนสถาน โรงเรียน ที่ดิน ทรัพยากร การคมนาคมขนส่ง นั่นคือ สมาชิกในชุมชนจะเป็นผู้ตัดสินใจว่า พวกเราจะผลิตอะไรได้บ้าง ตามศักยภาพและทุนประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ เราจะผลิตกันอย่างไร แล้วเราจะแบ่งปันผลประโยชน์จากการผลิตกันอย่างไร คือชุมชน คิดเอง ทำเอง แล้วก็ได้เอง ลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจชุมชน คือ ครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ความพอเพียง ความพึ่งตนเองที่เราพูดถึงขึ้นอยู่กับการใช้แรงงานเป็นอย่างมาก พึ่งแรงงานในครอบครัว พึ่งทรัพยากรท้องถิ่น พึ่งตนเอง และพึ่งกันเอง

ในชุมชนก่อน และหากจะขาย ก็ขายในตลาดใกล้ตัว ตลาดภูมิภาค ตลาดภายในประเทศ ซึ่งจะ ทำให้เศรษฐกิจชุมชนนั้น ฝังตัวอยู่ในสังคมและวัฒนธรรม

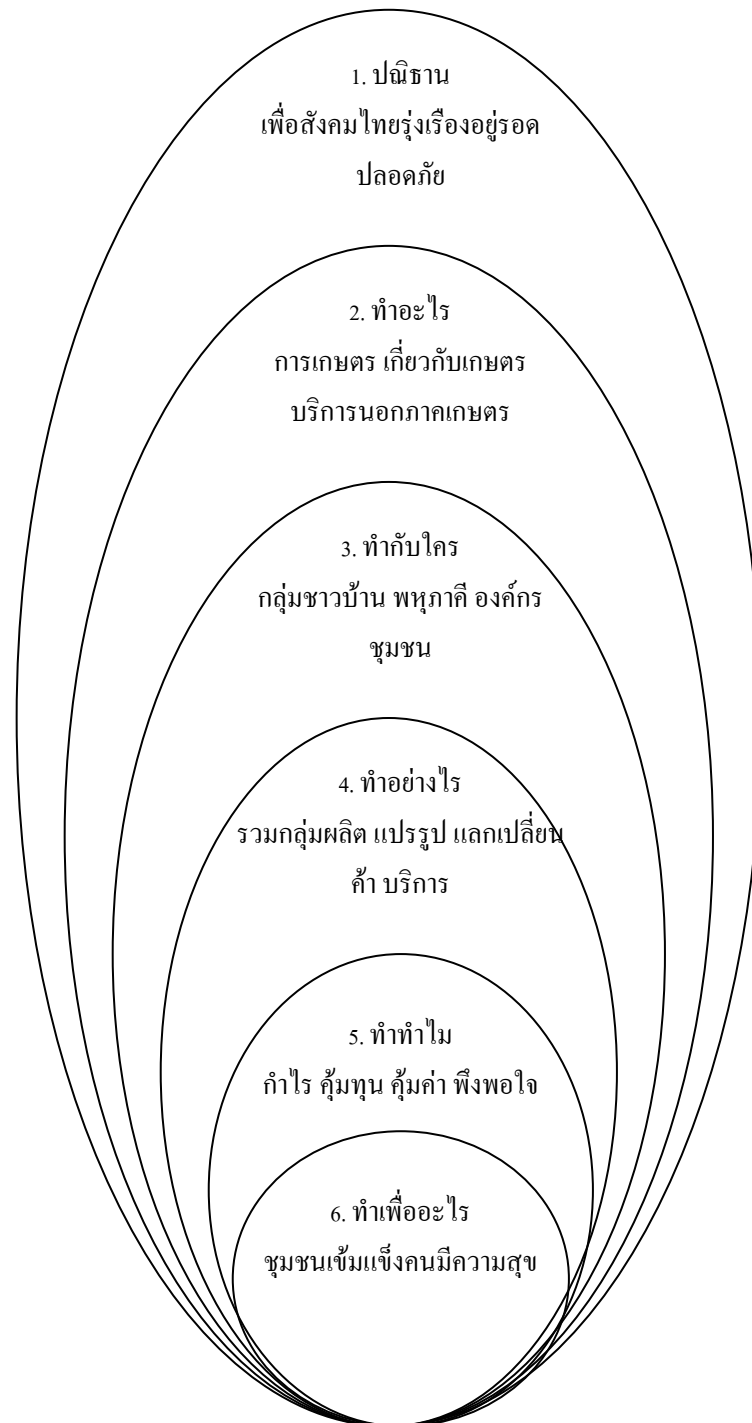
แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทย

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในสังคมไทย มีอยู่หลายแนวทาง แต่มีเป้าหมายในการ นำชุมชนไปสู่การพึ่งตนเอง ทั้งแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่ วิสาหกิจชุมชน และอื่น ๆ ซึ่งจะได้นำเสนอแต่ละแนวคิดพอสังเขปดังนี้

เศรษฐกิจชุมชน แนวคิดที่ว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม บริการ ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค จากการใช้ “ทุนของชุมชน” เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ใช้แนวคิดของพุทธศาสนา “ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแห่งตน” แนวคิดนี้เห็นว่า ฐานที่สำคัญที่สุดของคนคือ คนจำเป็นต้องกิน ต้องบริโภค ดังนั้นการผลิตจึงเป็นสิ่งจำเป็นและ สำคัญที่สุดของคน การค้า และการตลาด มีความสำคัญรองลงมา เพราะฉะนั้น ก่อนอื่นต้องให้ ชุมชนหรือเกษตรกรผู้ผลิตพึ่งตนเองให้ได้ ชุมชนต้องพึ่งพาตนเองให้ได้ และในท้ายที่สุด สังคม และประเทศจึงจะพึ่งตนเองได้ ก็จำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์ และทรัพยากรของท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการพึ่งตนเอง

แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไม่ได้ปฏิเสธเรื่องการค้า หากเกษตรกร สามารถทำการผลิตข้าว ปลา อาหาร ไว้กินในครอบครัวได้อย่างพอเพียง เกษตรกรจะเป็นฝ่าย กำหนดตลาดได้นำผลผลิตส่วนที่เหลือไปสู่ตลาดเมื่อไหร่ และสามารถกำหนดราคาเองได้

1. ชุมชนเป็นเจ้าของและดำเนินการเอง
2. ผลผลิตมาจากกระบวนการชุมชน
3. ริเริ่มสร้างสรรค์จากชุมชน
4. ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น + ศาสนา
5. เชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ (บูรณาการ)
6. กระบวนการเรียนรู้
7. การพึ่งพาตนเอง

ภาพประกอบที่ 1 ภาพแสดงกรอบแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

1. ปณิธาน เศรษฐกิจชุมชน อันเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจชาติ ก็เหมือนกับเรื่องทางการเมือง การศึกษา และการพัฒนาสังคม ที่ผู้เกี่ยวข้องต้องมีความเข้าใจ และความมุ่งมั่นร่วมกันว่าการกระทำของเรานั้น ก็เพื่อความรุ่งเรืองและความอยู่รอด ปลอดภัยของสังคมไทย และประชาชาติไทยทั้งมวล ในการนี้ก็มีเจตจำนงที่การพัฒนาเศรษฐกิจระดับล่าง คือ ชุมชนชนบทจะต้องมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจระดับบน คือ ประเทศ อีกทั้งต้องสัมพันธ์กับการเมือง การปกครอง การศึกษา วัฒนธรรมของคนทั้งประเทศ การเน้นความสำคัญของเศรษฐกิจชุมชนใดๆ คงไม่ช่วยให้กระบวนการเศรษฐกิจชุมชน บรรลุปณิธานดังกล่าวได้

2. ทำอะไร? เศรษฐกิจชุมชนไม่ใช่ของใหม่สุดขีดแต่อย่างใด แท้จริงก็คือการทำงานเพื่อการดำรงชีพในแนวสัมมาอาชีพ เพื่อ การอยู่รวมกันกับเพื่อนมนุษย์อื่นในหมู่บ้านนั่นเอง ดังนั้นชาวบ้านที่สนใจจะรวมกลุ่มในการ

2.1 ปลูกพืช (อันอาจจะได้แก่ ข้าว พืชไร่ ไม้ผล ไม้ดอก ไม้ประดับ สมุนไพร) เลี้ยงปศุสัตว์ และสัตว์น้ำ รวมอยู่ ในพื้นที่ผืนเดียวกัน

2.2 กิจกรรมการผลิตที่เกี่ยวข้องเนื่องการเกษตร เช่น การแปรรูปข้าว ผลไม้เป็นน้ำผลไม้ และไวน์ผลไม้ การแปรรูป สมุนไพร เป็นสมุนไพรผง เป็นต้น

2.3 กิจกรรมการผลิตนอกการเกษตร เช่น การร่วมทำอิฐบล็อก การตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เป็นต้น

2.4 กิจกรรมบริการ เช่น บุรณะโบราณสถานในพื้นที่ร่วมกับผู้นำ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว สำหรับหารายได้เข้าหมู่บ้าน เป็นต้น

3. ทำกับใคร? ชาวบ้านอาจรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ หรือใช้กลุ่มที่เป็นนิติบุคคล เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร มูลนิธิ หรือสมาคม เป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมที่กล่าวไปแล้ว หรือเขาอาจจะร่วมกับนักพัฒนาเอกชน เจ้าหน้าที่พัฒนา ของรัฐ (เช่น พัฒนาการ ตำบล เกษตรตำบล) นักวิชาการ ซึ่งอาจเรียกรวมกันว่า พหุภาคีในการแปรรูปผลผลิต หรือทำการตลาด อีกทั้ง อาจร่วมทุนกับพ่อค้าหรือนักอุตสาหกรรม ทำการผลิตและแปรรูปเป็นสินค้าตามที่ผู้บริโภคต้องการ

4. ทำอย่างไร? โดยรวมกลุ่มดังได้กล่าว แล้วทำการผลิต แปรรูปแลกเปลี่ยนสินค้า ขาย หรือบริการต่าง ๆ

5. ทำทำไม? เนื่องจากชาวบ้าน มีระดับการทำมาหากินต่างกัน บ้างก็อยู่ในระดับพอมีพอกิน บ้างก็อยู่ในระดับการค้า ดังนั้น การรวมกลุ่มกันผลิต จึงอาจเป็นไปเพื่อความตั้งใจ เพื่อให้เกิดความพออยู่พอกิน เพื่อความพึงพอใจ เพื่อให้คุ้มกับการ ลงทุน และเพื่อกำไร

6. เพื่ออะไร? โดยที่รวมกลุ่มเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจนี้ ถือว่าเป็นการรวมตัวในระดับล่างสุดของสังคม ดังนั้น การร่วมกันทำงานก็เพื่อให้เกิดผลให้คนมีความสุข เมื่อต่างพึงพอใจแล้ว ก็จะทำให้ชุมชน เกิดความเข้มแข็ง

การพึ่งตนเองถ้านำบทเรียนของวินูลย์ เข็มเฉลิม กับ อยู่ สุนทรชัย มาสังเคราะห์ร่วมกัน จะเห็นจุดร่วมอยู่ 3 ประการคือ

1. การพึ่งตนเอง ด้วยการกลับมาอยู่ในองค์ความรู้ในพุทธศาสนา
2. การพึ่งตนเองในแนวที่ชาวบ้านเสนอ ไม่ได้เสนอให้เพิ่มมูลค่าส่วนเกินทางเศรษฐกิจเป็นด้านหลักอย่างที่คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติยังเน้นอยู่ คือเป็นเรื่องการส่งออกมาก ๆ แล้วสุดท้ายมีแต่หนี้ แต่ชาวบ้านเสนอให้เพิ่มสติ เพิ่มหลักในการมองทางออกที่ไม่โลภตัวเข้าหาระบบเศรษฐกิจแบบบริโภคนิยม หากเสนอให้เสริมแนวการลดละการพึ่งพา ตั้งแต่เริ่มลดการผลิต ลดการสั่งซื้อปุ๋ย ปesticide การผลิต เริ่มลดพื้นที่ปลูกข้าว โดยจุดแรกลดการเสพอบายมุข

3. ชาวบ้านเสนอให้สร้างเงื่อนไขการพึ่งตนเองแบบครบวงจร คือเปลี่ยนฐานการผลิตจากข้าว ไปกระจายความเสี่ยงในเรื่องไร่นาสวนผสม หรือแม้แต่การผลิตเพื่อกินไม่ใช่เพื่อขาย เป็นการสร้างวงจรที่ตอบสนองตัวเอง และไม่ตกเป็นเบี้ยล่างของตลาดโดยพยายามมองว่าผลผลิตอย่างหนึ่งจะเกื้อกูลกันอีกอย่างหนึ่งได้อย่างไร เกิดวัฏจักรการเกื้อกูลของกลไกธรรมชาติ (อเนก นาคะบุตร, 2529: 71)

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2529: 95-101) ได้เสนอเงื่อนไขในการพัฒนาโดยมุ่งการพึ่งตนเอง 6 ประการ ดังนี้

1. การพัฒนาจะต้องเป็นรูปแบบกลุ่ม (Collective) ชาวบ้านจะต้องอยู่รวมกันเป็นชุมชน เป็นหมู่บ้าน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่
2. ต้องมีจิตสำนึกมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual aid) พื้นฐานก็คือการพึ่งตนเองขึ้นอยู่กันจิตใจ ความสมัครใจที่จะทำอย่างนั้น (กิจกรรมพัฒนา) ของผู้คน (ชาวบ้าน)
3. จิตสำนึกจะต้องผลิตซ้ำขึ้นมาอีกได้ คือ ต้องสร้างขึ้นมาใหม่ให้เข้มแข็งต่อเนื่อง
4. ต้องมีการรวมตัวกันในรูปแบบสหพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มในหน่วยย่อย คือ ในหมู่บ้าน และหมู่บ้านเหล่านี้ สามารถที่จะรวมกันเป็นสหพันธ์ กล่าวคือ ต้องพัฒนาให้เป็นเขต เขตควรมียุ้งฉาง โรงเรียน โรงพยาบาล และศูนย์วัฒนธรรม สามารถต่อรองกับสถาบันภายนอกได้ เช่น พ่อค้าและรัฐ ได้อย่างมีพลัง น่าจะให้ความสำคัญกับงานนี้ด้วย เพื่อก่อให้เกิดเครือข่ายของหมู่บ้าน
5. การประสานวัฒนธรรม น่าจะส่งเสริมให้ชาวบ้านประสานวัฒนธรรมของตัวเองหรือกิจกรรมของตัวเองกับคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมด้วย

6. ชุมชนควรมีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติน่าจะเป็นชุมชนที่อนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมด้วย (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2529: 95-101)

คำว่า ฟังตนเอง น่าจะมีความหมายในเชิงสัมพันธ์ คือ ฟังตนเองในขณะที่ฟังคนอื่น เป็นการฟังที่นำไปสู่การฟังพา คือ เป็นการฟังพาอาศัยกันอย่างรู้เท่าทันและประกอบการมอง เรื่องการฟังพานี้จะต้องไม่มุ่งแข่งขัน หรือไม่มุ่งครอบงำเหนือกว่า แต่มุ่งสู่ความเป็นไทต่อกัน การช่วยเหลือกันเป็นสิ่งจำเป็น คือฟังพาในสิ่งที่เราไม่มี เกื้อกูลสิ่งที่เรามีให้ผู้อื่น การฟังพานี้ทำไปเพื่อให้แต่ละชุมชนฟังตนเองได้สรุปแล้ว การฟังตนเองเป็นเชิงอำนาจในการตัดสินใจ หมายถึง การที่องค์กรชุมชนหรือชุมชนสามารถตัดสินใจด้วยตัวเอง ความเป็นตัวของตัวเอง ในทางความคิด ทักษะในการมองปัญหาต่าง ๆ เป็นขบวนการทางภูมิปัญญาของชุมชนนั่นเอง ซึ่งย่อมจะมองความสำคัญอย่างรู้ถ่องแท้ถึงสาเหตุของวิกฤติการณ์แห่งปัญหาการพัฒนา อันสืบเนื่องมาจากปัญหากลยุทธ์การพัฒนาที่สร้างสภาวะ ฟังพาต่อภายนอก การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน เป็นการตัดสินใจในการดำเนินการโดยสถาบันชุมชน หรือองค์กรชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชนทั้งในการแก้ไขปัญหา และในด้านการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน นำไปสู่การฟังตนเองของชุมชนได้ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในที่สุด

2.2 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้

สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อ ความมั่นคง และ ความยั่งยืน ของการพัฒนา

คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเอง ในระดับต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่าง ๆ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน มีสติและปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสามัคคี

เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่โดยที่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้บอกหลักการและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ในขณะที่แนวพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรอย่างเป็นขั้นตอนนั้นเป็นตัวอย่างการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติ ที่เป็นรูปธรรมเฉพาะในพื้นที่ที่เหมาะสม ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ อาจเปรียบเทียบกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีอยู่ 2 แบบคือแบบพื้นฐานกับแบบก้าวหน้าได้ดังนี้

ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัวโดยเฉพาะเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ที่มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำ ต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง แม้กระทั่งสำหรับการปลูกข้าวเพื่อบริโภค และมีข้อสมมติว่า มีที่ดินพอเพียงในการขุดบ่อเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าวจากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำ จะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งได้ และใช้ที่ดินส่วนอื่น ๆ สนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว รวมทั้งขายในส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว

อย่างไรก็ตาม แม้กระทั่ง ในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ก็จำเป็นที่เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชนราชการ มูลนิธิ และภาคเอกชน ตามความเหมาะสม

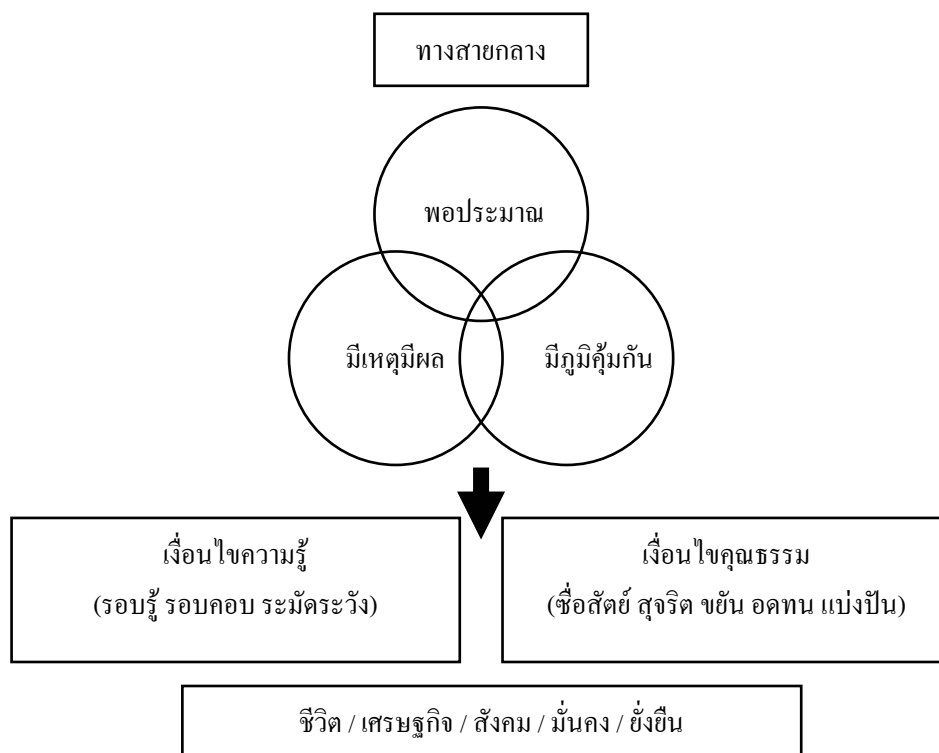
ความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่าง ๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ

กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่าง ๆ มีความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้วก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและ

ความสามารถของตนซึ่งจะสามารถทำให้ ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้น ๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

ความพอเพียงในระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุม ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่น ๆ ในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอด ภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา หรือร่วมมือกันพัฒนา ตาม แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชน องค์กร และ ธุรกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงกลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลัก ไม่เบียดเบียน แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ในที่สุด (คณะกรรมการขับเคลื่อน เศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ)

ภาพประกอบที่ 2 แสดงกรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

ที่มา : <http://www.ppao.net/center/doc/doc004/>

2.3 แนวคิดเกษตรทางเลือก

จากสภาพปัญหาการเกษตรที่เกิดขึ้น ทำให้แนวคิดที่มุ่งแสวงหาทางออกให้แก่สังคม ในด้านการเกษตร ได้มีทางเลือกใหม่เกิดขึ้น ซึ่ง ปฏิเสธแนวคิดการทำการเกษตรแผนใหม่ แม้ว่า เกษตรกรรมแบบเคมีจะยังคงเป็นกระแสหลักของระบบการเกษตรของประเทศไทย แต่แนวโน้ม ของการทำการเกษตรกรรมเช่นนี้กำลังเสื่อมโทรมลง โดยปัจจุบันเกษตรกรรมทางเลือกได้ กลายเป็นกระแสที่ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น เนื่องมาจากความล้มเหลวของระบบเกษตรกรรม แผนใหม่ และได้ก่อให้เกิดผลกระทบมากมายหลายประการ ขณะเดียวกันเกษตรกรรมทางเลือก ก็เป็นที่สนใจของหน่วยงานของรัฐ และเอกชนหลายองค์กร

เกษตรทางเลือกเป็นการทำการเกษตรอีกแบบหนึ่ง ที่ไม่ใช่เกษตรเคมีดังที่ใช้อยู่ใน ปัจจุบัน เป็นการทำการเกษตรที่เน้นการใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และวัสดุคลุมดิน การผสมผสานการ ปลูกพืชและสัตว์ ผลิตการไถพรวนและงดเว้นหรือลดการใช้สารเคมีสังเคราะห์ และสารเคมีกำจัด ศัตรูพืชให้น้อยลงจนถึงขั้นไม่ใช้เลย

เกษตรทางเลือกมีเป้าหมายในการผลิตอาหารและปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต มากกว่าผลิตเพื่อการส่งออก เกษตรกรจึงไม่ต้องวิ่งไปตามกระแสของตลาด อาหารที่ผลิตได้ก็ เป็นอาหารที่มีคุณภาพปลอดภัยจากสารพิษตกค้าง เกษตรทางเลือกมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม และเปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัว สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข และสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่าง กลมกลืน ซึ่งปัจจุบันเกษตรทางเลือกมีอยู่หลายกลุ่ม ส่วนใหญ่จะมีหลักการและวิธีการที่ ใกล้เคียงกัน แต่จะมีแตกต่างกันบ้างตามแนวคิด และวิธีปฏิบัติไปตามสภาพทางสังคมและ วัฒนธรรม ได้แก่

1. เกษตรธรรมชาติ (Natural farming) เกษตรธรรมชาติเป็นระบบเกษตรที่คำนึงถึง ระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมมีหลายแนวคิดที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย เช่น แนวคิดของมาซา โนบุ ฟูกูโอกะ แนวคิดเกษตรธรรมชาติคิวเซของโมกิจิ โอคาดะ และแนวคิดเกษตรธรรมชาติ เกาหลีของ ฮาน คิว โซ ส่วนใหญ่แนวคิดของเกษตรธรรมชาติจะมีหลักการที่คล้ายคลึงกัน คือ การไม่ไถพรวนดิน ไม่ใส่ปุ๋ยเคมี ไม่กำจัดวัชพืช ใช้การคลุมดิน ใช้พลางจากสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ใน ธรรมชาติ และให้ความสำคัญกับดินเป็นอันดับแรกด้วยการปรับปรุงดินให้มีพลังในการ เพาะปลูก เหมือนกับดินในป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ โดยการนำทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อม โดยไม่ เป็นอันตรายต่อเกษตรกรและผู้บริโภค สามารถให้ผลผลิตที่มีทั้งปริมาณและคุณภาพถือว่า เป็นระบบเกษตรที่มีความยั่งยืนมั่นคง แนวทางของเกษตรธรรมชาติ เป็นแนวทางที่จะทำให้ดิน เป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นดินที่มีชีวิตสามารถเพาะปลูกให้ได้ผลผลิตสูง และมีคุณภาพดี

ไม่ว่าจะเป็นพืชไร่ นาข้าว พืชผัก ไม้ผล ไม้ดอก ไม้ประดับ และเป็นแนวทางการผลิตที่ปลอดภัยจากสารพิษทางการเกษตรทั้งต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค ไม่มีผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม

เป้าหมายของเกษตรธรรมชาติ

1. ปรับปรุงดินให้อุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ และจัดระบบนิเวศให้เกื้อกูลกัน
2. ผลิตอาหารที่มีรสชาติตามธรรมชาติ และไม่มีสารพิษ
3. ผู้ผลิตและผู้บริโภคปลอดภัยจากสารพิษจากกระบวนการผลิต
4. เกษตรธรรมชาติ เป็นระบบการเกษตรแบบยั่งยืน รักษาสมดุลธรรมชาติ

จุดเด่นของเกษตรธรรมชาติ

1. การฟื้นฟูความสมดุลของระบบนิเวศ
2. การลดการพึ่งพาปัจจัยจากภายนอก

2. เกษตรอินทรีย์ (Organic farming) เป็นระบบการผลิตทางการเกษตรทางเลือกที่หลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนต่าง ๆ ที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ ตลอดจนไม่ใช้พืชหรือสัตว์ที่เกิดจากการตัดต่อทางพันธุกรรมที่อาจเกิดแลพิษในสภาพแวดล้อม เน้นการใช้อินทรีย์วัตถุเช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด และปุ๋ยชีวภาพในการปรับปรุงบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ การปลูกพืชหมุนเวียน รวมทั้งใช้หลักการควบคุมศัตรูพืชโดยชีวภาพ และเน้นการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movements) หรือ IFOM ได้ให้ความหมายของเกษตรอินทรีย์ไว้ว่า “เป็นระบบเกษตรที่ผลิตอาหารและเส้นใยด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นที่หลักการปรับปรุงบำรุงดิน การเคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์ และนิเวศการเกษตร เกษตรอินทรีย์จึงลดการใช้ปัจจัยจากภายนอก และหลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช และเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์ แต่ในขณะเดียวกันก็พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิต และพัฒนาความต้านทานต่อโรคของพืชและสัตว์เลี้ยง หลักการเกษตรอินทรีย์นี้เป็นหลักการสากลที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางด้านสภาพภูมิอากาศ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย”

หลักการทำเกษตรอินทรีย์

1. ให้ความสำคัญกับการป้องกันการสูญเสียธาตุอาหารที่เกิดจากระบบการผลิต ลดการพึ่งพาแหล่งธาตุอาหารจากนอกฟาร์มที่มากเกินไป
2. การคลุมดิน ถือเป็นหัวใจของเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรต้องหาอินทรีย์วัตถุต่าง ๆ มาคลุมหน้าดินอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นฟาง ใบไม้ ซึ่งอินทรีย์วัตถุเหล่านี้จะกลายเป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ในดิน ทำให้ดินฟื้นกลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้การไม่ใช้สารเคมีต่าง ๆ เช่น สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ยังเป็นการช่วยทำให้ดินสามารถ

พื้นความสมบูรณ์ได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งทำให้พืชที่ปลูกมีความแข็งแรงต้านทานโรคและแมลง รวมทั้งให้ผลผลิตสูง

3. สร้างความหลากหลายที่สัมพันธ์กันอย่างสมดุลในระบบนิเวศ โดยการปลูกพืชร่วมกันหลายชนิดในเวลาเดียวกัน หรือเหลื่อมเวลากัน การปลูกพืชหมุนเวียน รวมทั้ง การเลี้ยงสัตว์ ซึ่งนับเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และยังเป็นการลดความเสี่ยงจากปัญหาโรคและแมลงศัตรูพืชระบาดอีกด้วย นอกจากนี้การไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชจะมีส่วนช่วยให้ศัตรูธรรมชาติสามารถควบคุมศัตรูพืช ซึ่งเป็นการสร้างสมดุลนิเวศ การเกษตรอีกวิธีหนึ่ง มีหลายองค์กรเข้ามาเกี่ยวข้องในการกำหนดแนวทาง ที่เป็นแนวทางการผลิตที่สอดคล้องกับการตลาดของแต่ละองค์กรในแต่ละประเทศ โดยในกรณีประเทศไทยมีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์หลายมาตรฐานทั้งในระดับประเทศและในระดับนานาชาติ โดยปัจจุบันแนวทางเกษตรอินทรีย์ได้รับการตอบรับทั่วโลกมีรูปแบบและแนวทางที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศและภูมิภาค

3. เกษตรยั่งยืน (Sustainable agriculture) ระบบ เกษตรกรรมยั่งยืนเป็นเกษตรทางเลือกอีกแนวทางหนึ่ง โดยเป็นแนวทางการพัฒนาอาชีพด้านการเกษตรที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของ เกษตรกรและสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนเกี่ยวข้องกับความยั่งยืนของชุมชนหลายระดับ ตั้งแต่ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน จนถึงระดับประเทศ ซึ่งความเคลื่อนไหวด้านเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรและองค์กรที่ก่อตัวขึ้น ในสังคมไทยเริ่มตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา เกษตรกรรมยั่งยืนจะมีแนวคิดและวิธีการปฏิบัติสวนทางกับการเกษตรแผนใหม่ ที่ใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกจำนวนมาก และก่อให้เกิดสภาพเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในเวลาต่อมา แต่เกษตรกรรมยั่งยืนจะมีรูปแบบการทำการเกษตรที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ มีความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ เป็นธรรมทางสังคม และมีมนุษยธรรม และระบบเกษตรกรรมยั่งยืนจะเป็นระบบการเกษตรที่รักษาอัตราการผลิตพืชและสัตว์ให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายในระยะยาวติดต่อกันภายใต้ สภาพแวดล้อมที่เลวร้ายหรือไม่เหมาะสม นอกจากนี้ในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน เกษตรกรจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรบริโภคให้สอดคล้อง กับการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ดังนั้นการทำเกษตรกรรมยั่งยืนจึงไม่ได้หมายความว่าเพียงการปรับเปลี่ยนเทคนิค วิธีการทำการเกษตร หากยังหมายรวมถึงการสอนให้มีการปรับเปลี่ยนคุณค่าและกฎเกณฑ์การใช้ชีวิตไป ในเวลาเดียวกัน ในระบบเกษตรยั่งยืนเป็นการทำการเกษตรแบบผสมผสานที่มีทั้งการปลูกพืช และการเลี้ยงสัตว์ หลายชนิดที่ผสมกันและมีความเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกันอย่างลงตัว ในการปลูกพืชจะมีการใช้พื้นที่ปลูกให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการปลูกพืชต่างระดับกันเพื่อให้พืชแต่ละระดับได้ใช้แสงโดยทั่วกัน และเกี่ยวเนื่องกันระหว่างพืชแต่ละชนิด และในการเลือกพืชแต่ละชนิดหรือรูปแบบการปลูก

พืชจะพิจารณาจากสภาพพื้นที่แต่ละแห่งด้วย สำหรับการเลี้ยงสัตว์ก็จะใช้หลักการจัดการที่เกื้อกูลกันระหว่างสัตว์เลี้ยงด้วยกันเอง หรือระหว่างสัตว์เลี้ยงกับพืชที่ปลูก เช่น การเลี้ยงปลาในนาข้าว ปลาจะกินสาหร่ายในนาข้าว และถ่ายมูลออกมาเป็นปุ๋ยให้แก่นาข้าว การเลี้ยงไก่บนบ่อปลา ไก่จะถ่ายมูลลงในบ่อปลาและมูลนั้นก็จะป็นอาหารให้กับปลาในบ่อต่อไป

เนื่องจากระบบเกษตรยั่งยืนเป็นระบบเกษตรที่มีความหมายค่อนข้างใกล้เคียงกับระบบเกษตรผสมผสานแต่จะเน้นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อความยั่งยืน ดังนั้นระบบการเกษตรแบบใดก็ตามที่มีรูปแบบที่ทำให้เกิดความมั่นคงต่อเกษตรกร และมีผลในระยะยาวจึงจะถูกรวมเข้ามาอยู่ในระบบเกษตรยั่งยืน อาทิเช่น เกษตรธรรมชาติ วนเกษตร และเกษตรผสมผสาน

4. เกษตรผสมผสาน (Integrated farming) เกษตรผสมผสานจัดเป็นเกษตรทางเลือกที่เป็นรูปแบบการทำเกษตรที่มีกิจกรรมตั้งแต่ สองชนิดขึ้นไป ในช่วงเวลาและพื้นที่เดียวกัน เช่น การปลูกพืชและมีการเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน มีการเกื้อกูลกันอย่างต่อเนื่องระหว่างกิจกรรม เช่น ระหว่างพืชกับพืช พืชกับปลา สัตว์กับปลา พืชกับสัตว์ สัตว์กับสัตว์ ลักษณะการเกื้อกูลกันของระบบเกษตรผสมผสาน จึงทำให้ต้นทุนการผลิตลดลง และลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกในที่สุด ซึ่งเป็นวิธีการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ที่ดินเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่อย่างเหมาะสมเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ในด้านเทคนิคและการจัดการพื้นที่เกษตรนั้น เกษตรผสมผสานให้ความสำคัญในเรื่องของการสร้างความหลากหลายของพืช สัตว์ และทรัพยากรชีวภาพ การใช้ประโยชน์เกื้อกูลกันระหว่างกิจกรรม การใช้วัสดุหรือพืชคลุมดิน การปลูกพืชหลายระดับ มีแหล่งน้ำในพื้นที่ ซึ่งจะไม่นั้นหนักในข้อปฏิบัติ เช่น มีการไถพรวน หรือใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกันก็ได้

เกษตรผสมผสานเริ่มเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในประเทศไทยเมื่อประมาณปี 2527-2528 ซึ่งเกิดจากการที่เกษตรกรชาวนาของไทยประสบปัญหาาราคาข้าวตกต่ำอย่างรุนแรง ส่งผลให้ชาวนาที่ต้องพึ่งพารายได้จากการปลูกข้าวเพียงอย่างเดียวเกิดความเดือดร้อนอย่างหนัก ทำให้ต้องหันไปปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ก็เชื่อว่าจะสามารถแก้ปัญหาได้อย่างถาวร เพราะราคาผลผลิตขึ้นอยู่กับการส่งออกและราคาตลาดโลก เกษตรกรที่เลิกทำนาแล้วหันไปปลูกพืชชนิดอื่น เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง อ้อย ฯลฯ ในที่สุดก็ประสบปัญหาเช่นเดิม ดังนั้นจึงได้เกิดกระแสแนวคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการทำเกษตรแบบเดิมมาเป็นการทำการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อป้องกันปัญหาความเสี่ยงจากราคาผลผลิตตกต่ำได้

“การทำเกษตรผสมผสาน” มีความแตกต่างจากการทำเกษตรหลาย ๆ อย่างที่เรียกว่า “ไร่นาสวนผสม” (Mixed farming) ตรงที่เกษตรผสมผสานมีการจัดการกิจกรรมการผลิตผสมผสานเกื้อกูลกันเพื่อลดต้นทุนการผลิต และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างสูงสุด มิใช่มี

กิจกรรมการผลิตหลาย ๆ อย่างเพื่อลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอนเป็นหลักอย่าง การทำไร่นา สวนผสม แต่บางครั้งการทำไร่นาสวนผสมอาจมีกลไกการเกื้อกูลกันจากกิจกรรม การผลิตได้บ้าง แต่ก็ยังเป็นเพียงเล็กน้อย มิใช่เกิดจากความรู้ความเข้าใจและการจัดการของ เกษตรกร อย่างไรก็ตาม การทำไร่นาสวนผสมอาจเป็นบันไดขั้นต้นของการทำเกษตรผสมผสาน ได้อีกทางหนึ่ง

5. เกษตรทฤษฎีใหม่ (New theory agriculture) เกษตรทฤษฎีใหม่มีแนวคิดและ ทฤษฎีในการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เกิดจากพระ อัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถในการที่ได้ทรงคิด ดัดแปลงปรับปรุง และแก้ไขให้การพัฒนา โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นงานที่ดำเนินการไปได้โดยง่ายไม่ยุ่งยากซับซ้อนและ สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศโดยส่วนรวมของธรรมชาติ ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้ ทรงคิด และคำนวณตามหลักวิชา ถึงวิธีการบริหารทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตลอดจนสภาพทางสังคมของชุมชนนั้น ๆ โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีอยู่ มากมายหลายประเภท แตกต่างกันไปตามลักษณะและวัตถุประสงค์ของโครงการนั้น ๆ ซึ่ง ส่วนมากเป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาด้านการทำมาหากินของประชาชนเป็นสำคัญ หลัก สำคัญของทุกเรื่องก็คือ ความเรียบง่าย ทั้งนี้ทรงใช้คำว่า “Simplify” หรือ “Simplicity” ทั้งใน แนวคิดและด้านเทคนิควิชาการจะต้องสมเหตุสมผล ทำให้รวดเร็วและสามารถแก้ไขปัญหาให้ ก่อประโยชน์ได้จริง ตลอดจนต้องมุ่งไปสู่วิถีแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีหลักการดังนี้

5.1 เป็นรูปแบบการทำเกษตรเหมาะสมสำหรับพื้นที่ขนาดเล็กประมาณ 10-20 ไร่

5.2 ให้เกษตรกรสามารถทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงตนเองได้แบบค่อยเป็นค่อยไป ตามกำลัง

5.3 ทำกิจกรรมการเกษตรหลายอย่าง เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างเต็มที่ เพื่อ เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน และสร้างสมดุลให้แก่ระบบนิเวศ แบ่งพื้นที่การเกษตรออกเป็นสวน ๆ ได้แก่

5.3.1 ให้มีแหล่งน้ำในไร่นา เพื่อใช้ในการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ประมง 30% ของพื้นที่

5.3.2 ให้มีพื้นที่ทำนาปลูกข้าวในฤดูฝนไว้บริโภค ให้พอเพียงตลอดปี 30% ของพื้นที่

5.3.3 ให้มีพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกพืชไร่ พืชผัก ไม้ผล พืชสมุนไพร 30% ของพื้นที่

5.3.4 ให้มีพื้นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และโรงเรือนอื่นๆ 10% ของพื้นที่ ความสัมพันธ์ของพื้นที่ทั้ง 4 ในพื้นที่ 5 ไร่ 10 ไร่ หรือ 14 ไร่ การทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดคือ

การหมุนเวียนการใช้ประโยชน์ของทรัพยากร ได้แก่ ที่ดิน แรงงาน ทุน ปัจจัยการผลิต หรือเศษเหลือใช้จากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการเกษตรแบบผสมผสาน โดยมีพื้นฐานอยู่ที่เกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง และเป็นการเพิ่มเติมถึงความสัมพันธ์ของพื้นที่ทั้ง 4 ส่วน ที่พระองค์ท่านได้มีสายพระเนตรอันยาวไกล เห็นถึงประโยชน์จากการหมุนเวียนของวัสดุเหลือใช้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด ตลอดจนการรักษาสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น

6. วนเกษตร (Agro forestry) วนเกษตร คือ เกษตรทางเลือกรูปแบบหนึ่งโดยเป็นการทำเกษตรที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างผสมผสานระหว่างกิจกรรมการเกษตร การป่าไม้ รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ ในพื้นที่เดียวกันหรือสลับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป โดยเป็นกิจกรรมที่ความสอดคล้อง และเกื้อกูลกับระบบนิเวศน์ ป่าไม้ในท้องถิ่น เพื่อให้ได้ผลผลิตอย่างสม่ำเสมอตลอดไป คำนึงถึงหลักความสมดุลตามธรรมชาติของระบบนิเวศเป็นสำคัญ เพื่อตอบสนองความต้องการ ในขณะที่ยังคงรักษาวิถีชีวิตของสังคมชาวชนบทที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นั้น ๆ ให้มากที่สุด

วนเกษตร มาจากคำว่า วน ที่หมายถึง ป่าที่มีความหลากหลายของทรัพยากรที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต และคำว่า เกษตร หมายถึง การใช้ที่ดินในการผลิตพืช หรือสัตว์ เช่นการเพาะปลูกพืช การทำป่าไม้ ประมวล ปศุสัตว์ ต่าง ๆ ดังนั้น วนเกษตร จึงหมายถึง การใช้ที่ดินในการผลิตพืชและสัตว์ให้มากขึ้น หรือมีความซับซ้อนและหลากหลายทางชีวภาพใกล้เคียงธรรมชาติมากที่สุด หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การทำเกษตรร่วมกันกับการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยมีรากฐานหรือปัจจัยการผลิตที่มาจากท้องถิ่นเอง ทั้งนี้การทำวนเกษตรจะมีลักษณะแตกต่างหรือผันแปรไปตามสภาพท้องที่ รวมถึงทัศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และความรู้ ความสามารถในการจัดการของแต่ละท้องถิ่นเอง

ระบบวนเกษตรสามารถแยกออกเป็น 4 รูปแบบองค์ประกอบของกิจกรรมหลักได้แก่

1. ระบบป่าไม้ร่วมกับการปลูกพืชเกษตร เป็นการปลูกพืชเกษตรแทรกในพื้นที่สวนป่า ซึ่งสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น ปลูกต้นไม้แนวขอบรอบนอกของแปลงปลูกพืชเกษตร ปลูกต้นไม้สลับแถวเว้นแถว ปลูกสลับเป็นแถบ ๆ หรือปลูกผสมกันอย่างไม่เป็นระเบียบระหว่างไม้ป่ากับพืชเกษตร

2. ระบบป่าไม้ร่วมกับการทำปศุสัตว์ เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกันระหว่างพื้นที่ ป่าไม้ และการเลี้ยงสัตว์ โดยปลูกหญ้าหรือพืชอาหารสัตว์ในวนป่า แล้วปล่อยสัตว์เข้าไปเลี้ยงในสวนป่าโดยตรง

3. ระบบเกษตรป่าไม้และปศุสัตว์ เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกันระหว่างกิจกรรมหลักทั้งสาม คือการป่าไม้ การเกษตร และการปศุสัตว์ ควบคู่ไปพร้อม ๆ กัน เป็นการรวมสองระบบข้างต้นเข้าด้วยกัน

4. ระบบป่าไม้ร่วมกับการทำประมง เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกันระหว่างพื้นที่ป่าไม้ และการประมง เช่น การทำฟาร์มกุ้ง และทำฟาร์มหอยตามป่าชายเลน หรือการเลี้ยงปลาน้ำจืดตามร่องน้ำระหว่างแถวหรือคันคูของต้นไม้ (อานัฐ ตันโช, ม.ป.ป.:

<http://www.maejonaturalfarming.org/font>)

บทที่ 3

วิธีการและขั้นตอนการดำเนินงาน

โครงการวิจัยรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านหัวขัว ตำบลท่าช้างคล่อง อำเภอพาขาว จังหวัดเลย มีขั้นตอน กระบวนการและผลการดำเนินงาน มีรายละเอียดดังนี้

3.1 ขอบเขตการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงาน

1. กลุ่มเกษตรกรที่ยั่งยืนจำนวน 10 ครัวเรือน
2. กลุ่มเกษตรกรผู้เข้าร่วมการดำเนินโครงการ 30 ครัวเรือน
3. กลุ่มชาวบ้านผู้ให้ข้อมูลจำนวน 50 ครัวเรือน

พื้นที่ดำเนินการวิจัย

บ้านหัวขัว หมู่ 10 ตำบลท่าช้างคล่อง อำเภอพาขาว จังหวัดเลย

กรอบเนื้อหาศึกษา

1. ศึกษารูปแบบและต้นทุนการผลิต ที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของเกษตรกรบ้านหัวขัว
2. ศึกษาทางเลือกที่เหมาะสมกับการผลิตของเกษตรกรบ้านหัวขัว

ระยะเวลา ดำเนินโครงการ

ระยะเวลาดำเนินการโครงการ 12 เดือน เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2552 ถึงวันที่ 31 พฤษภาคม 2553 และขอขยายระยะเวลาในการดำเนินการอีก 6 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2553 ถึงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2553 รวมระยะเวลาในการดำเนินการ 18 เดือน

เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยโครงการวิจัยรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านหัวขัว ตำบลท่าช้างคล่อง อำเภอพาขาว จังหวัดเลย ทีมวิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาสภาพรูปแบบการทำการเกษตรในอดีต คือกลุ่มเกษตรกรในชุมชน วิธีการที่ใช้คือการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และจัดเวทีย่อยในการระดมประสบการณ์จากกลุ่มเกษตรกร ถึงรูปแบบการทำ

การเกษตรแบบดั้งเดิม(ในอดีต) ของชุมชน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อรูปแบบการทำ การเกษตรภายในชุมชน อีกทั้งระดมความคิดเห็นถึงปัญหาในการทำการเกษตรในปัจจุบันของ ชุมชน และนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจและให้เกษตรกรและชุมชนร่วมกัน หาทางออกในการทำเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านห้วยข้าว

การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นนี้ เน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย ด้วยการจัดเวทีประชุมกลุ่มโดยใช้การอภิปรายถกปัญหาเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน ในชุมชน ทั้งที่เป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนระดับบุคคลและระดับกลุ่มบุคคล เพื่อเป็นการ ประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน พร้อมไปกับการประเมินความเป็นไปได้ในการทำ เกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านห้วยข้าว โดยคำนึงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากร ที่มีอยู่ใน ชุมชน

3.2 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยโครงการวิจัยรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านห้วยข้าว ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย มีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

ระยะที่ 1 การเตรียมการวิจัย

- 1.1 ประชุมเชิงปฏิบัติการนักวิจัย
- 1.2 ประชุมชี้แจงโครงการกับพื้นที่เป้าหมาย
- 1.3 การจัดทำเครื่องมือ (แบบสอบถาม)

ระยะที่ 2 การจัดเก็บข้อมูล

- 2.1 เก็บข้อมูล รายครัวเรือนของเกษตรกรบ้านห้วยข้าว จำนวน 30 ครัวเรือน
- 2.2 เก็บข้อมูลการผลิตทางการเกษตรรวมถึงแหล่งทุนต่างๆ ทั้งในระบบและนอกระบบ
- 2.3 สัมภาษณ์ข้อมูลกลุ่ม/องค์กรชุมชน
- 2.4 จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา รูปแบบและต้นทุนการผลิตทางการเกษตร
- 2.5 เสนอนำเสนอข้อมูลต่อชุมชน

ระยะที่ 3 การดำเนินการ

- 3.1 เวทีศึกษารูปแบบและทางเลือกที่เหมาะสมกับการผลิต
- 3.2 ศึกษาดูงานการทำเกษตรแบบกสิกรรมธรรมชาติและการพึ่งตนเอง
- 3.3 กิจกรรมการส่งเสริมการทำเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชน
- 3.4 การจัดทำแปลงเกษตรเพื่อเป็นจุดเรียนรู้
- 3.5 ทดลองทำ/ลงมือทำปฏิบัติจริง

ระยะที่ 4 สรุปผลการดำเนินงาน

- 4.1 จัดทำรายงานความก้าวหน้า
- 4.2 จัดเวทีนำเสนอผลการวิจัยกับชุมชน
- 4.3 จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

1. กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการนักวิจัย

สถานที่ บ้านเลขที่ 45 หมู่ 10 ต.ท่าช้างคลอง อ.ผาขาว จ.เลย วันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2552 เวลา 09.00 – 15.00 น. ผู้เข้าร่วม จำนวน 13 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเตรียมความพร้อมนักวิจัยท้องถิ่น
2. เพื่อวางแผนการทำงานร่วมกันของนักวิจัยท้องถิ่น
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพของนักวิจัยท้องถิ่น

วิธีการดำเนินการ

1. ประสานคณะทำงาน ที่ปรึกษา
2. เตรียมประเด็นและรูปแบบการอบรมนักวิจัย
3. ดำเนินการประชุมนักวิจัยและพัฒนาศักยภาพของนักวิจัย

ผลการดำเนินงาน

เป็นการเพิ่มทักษะของนักวิจัยให้รู้บทบาทหน้าที่ในการทำงานร่วมกับชุมชนและเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติแบบเดียวกัน โดยมีหัวข้อให้นักวิจัยปฏิบัติ คือ

1. นักวิจัยไม่ควรเป็นผู้ให้ข้อมูลเอง
2. นักวิจัยควรเป็นผู้ที่ขยันในการจดบันทึก ไม่ควรจำแล้วไม่มีการบันทึก
3. นักวิจัยต้องกระทำตนเป็นผู้รู้ข้อมูลน้อย เพื่อที่จะทำให้เกิดคำถามและการได้ข้อมูลที่แท้จริงจากชุมชน
4. นักวิจัยควรเป็นผู้ที่รู้จักตั้งคำถามเพื่อที่จะได้มาซึ่งข้อมูลแบบเชิงลึกจากชุมชน

ผลที่เกิดจากการกิจกรรม

1. นักวิจัยและที่ปรึกษาโครงการได้ทบทวนเป้าหมายโครงการวิจัย
2. นักวิจัยท้องถิ่นสามารถวางแผนการวิจัย
3. นักวิจัยได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นบทเรียน/ปัญหา/การแก้ไข
4. นักวิจัยได้รับทราบและเข้าใจร่วมกันกับภารกิจในการปฏิบัติงานภายใต้การดำเนินงานวิจัย
5. นักวิจัยได้รับทราบกระบวนการวิจัยตรงกัน
6. นักวิจัยได้ให้ความมั่นใจกับการทำงานวิจัยร่วมกัน

2. กิจกรรมประชุมชี้แจงโครงการกับพื้นที่เป้าหมาย

สถานที่ วัดศรีเจริญธรรมวนาราม บ้านหัวขัว หมู่ 10 ต.ท่าช้างคลอง อ.ผาขาว จ.เลย
วันที่ 7 สิงหาคม 2552 เวลา 09.00 – 15.00 น. ผู้เข้าร่วม จำนวน 52 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อชี้แจงรายละเอียดโครงการ วัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานวิจัย

วิธีการดำเนินการ

1. ประสานคณะทำงาน ที่ปรึกษา และประชาชนกลุ่มเป้าหมายในชุมชน
2. เตรียมประเด็นและรูปแบบการประชุม
3. แบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงาน
4. ดำเนินการประชุมชี้แจงโครงการ
5. สรุปผลการประชุมชนร่วมกัน

ผลที่ได้จากกิจกรรม

1. ชาวบ้านได้ทราบวัตถุประสงค์และเห็นภาพรวมของโครงการวิจัย
 2. ชาวบ้านได้เข้าใจสภาพการเกษตรปัจจุบันส่งผลกระทบต่ออะไรบ้าง เช่น การมีหนี้สิน ปัญหาเรื่องการใช้สารเคมีที่มีปริมาณสูง ดินเสื่อมสภาพ สุขภาพ ขายที่ดินทำกิน
 3. ชาวบ้านได้เสนอแนวทางการทางเลือกการเกษตรที่เหมาะสม
- 3. กิจกรรมเวทีประชุมนักวิจัยเพื่อจัดทำเครื่องมือ (แบบสอบถาม)**

สถานที่ บ้านเลขที่ 45 หมู่ 10 ต.ท่าช้างคล้อง อ.ผาขาว จ.เลย วันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2552 เวลา 13.00 – 20.00 น. ผู้เข้าร่วม จำนวน 11 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อกำหนดประเด็นในการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
2. เพื่อเป็นการออกแบบเครื่องมือต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการเก็บข้อมูล

วิธีการดำเนินการ

1. ประสานคณะทำงาน ที่ปรึกษา และวิทยากร
2. เตรียมประเด็นและรูปแบบการประชุม
3. ดำเนินการประชุมและพัฒนาเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

ผลที่ได้จากกิจกรรม

1. มีประเด็นในการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย
2. เกิดแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และเครื่องมือ ๆ ในการเก็บข้อมูลชุมชน
3. เกิดแผนการดำเนินการเก็บข้อมูล

4. กิจกรรมการเก็บข้อมูลชุมชน

สถานที่ บ้านเลขที่ 12 หมู่ 10 ตำบลท่าช้างคล้อง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเลย

วันที่ 5 ตุลาคม 2552 เวลา 09.00 – 16.00 น. ผู้เข้าร่วม จำนวน 11 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชน
2. เพื่อศึกษารูปแบบการเกษตรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
3. เพื่อได้ทราบปัจจัยด้านการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรของชุมชน
4. เพื่อศึกษาต้นทุนการผลิตด้านการเกษตรบ้านหัวขัว

วิธีการดำเนินการ

1. ประสานคณะทำงาน ที่ปรึกษา และกลุ่มเป้าหมาย
2. การลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล

ผลการดำเนินงานในการเก็บข้อมูลชุมชนและทรัพยากรมี 2 หัวข้อหลักดังนี้

1. การเก็บข้อมูลบริบทชุมชน

- ประวัติศาสตร์
- การเปลี่ยนแปลงของชุมชนจาก อดีต – ปัจจุบัน เช่น ด้าน วัฒนธรรม, ความเชื่อ, เศรษฐกิจ, สิ่งแวดล้อม, เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นกับชุมชน

ในการเก็บข้อมูลบริบทชุมชนได้แบ่ง สมาชิกทีมวิจัยทุกคนมีความรับผิดชอบไว้ดังนี้ คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้รับผิดชอบ คือ นายอุ๊ค โยหาเคน กับ นางสาวดาวิภา มาชัยภูมิ

กลุ่มที่ 2 ผู้รับผิดชอบ คือ นายมานพ โสดา กับ นางอุลย์ นามจันทร์

กลุ่มที่ 3 ผู้รับผิดชอบ คือ นายชาญศักดิ์ หนูบาง กับ นางสมถวิล ดิวสร้อย

กลุ่มที่ 4 ผู้รับผิดชอบ คือ นางสาวทองยูณ ศรีสวาท กับ นายสกลิต สีสงนาง

ส่วนที่เหลือจะคอยช่วยเสริมกันไปตามความเหมาะสม

2. การเก็บข้อมูลทรัพยากรในพื้นที่

การใช้ประโยชน์ เก็บข้อมูลที่แท้จริงในการใช้ประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นพื้น, เห็ด, ผักหวาน, หน่อไม้, สัตว์ป่าและพื้นที่เลี้ยงสัตว์ของชาวบ้าน

เรื่องของแนวเขตที่ชัดเจน ในที่ประชุมได้มีการพูดคุยกันถึงเรื่องแนวเขตของหมู่บ้าน

สิทธิที่ทำกิน โดยระบุ สิทธิ หรือ เอกสารสิทธิในการทำกิน

ผลที่ได้จากกิจกรรม

1. ได้ข้อมูลที่รอบด้านและตรงตามประเด็นที่วางไว้
2. เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการตรวจสอบข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน

5. กิจกรรมเวทีวิเคราะห์ข้อมูล

สถานที่ / เวลา บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 10 ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอผาขาว จังหวัดเลย

วันที่ 8 พฤศจิกายน 2552 เวลา 09.00 - 18.00 น. ผู้เข้าร่วม จำนวน 12 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสรุปข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูล
2. เพื่อทบทวนประเด็น ตรวจสอบข้อมูลและจัดหมวดหมู่ของข้อมูล

วิธีการดำเนินการ

1. ประธานคณะทำงาน ที่ปรึกษา และประชาชนกลุ่มเป้าหมายในชุมชน
2. เตรียมข้อมูล และประเด็นที่ได้จากการศึกษาข้อมูลชุมชน
3. แบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงาน
4. ดำเนินการประชุม
5. สรุปผลการประชุมชนร่วมกัน

ผลที่ได้จากกิจกรรม

1. ได้ทราบข้อมูลของบริบทชุมชน
2. ได้ทราบจำนวนพื้นที่การเกษตร
3. ได้ทราบข้อมูลหนี้นอกระบบ - ในระบบ ของภาคการเกษตร
4. ได้ทราบข้อมูล ค่าครองชีพของชุมชน
5. ได้ทราบความเป็นมาของการเพาะปลูกพืชทางการเกษตรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
เช่น พันธุ์ข้าว พันธุ์อ้อย พันธุ์ลำปะหลัง

6. กิจกรรมนำเสนอข้อมูลต่อชุมชน

สถานที่/เวลา บ้านเลขที่ 22 หมู่ 10 ต.ท่าช้างคลี อ.ผาขาว จ.เลย

วันที่ 25 มกราคม 2553 เวลา 09.00- 16.00 น. ผู้เข้าร่วม จำนวน 29 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลต่อชุมชน
2. เพื่อทบทวนประเด็นและตรวจสอบข้อมูลและจัดหมวดหมู่ของข้อมูลร่วมกับ

ชุมชน

วิธีการดำเนินการ

1. ประสานคณะทำงาน ที่ปรึกษา และประชาชนกลุ่มเป้าหมายในชุมชน
2. เตรียมข้อมูล และประเด็นที่ได้จากการศึกษาข้อมูลชุมชน
3. แบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงาน
4. ดำเนินการประชุม
5. สรุปผลการประชุมชุมชนร่วมกัน

ผลที่ได้จากกิจกรรม

1. ทำให้ชุมชนได้ทราบข้อมูลของบริบทชุมชน
2. ทำให้ชุมชนได้ทราบจำนวนพื้นที่การเกษตร
3. ทำให้ชุมชนได้ทราบข้อมูลหนี้ในระบบ - ในระบบ ของภาคการเกษตร
4. ทำให้ชุมชนได้ทราบข้อมูล ค่าครองชีพของชุมชน
5. ทำให้ชุมชนได้ทราบความเป็นมาของการเพาะปลูกพืชทางการเกษตรตั้งแต่อดีต

จนถึงปัจจุบัน เช่น พันธุ์ข้าว พันธุ์อ้อย พันธุ์สำปะหลัง

7. เวทีคืนข้อมูลกับชุมชนและเวทีทางเลือก

สถานที่ วัดศรีเจริญธรรมวนาราม

วันที่ 4 กรกฎาคม 2553 จำนวนผู้เข้าร่วม 34 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทบทวนกิจกรรมที่ผ่านมาพร้อมกับชุมชน และทบทวนประวัติศาสตร์ของบ้านหัวข้าว การปลูกอยู่ปลูกกิน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ร่วมแลกเปลี่ยน
2. เพื่อวางแผนการดำเนินงานศึกษาดูงาน และ กิจกรรมอบรมด้านการเกษตร

วิธีการดำเนินการ

1. ประสานคณะทำงาน ที่ปรึกษา และประชาชนกลุ่มหมายในชุมชน
2. เตรียมข้อมูล และประเด็นที่ได้เพื่อคืนข้อมูลกับชุมชนและทางเลือกในการทำ

เกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านหัวข้าว

3. แบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงานของทีมวิจัย
4. ดำเนินการประชุม
5. สรุปผลการประชุมร่วมกัน

ผลการดำเนินงาน

1. ได้ข้อมูลเพิ่มเติมในเนื้อหามากขึ้น ซึ่งเกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนร่วมกันระหว่างทีมวิจัยและชาวบ้าน ผู้สนใจในด้านการเกษตร ด้านการเกษตรการปลูกพืชตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน รวมทั้งพื้นที่บริเวณป่าใช้สอยของหมู่บ้าน ประวัติหมู่บ้าน เรื่องราวในอดีต และปัจจุบันด้านการปกครอง
2. ได้ทบทวนกิจกรรมที่ผ่านมาพร้อมกับชุมชน และทบทวนประวัติศาสตร์ของบ้านหัวข้าว การปลูกอยู่ปลูกกิน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ร่วมแลกเปลี่ยน
3. เกิดการวางแผนการดำเนินงานศึกษาดูงาน และ กิจกรรมอบรมด้านการเกษตร

8. ศึกษาดูงานการเกษตร

ศึกษาดูงานการเกษตรอินทรีย์ บ้านบุโฮม อ.เชียงคาน จ.เลย

วันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 ผู้เข้าร่วม จำนวน 25 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เห็นรูปแบบการทำเกษตรแบบพึ่งตนเอง
2. การแลกเปลี่ยนและการทำเกษตรที่เหมาะสม

วิธีการดำเนินการ

1. ประชุมนักวิจัยและที่ปรึกษา
2. ประสานงานกับพื้นที่เป้าหมายที่จะศึกษาดูงาน และกำหนดประเด็นในการศึกษา
ดูงานร่วมกัน
3. แบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงานของทีมวิจัย เช่น การหารถ ด้านอาหารการ
กิน ด้านเอกสาร และด้านการเงิน
4. ดำเนินการศึกษาดูงานในพื้นที่เป้าหมาย
5. สรุปผลการศึกษาดูงานร่วมกัน

ผลการดำเนินงาน

ชาวบ้านที่ได้ไปศึกษาดูงานได้รับความรู้และร่วมแลกเปลี่ยนกับทางวิทยากร พร้อมทั้งเรียนรู้เทคนิคในการขยายพันธุ์พืชการจัดการพืชธรรมชาติ การสังเกต ธรรมชาติ ขั้นตอนการทำปุ๋ยชีวภาพใช้เองเพื่อลดต้นทุนและความปลอดภัยในบริโภค เช่น เครื่องตัดหญ้า คือ วัว เมื่อหญ้าขึ้นตามบริเวณใดก็เอาวัวผูกมัดไว้กินหญ้าบริเวณนั้นๆ การใส่ปุ๋ยคือ จับวัวไปผูกไว้บริเวณต้นไม้ใหญ่มูลวัวคือปุ๋ยโดยอัตโนมัติ การสกัดสมุนไพรเพื่อขับไล่แมลงแปลง

การแลกเปลี่ยน ในการกำจัดวัชพืชนาข้าว เช่นหญ้าที่เป็นปัญหาใหญ่ของชาวบ้าน หัวข้าวทุกปีต้องเสียค่าใช้จ่ายกับการซื้อยามาหญ้า มาปราบนั้นก็เป็นผลข้างเคียง กับเกษตรกร เช่นมือ-เท้า เปื่อย เมื่อไปสัมผัสกับแปลงนา

จะเป็นไปได้ไหมจะมีงบประมาณสนับสนุนในการทำเกษตรอินทรีย์ การทำปุ๋ยใช้เองหรือ ขั้นตอนวิธีการทำซึ่งคำถามนี้เกิดขึ้นในระหว่างการแลกเปลี่ยนในกลุ่มขณะดูงานถ้าแม้อย่างน้อย ก็ได้มีการฝึกอบรมในเรื่องของการทำปุ๋ยและน้ำหมัก ตลอดจนวิธีการใช้หรืองบประมาณมาสนับสนุนในการทำ เช่น ค่ากักน้ำตาล อุปกรณ์หมักปุ๋ย วัสดุที่จำเป็นต้องใช้งบประมาณจัดซื้อ มาทำเป็นส่วนประกอบจึงมีการพูดถึงเรื่องการฝึกอบรมจริงๆ แต่ต้องเป็นหลังฤดูกาลดำนาเพราะ จะได้มีเวลาว่างชาวบ้านส่วนมากช่วงเวลาการทำไร่ทำนาจะทำพร้อมๆ กันตามฤดูกาลฝนฟ้า และฝากด้วยว่าเกษตรกรผู้ที่สนใจและต้องการปรับเปลี่ยนจริงก็ขอให้วางแผน และกำหนด โครงการคร่าวๆ ของแต่ละคนเพื่อนำมาแลกเปลี่ยนและหาแนวทางกันต่อไป

9. กิจกรรมการอบรมการทำเกษตรที่เหมาะสม

เป็นกิจกรรมที่ทางทีมวิจัยได้ให้ความรู้กับชาวบ้าน กลุ่มคนที่สนใจให้การเข้าร่วมอบรม เพื่อเป็นทางเลือกการเกษตรให้เหมาะสมกับบ้านหัวข้าว ที่ได้ให้ความรู้เรื่องวิสาหกิจชุมชน การทำเกษตรอินทรีย์ การทำวนเกษตร ที่มีทั้งให้ความรู้ และได้ปฏิบัติและเรียนรู้ร่วมกันระหว่างทีม วิจัยกับชาวบ้านที่เป็นผู้สนใจเข้าร่วมประชุมในครั้งนี้ ดำเนินจัดอบรมความรู้ทางเลือกที่เหมือน สมกับบ้านหัวข้าว ในวันที่ 28-29 สิงหาคม 2553 มีผู้เข้าร่วมประชุม 34 คน ณ ศูนย์ กลกิจกรรมธรรมชาติบ้านความรู้ ตำบลโนนปอแดง อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรบ้านหัวข้าว
2. เพื่อเป็นแนวทางทางเลือกการทำเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชน
3. เพื่อทราบเทคนิคการจัดการปลูกพืชเพื่อย่อยเพื่อย่อยในพื้นที่ของตนเอง

ผลการดำเนินงาน

กลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้รูปแบบการทำเกษตรที่เหมาะสมกับตนเองและชุมชน กลุ่มเป้าหมายได้แนวความคิดที่จะปรับเปลี่ยน เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรประณีต

การเกษตรเป็นเกษตรแบบพอเพียงพออยู่พอกิน วิธีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ของในหลวงได้เรียนรู้ถึงการแก้ปัญหาทางการเกษตรของบ้านหัวขัวในการแก้ปัญหาาร่วมกันและปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านหัวขัวในปัจจุบัน การลงทุนถ้าเราอยากรู้ว่าจะได้รับผลอย่างไรในการลงทุน เราต้องคำนวณก่อนว่าเราจะทำเกษตรแบบไหน

วิสาหกิจชุมชน คือ การรวมกลุ่มกันซื้อกันขาย แล้วช่วยกันคิดกันทำว่าเราจะทำอย่างไรให้สินค้าเรามีคุณภาพ และเราจะใช้ในการลงทุนอย่างไร

เศรษฐกิจพอเพียงเกิดได้ด้วยจากปัญญา ความรู้ ถ้าเราอยากให้ชุมชนเรามีเศรษฐกิจที่พอเพียง คือ ตั้งกลุ่มทำเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้านของเรา และพัฒนาอย่างไร จะทำหมู่บ้านของเราอยู่ดีมีสุข ถ้าเราจะมีเศรษฐกิจแบบพอเพียง เราต้องรู้จักตัวเอง รู้จักเพียงพอ

การแปรรูปทางผลผลิตด้านการเกษตรของชุมชนหากได้มีการรวมกลุ่มเป็นผู้ผลิตไม่จะเป็นผลผลิตจำพวก ผักปลอดสารพิษ การนำเสนอปุ๋ยอินทรีย์ รวมทั้งน้ำหมักชีวภาพของชุมชนที่ผลิตขึ้นใช้เองในครัวเรือนแล้วยังสามารถนำออกจำหน่ายในนามของกลุ่มชุมชนตนเองได้ หรือนอกเหนือจากการเสร็จสิ้นภารกิจทางแปลงเกษตร ว่างจากการทำไร่นา ก็ได้มีการรวมกลุ่มทำผ้าทอมือ ทอเสื่อ โดยใช้วัสดุท้องถิ่นในชุมชน เป็นการปรับลดต้นทุนการผลิต และการใช้วัสดุในท้องถิ่นอย่างมีประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด

ผลที่ได้รับจากกิจกรรม

1. ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้
2. ชุมชนได้รับข้อมูลที่แท้จริงของชุมชนตนเอง
3. เกิดการวางแผนด้านการจัดการ

ปัญหาที่พบจากการทำกิจกรรม

- เข้าห้องอบรมช้า
- มีความตึงเครียด
- ทีมยังแตกเนื้อหาไม่ชัดเจน

10. การจัดการแปลงเรียนรู้

เป็นการจัดการแปลงเรียนรู้ให้กับเกษตรกรที่สนใจได้เข้ามาศึกษาและยังเป็นต้นแบบการเรียนรู้การทำเกษตรแบบอินทรีย์ที่เกษตรกรสนใจ เพื่อพัฒนาศักยภาพเกษตรกร ในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรที่เหมาะสม มีวิธีการดำเนินงานโดยจัดประชุมสมาชิกทีมวิจัย และกลุ่มเกษตรกรเป้าหมายชุมชนบ้านหัวขัวเพื่อรับอาสาสมัครเกษตรกรที่จะเข้าร่วมการปรับเปลี่ยนวิธีการทำเกษตรเพื่อที่จะนำไปสู่การเป็นแปลงบุคคลตัวอย่างของชุมชน สถานที่บริเวณไร่-นา ของนายอู๊ด โยหาเคน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นต้นแบบการเรียนรู้การทำเกษตรแบบอินทรีย์
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพเกษตรกรและสมาชิก เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำ

เกษตร

อาสาสมัครที่เข้าร่วมการทำเกษตรแบบอินทรีย์

นายอู๊ด โยหาเคน

ผลการดำเนินงาน

จากการที่ได้ดำเนินการการทำเกษตรแบบอินทรีย์จึงสามารถเปรียบเทียบกับแปลงนาที่ใช้สารเคมี กล่าวคือการใช้สารเคมีฉีดพ่นฆ่าหรือขับไล่แมลง การกำจัด ศัตรูข้าว โดยการใช้น้ำส้มควันไม้ที่ได้จากการเผาถ่านใช้ในครัวเรือนนำไปฉีดพ่นก็ได้ผล รวมทั้งยังลดค่าใช้จ่ายลงได้

นอกจากใช้น้ำส้มควันไม้ที่ได้จากการเผาถ่านแล้ว ปุ๋ยที่ใช้ในแปลงนาก็ได้ นำเอาเศษพืช อาหาร จากการเหลือใช้ในครัวเรือนนำมาหมักเป็นปุ๋ยใช้ในนาข้าวได้

การทำเกษตรปัจจุบันหากจะว่าไม่มีค่าใช้จ่ายเลยก็ไม่อาจใช่ เพราะบางอย่างก็ต้องพึ่งปัจจัยภายนอกบ้าง เช่น น้ำมัน หรือการซ่อมบำรุงเครื่องมือทางการเกษตรอยู่ แต่ส่วนต่างที่เห็นได้ชัดคือ การที่ไม่ต้องจ่ายในส่วนการซื้อปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูในนาข้าว รวมทั้งความ

ปลอดภัยด้านสุขภาพของเกษตรกรเองด้วย รวมทั้งแหล่งอาหารธรรมชาติก็กลับมาสมบูรณ์เพิ่มขึ้นด้วย

แปลงเรียนรู้นาอินทรีย์ ถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญ คือเป็นการได้ทดลองปฏิบัติ และปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรจริง เป็นการ ลด ละ เลิก การใช้สารเคมีจริง ซึ่งยังเป็นการพัฒนาแปลงตัวอย่างแล้วเกษตรกรเจ้าของแปลงเองก็ยังได้พัฒนาตนเองคือ เป็นทั้งวิทยากร สำหรับผู้ที่มาเรียนรู้และยังมีการเชื่อมประสานกับศูนย์กิจกรรมธรรมชาติ การเป็นบุคคลต้นแบบ ในการปรับเปลี่ยน

ส่วนเกษตรกรรายอื่นๆ ที่มีการปรับเปลี่ยนอยู่ในช่วง ลด นั้นก็จะต้องใช้เวลาเพื่อเข้าถึงขั้น ละ และเลิกในฤดูกาลต่อไป ทั้งนี้ก็ต้องใช้เวลามากน้อยต่างกันไปเพราะต้องขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละคน

การเกิดแปลงตัวอย่างเพื่อการเรียนรู้จึงสามารถอธิบายถึงขั้นตอนและวิธีการทำเกษตรอินทรีย์ได้ คือ ขั้นแรกเกษตรกรต้องรู้จักตนเองก่อนเพื่อเป็นการพึ่งตนเองลดรายจ่ายจากการพึ่งปัจจัยภายนอก รู้ทรัพยากรของตนเอง ความเข้าใจแห่งภูมิธรรมชาติ ขั้นตอน ช่วงเวลาการปรับปรุงบำรุงตลอดการเก็บเกี่ยว และสิ่งเหล่านี้ที่ได้จากการเกิดแปลงเรียนรู้ตัวอย่างที่เกิดขึ้น

ผลที่ได้รับจากการทำแปลงตัวอย่าง

1. ชุมชนได้เห็นต้นแบบ รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์
2. ระบบการจัดการแปลงเกษตรที่เหมาะสม
3. ชุมชนเกิดความคิดการจะเอาเป็นตัวอย่างและปฏิบัติตาม
4. การที่ได้ลดต้นทุนในการผลิตได้ชัดเจนเมื่อเทียบกับการทำเกษตรแบบเคมี
5. เกิดวิทยากรชุมชนขึ้นในเรื่องของการเป็นต้นแบบการทำเกษตรอินทรีย์

นายอู๊ด โยหาเคน กล่าวว่า ตนรู้สึกภูมิใจที่ได้ทำในสิ่งที่ตนเองรัก คิดที่อยากจะทำ อยากที่จะถ่ายทอดให้เพื่อนบ้านที่สนใจได้เข้ามาเรียนรู้ในแปลงสาธิตนี้ได้ ซึ่งก็ได้เดินตามหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของพ่อหลวง ซึ่งถือได้ว่าเป็นการจัดการแปลงเรียนรู้ให้กับเกษตรกร เพื่อบ้านที่สนใจได้เข้ามาศึกษาและยังเป็นต้นแบบการเรียนรู้การทำเกษตรแบบอินทรีย์ที่ให้แก่เกษตรกรเพื่อนบ้านที่สนใจ เพื่อจะได้พัฒนาศักยภาพเกษตรกรในชุมชนของเรา และในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรที่เหมาะสม ให้รู้ถึงวิธี ขั้นตอนการดำเนินงานโดยให้กลุ่มคน

เพื่อนบ้านที่สนใจเข้ามาศึกษา ซึ่งผมก็อยากที่จะทำให้ทุกคนเห็นว่า ถ้าเราไม่ใช่สารเคมี หันมาทำแบบอินทรีย์ ก็ยังทำให้พืชพันธุ์สวยได้และไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของเรา ผักก็สด ปลอดภัย สารพิษ คือพอเราเดินไปทางไหนเราก็สามารถเก็บกินได้หมดไม่้องกลัวว่ามีสารพิษ ยังเป็นการประหยัด ลดต้นทุนในการผลิตอีกด้วย ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ดี ที่ทำแปลงสาธิต มีทั้งปลา นาข้าว ผัก ที่เกิดเองตามธรรมชาติ ที่ผมอยากให้ทุกคนเห็นความสำคัญ อย่างที่ผมเห็นความสำคัญของสิ่งนี้ ผมก็อยากให้เพื่อนบ้านหรือกลุ่มคนที่สนใจก็สามารถมาศึกษาได้เลย ผมยินดีที่จะแลกเปลี่ยนได้ตลอดครับ

11. กิจกรรม ติดตามสนับสนุนชุมชน แปลงเกษตรอินทรีย์ยั่งยืนเพื่อเพิ่มอาหารในครัวเรือน

เป็นกิจกรรมโครงการที่ได้มีการสนับสนุนเสริมจากงบประมาณ เพื่อให้เกิดแนวคิด มุมมองที่ปรับเปลี่ยน ส่งเสริมการเกษตรแบบพอเพียง ลดรายจ่ายในครัวเรือน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นแนวความคิดการปรับเปลี่ยน
2. เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

วิธีการดำเนินงาน

1. ประสานทีมวิจัยเพื่อนำข้อมูลเรื่องของงบประมาณ
2. การเชิญกลุ่มเป้าหมายเพื่อชี้แจงขั้นตอนการดำเนินงาน
3. การเสนอโครงการและสนับสนุนงบประมาณ
4. ขั้นตอนการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน

ผลการดำเนินงาน

การวางแผนชุมชนในแต่ละครอบครัวผู้เข้าอบรมเขียนแผนงานของตนเองที่จะทำซึ่งในการประชุมเพื่อเป็นการวางแผนแนวทางของแต่ละครอบครัวที่พร้อมมีอยู่ 3 โครงการ ที่ชุมชนเห็นว่าจะเป็นการพึ่งตนเองและช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้และได้มีมติในกลุ่มและได้มีการอนุมัติ คือ

1. ปลุกผักสวนครัว มี 6 คน
2. เลี้ยงปลา มี 15 คน
3. เลี้ยงเป็ดไก่ มี 4 คน

และในจำนวน 3 โครงการนี้ให้อามารวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ภายใต้การควบคุมและมีการ
ตรวจสอบโดยมีคณะกรรมการบริหารงบประมาณ ดังนี้

คณะกรรมการประกอบด้วย

1. นายสำเนียง	โยหาเคน	ประธาน
2. นายชรินทร์	ฉินมาตย์	รองประธาน
3. นายชาญศักดิ์	หนูบาง	รองประธาน
4. นายมานพ	โสดา	เหรัญญิก
5. นางศิริวรรณ	โยหาเคน	เลขานุการ
6. นางสาวสุภาพร	โสหา	ผู้ช่วยเลขฯ
7. นายวิชัย	โสหา	กรรมการ
8. นายดาว	แก้วคำ	กรรมการ
9. นายโอภาส	โสดา	กรรมการ
10. นายชมพู่	นามจันทร์	กรรมการ
11. นายบุญมี	ศรีลาพล	กรรมการ
12. นายจำปา	โพธิ์ดำดทอง	กรรมการ
13. นายคำเป้า	สามา	กรรมการ
14. นายทองมา	ฤทธิ์ทิ	กรรมการ
15. นายทองไสย	สอนเต็ม	กรรมการ
16. นายวิชัย	บุญมา	กรรมการ
17. นางหว่าน	โสดา	
18. นายพงศ์กฤษ	เวียงคำ	
19. นางเสริฐ	เสมเหลา	
20. นางจ่อ	สะตะ	
21. นายชาย	วาสิงหน	
22. นายประครอง	เคนโคก	
23. นายรัฐพงษ์	บุญเผือก	
24. นายสิทธิศักดิ์	แก้วไพร	
25. นายอนุชัย	เอมละออ	
26. นายธีระศักดิ์	พลพิลา	
27. นายเกรียงไกร	นามจันทร์	

28. นางสาวมินตรา วรรณโฑ
29. นางสาววิมลพร ศิริวัลย์

เมื่อคณะกรรมการได้พิจารณาถึงโครงการที่แต่ละครอบครัวนำมาเสนอจึงได้อนุมัติงบประมาณตามเฉลี่ยทั้งหมดของจำนวนสมาชิกได้ครอบครัวละ 800 บาท ในจำนวนงบประมาณนี้สมาชิกได้ดำเนินการตามแผนงานของตนเองทั้งหมดทันที เช่น ครอบครัวที่ทำกระชังเลี้ยงปลา ก็สามารถดำเนินการได้เลยซึ่งบางครอบครัวที่มีการดำเนินการอยู่แล้วก็นำงบอุดหนุนนี้ไปซื้อพันธุ์ปลามาเลี้ยงได้เลย

ในส่วนครอบครัวที่ทำสวนผักก็เป็นการเพิ่มเติมหาพันธุ์พืชที่กินได้หลากหลายชนิดได้นำมาปลูกเพิ่ม ส่วนการเลี้ยงสัตว์ ก็จะเป็นการเพิ่มเติมในส่วนการจัดหาอาหารและหาสายพันธุ์ใหม่เข้ามาในครอบครัวตนเอง

ผลที่ได้รับจากกิจกรรม

1. ชุมชนให้ความสำคัญมากขึ้นกับการพึ่งตนเอง
2. การช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้
3. การที่ได้ใช้ประโยชน์จากการลงมือทำ
4. ความปลอดภัยในการบริโภค
5. การปลูกจิตสำนึกกับชุมชน และเยาวชน
6. การประชาสัมพันธ์บอกต่อถึงการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อเป็นการพึ่งตนเอง

12. จัดเวทีนำเสนอผลการวิจัยกับชุมชน

เป็นเวทีที่ทางทีมวิจัยได้นำข้อมูลที่ศึกษามาแล้วนำมาเสนอคือข้อมูลต่อชุมชนจากที่ทางทีมวิจัยได้ศึกษามาต่อชุมชนและยังเป็นการนำเสนอแนวทางเลือกในการทำเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านห้วยข้าว เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 เวลา 9.00 – 16.00 น. จำนวนผู้เข้าร่วม 34 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อคืนข้อมูลจากการวิจัยสู่ชุมชน
2. เพื่อนำเสนอแนวทางเลือกในการทำเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชน

ผลการดำเนินงาน

ทีมวิจัยได้พุดรรายละเอียดความเป็นมาจากการทำเกษตรจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะเห็นว่าการทำเกษตรตาโต การตามกระแส การใช้สารเคมี จนลืมนิสิตวิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง เหมือนเมื่อก่อน ซึ่งเป็นผลกระทบต่อชีวิตการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนเรา สภาพแวดล้อม เปลี่ยน สุขภาพของเกษตรกรก็อ่อนแอ เพราะสารเคมีเข้าสู่ร่างกาย อาหารตามธรรมชาติมีสารพิษ เจือปน ความไม่ปลอดภัยในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน

ชุมชนได้ทราบข้อมูลที่ทีมวิจัยได้ค้นหาเพื่อทราบบทบาทบทบาททวนร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักจากการที่อยากจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามกระแสนิยมเพื่อหันมาเป็นการพึ่งตนเองกับการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อลดการใช้สารเคมีต่างๆในการทำเกษตรและเพื่อเป็นการเห็นตัวอย่างเพื่อที่จะศึกษาปรับเปลี่ยนจึงอยากดูตัวอย่างและคณะทีมวิจัยได้ร่วมกับชุมชนบ้านหัวขัวอยากจะไปศึกษาดูงานเพื่อนำมาเป็นแบบอย่างของการพึ่งตนเองเพื่อจะลดการใช้สารเคมีลดต้นทุนถึงค่าใช้จ่ายในครัวเรือนในปัจจุบันจึงมีการนัดหมายศึกษาดูงานและการฝึกอบรมการทำเกษตรแบบพึ่งตนเองต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิจัย

4.1 บริบทชุมชน

ที่ตั้งและสภาพแวดล้อม

บ้านห้วยข้าว หมู่ที่ 10 เป็นหมู่บ้านหนึ่งใน 14 หมู่บ้านของตำบลท่าช้างคลอง ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอผาขาว 13 กิโลเมตร มีถนนลาดยาง สามารถสัญจรไปมาได้สะดวก รอบหมู่บ้านเป็นไร่และทุ่งนา เนื้อที่ในหมู่บ้านทั้งหมด 4,008 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย ใช้ทำการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ทำไร่ 1,780 ไร่ ไร่ทำนา 2,000 ไร่ การตั้งหมู่บ้านจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ วัดที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม และเป็นจุดศูนย์รวมในชุมชนได้แก่ วัดศรีเจริญธรรมวนาราม (ตามชื่อของผู้บริจาคที่ตั้งวัดขึ้นครั้งแรกคือ นายศรี ดวงคำ)

ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านห้วยข้าว มีลักษณะพื้นที่ราบสูง (โคก) และที่ราบลุ่ม ในส่วนที่ราบสูง (โคก) ใช้ในการปลูกพืชไร่ และที่ราบลุ่มใช้การทำนา

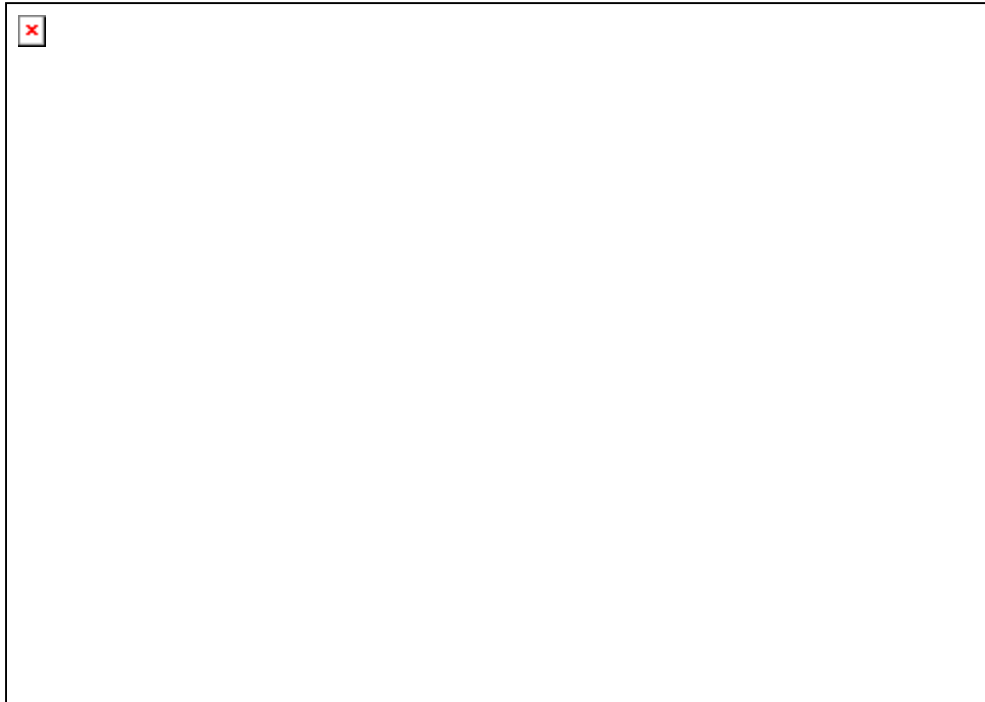
อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อบ้านหนองคันคา ตำบลหนองกุ้งแก้ว อ.ศรีบุญเรือง

ทิศใต้ ติดต่อบ้านนาตาด ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอผาขาว

ทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านนาหว้า ตำบลยางหล่อ อำเภอศรีบุญเรือง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านพวยแดง ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอผาขาว

ภาพประกอบที่ 3 แสดงแผนที่หมู่บ้านหัวขัว ตำบลท่าช้างคล้อง อำเภอดงขาว จังหวัดเลย

ประชากร

หลังคาเรือน จำนวน 131 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งหมด 645 คน
แบ่งเป็น ชาย 315 คน หญิง 320 คน

ตารางที่ 3 แสดงช่วงอายุจำนวนประชากร

ช่วงอายุประชากร	ชาย/ คน	หญิง / คน	รวม / คน
0-1 - 5 ปี	24	29	53
6 - 12 ปี	27	32	59
13 – 20 ปี	19	42	61
21 - 60 ปี	194	215	409
61 – 95 ปี	39	27	66

โรงเรียน	จำนวน 1 โรง เนื้อที่ 10 ไร่
วัด	จำนวน 1 แห่ง เนื้อที่ 9.42 ไร่
หอกระจายข่าว	จำนวน 1 แห่ง
ศูนย์สาธารณะสุขมูลฐาน (ศสมช.)	จำนวน 1 แห่ง
อาสาสมัครสาธารณสุข	จำนวน 11 คน
แกนนำสุขภาพประจำครอบครัว	จำนวน 105 คน
ฝายน้ำล้น	จำนวน 2 แห่ง

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ที่อยู่อาศัย เป็นพื้นที่ราบ ทางด้านทิศตะวันออกจะติดกับแม่น้ำห้วยยาง จะยาวไปถึงทิศเหนือที่ติดกับบ้านหนองคันคา ซึ่งต้นน้ำห้วยยางจะมาจากบ้านหนองกงแก้ว ตำบลหนองกงแก้ว อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ส่วนทางทิศใต้ก็จะติดกับแม่น้ำพวย แหล่งน้ำที่ชาวบ้านออกหาปลาเพื่อไว้เป็นอาหาร ห้วยเตยซึ่งเป็นคลองไม่ใหญ่นัก แต่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร บริเวณที่แม่น้ำบรรจบกันเรียกว่าสบนก จะตั้งห่างจากหมู่บ้านอยู่ประมาณ 10 กว่ากิโล ภูเขา จะเป็นภูเขาป่าไฟ ภูเขาบก ถึงเวลาหน้าฝนชาวบ้านก็จะเก็บหน่อไม้ ถึงหน้าแล้งท้งและเก็บเห็ดก็จะไปที่ภูเขาบก ป่าหาอยู่หากิน ก็จะอยู่หัวไร่ปลายนาของหมู่บ้าน

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านห้วยข้าว

หมู่บ้านห้วยข้าว ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอผาขาว จังหวัดเลย เป็นรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานแบบชุมชนเกษตรกรรม (Farm village หรือ Nucleated village) เป็นการตั้งถิ่นฐานแบบรวมกลุ่มกันอยู่เป็นหมู่บ้าน การตั้งถิ่นฐานประเภทนี้จะพบว่าบ้านเรือนตั้งเป็นย้อม ๆ ไร่นาอยู่รอบหมู่บ้าน คอกสัตว์เลี้ยงอยู่ในบริเวณบ้านหรือสร้างอยู่ใต้ถุนบ้าน บางครอบครัวจะนำสัตว์เลี้ยงไปปล่อยไว้ในป่า มีศูนย์บริการ มีถนนหลายสาย มีตรอกซอยมากมาย และกระจายเป็นรัศมีวงกว้างตรอกซอยจะสิ้นสุดลงตรงชายเขตหมู่บ้านซึ่งมักเป็นสวนเล็ก ๆ หรือที่สาธารณะในหมู่บ้าน เช่น วัด โรงเรียน หรือป่าสาธารณะ มีถนนตัดผ่านทุ่งนาเพื่อเป็น

เส้นทางในการติดต่อกับชุมชนอื่น ๆ ส่วนประกอบที่สำคัญของการตั้งถิ่นฐานแบบหมู่บ้านเกษตรกรรมของบ้านห้วยขมิ้นมี 5 ประการ

1. ตรงกลางหมู่บ้านจะเป็นที่อยู่อาศัยของเกษตรกร มีเฒ่าข้าว (ผู้เฒ่า) และคอกสัตว์
2. โกล่หมู่บ้านที่เป็นชายขอบหมู่บ้านจะเป็นพื้นที่สวนเล็ก ๆ หรือพื้นที่สาธารณะ
3. โกล่หมู่บ้านออกไปจะเป็นที่นาและที่ทำกินของเกษตรกร
4. ถัดออกไปจะเป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ หรือที่นาของเกษตรกรในหมู่บ้านอื่น ๆ และบางส่วนจะเป็นป่าสาธารณะของหมู่บ้านที่ชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์
5. โกล่สุดของหมู่บ้านจะเป็นเขตป่าสาธารณะหรือป่าหัวไร่ปลายนาของประชาชน

พื้นที่ป่าและที่สาธารณะ

บ้านห้วยขมิ้น มีพื้นที่ป่า 2 แห่ง คือ ป่าโคกสูง (โคกพ้อใหญ่เหลา) และป่าดอนคู่ และจะมีป่าในการถือครองของชาวบ้านตามหัวไร่ปลายนาอีกจำนวนหนึ่ง เช่น ป่าโคกคริม และป่าบริเวณวัดป่า (วัดป่าสระจันทร์) ประชาชนในพื้นที่จะใช้เพื่อป่าเป็นแหล่งอาหารตามฤดูกาล เช่น เห็ด หน่อไม้ ผักหวาน ฯลฯ

แหล่งน้ำธรรมชาติ

ห้วยยาง เป็นลำน้ำสายหลักของบ้านห้วยขมิ้น ที่ในการเกษตรและอุปโภค ปัจจุบันมีการขุดลอกคลองทำให้บริเวณริมฝั่งไม่มีกอไผ่และพืชอื่นตามริมห้วย

ห้วยเตย เป็นลำน้ำห้วยสาขาห้วยยาง แต่เดิมชุมชนจะมีการทำฝายในลำห้วยเพื่อใช้น้ำในการเกษตรช่วงฤดูฝน ปัจจุบันสภาพได้เปลี่ยนแปลงเป็นที่นาและสระน้ำมีขนาดตามไร่นาของประชาชนในพื้นที่

4.2 ประวัติหมู่บ้าน

ประวัติบ้านห้วยข้าวเดิมอยู่ในการปกครองของหมู่บ้านพวยแดง ตำบลท่าช้างคล่อง อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย ปี พ.ศ.2504 ได้มีประชาชนมาอาศัยอยู่ประมาณ 5 ครอบครัว คือ นายบุญหนา มะโนมัย,นายสมศรี ดวงคำ,นายเครื่อง ประทัง,นายพิมพ์ ศิลาพล,นายดา มินนะมะ สาเหตุที่เรียกว่าบ้านห้วยข้าวซึ่งตั้งชื่อตามลักษณะของสะพานที่ข้ามห้วยยาง เป็นสะพานขอนไม้ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ชาวบ้านเรียกว่า ” ข้าว” สำหรับคำว่า” ห้วย” หมายถึงจุดแรกของสะพาน ส่วนหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านแรกที่ติดกับ”ข้าว”จึงได้ชื่อหมู่บ้านว่า”ห้วยข้าว” เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นที่เกิขึ้นของหมู่บ้าน มีดังนี้

พ.ศ. 2514 มีการเริ่มสร้างสะพานไม้ขึ้นซึ่งมีความแข็งแรง รถยนต์และรถบรรทุกสามารถข้ามได้แทนขอนไม้เดิมใช้เฉพาะคนเดินข้ามเท่านั้น ในการสร้างสะพานได้งบประมาณจากรัฐบาล

พ.ศ. 2525 เกิดการตั้งหมู่บ้านใหม่ ชื่อบ้านห้วยข้าว โดยได้แยกการปกครองออกมาจากบ้านพวยแดง ตำบลท่าช้างคล่อง พร้อมทั้งมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านคนแรกของบ้านห้วยข้าว คือ นายพรมมา สบายใจ

พ.ศ. 2526 การปกครองของหมู่บ้านมีการจัดตั้งกรรมการหมู่บ้านออกเป็น 7 ฝ่าย (ปกครอง,ป้องกันรักษาความสงบ,สาธารณสุข,การศึกษาและวัฒนธรรม,พัฒนา,การคลังและปฏิคม)

พ.ศ. 2534 มีการตั้งหมู่บ้านเป็นหมู่บ้าน อพป. ตั้งกองหมู่บ้าน อพ. และประกวดชนะเลิศ ในปี 2535

พ.ศ. 2539 มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน คนที่ 2 (นายโอภาส พลตรี)

พ.ศ. 2540 มีโครงการทำถนนลาดยางเข้ามาหมู่บ้าน

พ.ศ. 2541 มีการเลือกตั้ง อบต. (ในครั้งแรกของหมู่บ้าน)

พ.ศ. 2543 มีการจัดตั้งกองทุน กขคจ. (เป็นครั้งแรก)

พ.ศ. 2544 มีการจัดตั้งกองทุนปุ๋ย,กองทุนผู้เลี้ยงไหม,กองทุนเงินล้าน

พ.ศ. 2545 มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนที่ 3 (นายเปลี่ยน พันพิมพ์)

พ.ศ. 2549 มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนที่ 4 (นายสำเนียง โยหาเคน)

พ.ศ. 2551 มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนที่ 5 (นายชาญศักดิ์ หนูบาง)

เหตุการณ์สำคัญการเข้ามาของการปลูกพืช

การทำการเกษตรในพื้นที่จากการศึกษาได้ศึกษาเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการทำเกษตรของประชาชนในพื้นที่ โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับการปลูกพืช

ปี พ.ศ.	เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับการปลูกพืช	สาเหตุการปลูก
2506	ปลูกข้าว งาม ฝ้าย ถั่วแดง	ปลูกเพื่อกิน เพื่อใช้
2506	ปลูกข้าวหลากหลายพันธุ์	ปลูกเพื่อกิน เพื่อใช้
2506	ปลูกปอ	ปลูกเอาไว้ขาย เอาไว้ทำเชือก
2520	ปลูกอ้อยเอาไว้ทำน้ำอ้อยขาย/กิน/หีบอ้อย	เพื่อกินและเอาไว้แลกเปลี่ยน
2525	ปลูกถั่วเขียว	ปลูกเพื่อขาย
	ปลูกถั่วเหลือง	ปลูกเพื่อขาย
2527	ปุ๋ยเข้ามาสูตร 16-20-0 ถุงละ 100-150 บาท	
2535	ปลูกแตงโม	ปลูกเพื่อขาย
2535	สารเคมีฆ่าศัตรูพืช (ฟอริดาน)	
2535	ปลูกข้าว กข.6	ปลูกเพื่อกิน
2535	ปลูกข้าวโพด	ปลูกเพื่อขาย
2535	ปลูกอ้อยเพื่อส่งโรงงาน	ปลูกเพื่อขาย
2536	ปลูกมันสำปะหลัง	ปลูกเพื่อขาย
2551/2552	ปลูกอ้อยเพื่อส่งโรงงาน	ปลูกเพื่อขาย

4.3 วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ

4.3.1 วัฒนธรรม ประเพณี

ชาวบ้านหัวขัวส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ฉะนั้นจึงมีความเชื่อในบาปบุญคุณโทษ
มีการทำบุญประเพณีตักบาตรมีการบำเพ็ญศีลภาวนา กลุ่มผู้สูงอายุจะอาศัยวัดเป็นที่พึ่งทางใจ

ตารางที่ 3 แสดงประเพณี วัฒนธรรมชุมชน

วัฒนธรรม ประเพณี	เดือน											
	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
บุญขึ้นปีใหม่	X											
บุญข้าวจี,ประทาย ข้าวเปลือก		X										
บุญมหาชาติพระเวช สันดร			X									
บุญมหาสงกรานต์				X								
บุญบั้งไฟ					X							
บุญเบิกบ้าน						X						
ทำบุญเข้าพรรษา							X					
บุญข้าวประดับดิน								X				
บุญข้าวสาก									X			
บุญออกพรรษา										X		
บุญกฐิน											X	
ทำบุญส่งท้ายปีเก่า												X

เดือนมกราคม การทำบุญขึ้นปีใหม่ ทำบุญตักบาตรที่ศาลากลางบ้านเป็นจุดศูนย์กลาง
ในการทำกิจกรรมของคนในชุมชน

เดือนกุมภาพันธ์ การทำบุญตักบาตรในวันมาฆบูชา บุญข้าวจี,ประทายข้าวเปลือก

เดือนมีนาคม บุญมหาชาติพระเวชสันดร

บุญพะเหวด หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า บุญมหาชาติ จะทำในวันเสาร์ของ สัปดาห์แรกของเดือนมีนาคมเป็นประเพณีบุญตามฮีตสิบสอง ของชาวอีสาน แต่ถ้าถือเป็นเรื่อง ทาน ก็เป็นประเพณีการบริจาคทานครั้งยิ่งใหญ่ ก็พอจะอนุมานได้ถึงสภาพทั่วไป ของชาวอีสาน ว่า ดอกจิก ดอกจาน บานราวต้นเดือน 3 พุทธศาสนิกชนจะเก็บดอกไม้เหล่านี้ มาร้อยเป็นมาลัย เพื่อตกแต่งศาลาการเปรียญสำหรับบุญมหาชาติและในงานนี้ก็จะมีการเทศน์มหาชาติ ซึ่งถือว่าเป็นงานอันศักดิ์สิทธิ์ผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติจบภายในวันเดียว และบำเพ็ญคุณงามความดี จะได้ อานิสงส์ไปเกิดในภพหน้าชาวอีสาน จะจัดทำบุญพะเหวด ปีละ 1 ครั้ง ระหว่างเดือน 3 เดือน 4 ไปจนถึงกลางเดือน 5 จังหวัดร้อยเอ็ด จะจัดประเพณีบุญพะเหวดในช่วงสัปดาห์แรกของเดือน มีนาคมทุกปี โดยจะมีวันรวมตามภาษาอีสาน เรียกว่า วันโฮมบุญ พุทธศาสนิกชนมาช่วยกันจัด ตกแต่งศาลาหรือสถานที่ที่จะทำบุญ จัดเตรียมเครื่องสักการะ ดอกไม้ ธูปเทียน ข้าวตอก อย่างละ พันก่อน มีการตั้งธงใหญ่ ไว้แปดทิศ และมีศาลเล็กๆ เป็นที่เก็บข้าวพันก่อน และเครื่องถวายทาน สำหรับ ผี เปรต และมารรอบๆ ศาลาการเปรียญจะแขวนผ้าพะเหวด เป็นเรื่องราวของพระ เวสสันดร ตั้งแต่กัณฑ์ที่ 1 ถึงกัณฑ์สุดท้าย การจัดงานบุญพะเหวด หรือ งานเทศน์มหาชาตินิยมที่ อัญเชิญพระอุปัชฌาย์ มาปกป้องคุ้มครองมิให้เกิดเหตุเภทภัยอันตรายทั้งปวง และให้โชค ลาภแก่ พุทธศาสนิกชนในการทำบุญมหาชาติ จึงมีการแห่พระอุปัชฌาย์ ซึ่งสมมุติว่า อัญเชิญมาจาก สะดือ ทะเล

เดือนเมษายน การทำบุญมหาสงกรานต์

เดือนพฤษภาคม การทำบุญบั้งไฟ

เดือนมิถุนายน การทำบุญเบิกบ้าน

เดือนกรกฎาคม การทำบุญเข้าพรรษา

เดือนสิงหาคม การทำบุญข้าวประดับดิน

ประเพณีบุญข้าวประดับดินจะทำในช่วง เดือนกันยายน (วันแรม 14 ค่ำ เดือน 9) เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับ สัตว์นรกหรือเปรต ในการทำพิธีกรรม ในวันแรม 13 ค่ำ เดือน 9 ชาวบ้านจะเตรียมข้าวต้ม ขนม อาหารถวายทาน หมาก พลู และบุหรี่ไว้ วันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 ชาวบ้านจะไปวัดตั้งแต่เวลาตี 4

นำสิ่งของที่เตรียมไว้จัดใส่กระทงหรือเย็บเป็นห่อเหมือนข้าวสาก แล้ววางแจกตามบริเวณวัด โดยวางไว้กับพื้นดิน หรือบางคนก็ฝังดิน พอเสร็จแล้วชาวบ้านกลับบ้านเพื่อเตรียมอาหารทำบุญ ที่วัดอีกทีหนึ่งเมื่อพระสงฆ์ฉันเช้าเสร็จก็จะเทศน์ฉลองบุญข้าวประดับดิน

เดือนกันยายน การทำบุญข้าวสาก

ประเพณีบุญข้าวสาก จะทำในช่วง เดือนตุลาคม (วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10) เป็น ประเพณีที่จัดขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับสัตว์ นรกหรือเปรต การประกอบพิธีกรรม ประกอบด้วย วันเตรียมข้าวสาก วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 ข้าวสาก (ภาษากลางเรียกข้าวกระยาสาร) คือการเอาข้าวเม่าพอง คลุกกับข้าวดอกแดง แล้วใส่น้ำอ้อย น้ำตาล ถั่ว งา แล้วคลุกเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ชาวบ้านจะเตรียมข้าวต้ม ขนม อาหารคาวหวาน หมาก พลู และบุหรีไว้ทำทาน ในตอนเช้าของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านจะนำอาหารไปตักบาตรอุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว หลังจากพระสงฆ์ฉันจังหันเสร็จแล้วมีการฟังเทศน์ พอถึงตอนเพลจะเป็นพิธีแจกข้าวสาก ข้าวสากที่จะนำไปแจกนั้น จะห่อด้วยใบตองกล้วยกลัดหั่วกลัดท้ายมีรูปคล้ายกลีบข้าวต้มแต่ไม่พับสันตอง เย็บติดกันเป็นคู่ๆ ของที่ใส่ในห่อได้แก่ ข้าวต้ม ข้าวสาก ปลา เนื้อ หมาก พลู และบุหรี พิธีแจกก็เอาห่อยไว้ตามต้นไม้หรือตามรั้ว พอเสร็จหมดก็ตักลงหรือโปงให้สัญญาณบอกเปรตมารับเอา หลังจากนั้นก็แย่งกันเก็บกิน มีใครยาวสาวได้สาวเอา ซึ่งตอนนี้เรียกว่า "แย่งเปรต" ภาษาอีสานเรียกว่า "ขาดข้าวสาก" เก็บมาแล้วเอาไปใส่ตามไร่นาตามตาแฮกเพื่อให้ข้าวในนาอุดมสมบูรณ์

เดือนตุลาคม การทำบุญออกพรรษา

เดือนพฤศจิกายน การทำบุญกฐิน

ผ้าที่ใช้สวดทำเป็นกรอบขึงเย็บจีวร เรียกว่าผ้ากฐิน ผู้ใดศรัทธา ปรรณนาจะถวายผ้ากฐิน ณ วัดใดวัดหนึ่งให้เขียนสลาก (ใบจอง) ไปติดไว้ที่ผนังโบสถ์ หรือศาลาวัด ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ผู้อื่นจองทับ เมื่อถึงวันกำหนดก็บอกญาติโยมให้มาร่วมทำบุญ มีมหรสพสมโภช และฟังเทศน์ รุ่งเช้าก็นำผ้ากฐินไปทอดถวายที่วัดเป็นอันเสร็จพิธี กำหนด ทำบุญระหว่างวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึง วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12

เดือนธันวาคม การทำบุญส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่

4.3.2 วัฒนธรรม ความเชื่อ

บุญเลี้ยงบ้าน (เลี้ยงผีปู้ตา) ลักษณะความเชื่อ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษของชุมชน (บ้าน) เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้ความคุ้มครองดูแลรักษาบ้านให้ปลอดภัย ร่มเย็น หากไม่เลี้ยงบ้านจะเกิดภัยพิบัติ

ความสำคัญ เป็นความเชื่อของชาวบ้านก่อนเริ่มทำนา เพื่อให้บังเกิดความอุดมสมบูรณ์ และเป็นการรำลึกถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

พิธีกรรม การเลี้ยงบ้านจะกำหนดเอา พุทธแรก หรือ พุทธสวดครั้งแรกของเดือนหก จำ (ผู้อาวุโสของหมู่บ้านและเป็นผู้ดำเนินการทำพิธี) จะเป็นผู้นำกำหนดวันเลี้ยงบ้าน ก่อนวันเลี้ยงชาวบ้านจะไปทำความสะอาดป่า และบริเวณรอบ ๆ ที่ดอนปู้ตา เช้าวันเลี้ยงทุกบ้านจะนำเครื่องเลี้ยง มี ข้าว 5 เทียน 5 คู่ ดอกไม้ 5 คู่ ข้าว 8 มีเทียน 8 คู่ ดอกไม้ 8 คู่ อาหารคาว ข้าว แจ่ว และอาหารที่ทำได้ตามท้องถิ่น อาหารหวาน ผลไม้ ขนม น้ำ เหล้า หมากพลู บุหรี่ ไปที่ศาล จำจะนำเช่นไหว้ปู้ตา เมื่อเสร็จพิธีจะนำอาหารกลับไปกินที่บ้านหรือจะเลี้ยงรวมที่ดอนปู้ตาก็ได้ (หากชาวบ้านยากจนจะรวบรวมเงินช่วยกันทำเครื่องเลี้ยงปู้ตา) และจะมีการจุดบั้งไฟ สำหรับจุดเสี่ยงทายว่า ฝนฟ้าจะดีหรือไม่ดี ถ้าบั้งไฟขึ้นแสดงว่าฝนดี บั้งไฟเลี้ยงไม่ขึ้นแสดงว่าฝนจะแล้ง ข้าวปลา อาหารไม่บริบูรณ์ บั้งไฟเลี้ยง จะต้องเอาทิงไ่ว้ที่ปลายนาหรือนอกหมู่บ้าน

ความหมายของพิธีกรรม

เป็นการแสดงความรัก ความกตัญญู และความผูกพันของชาวบ้านต่อบรรพบุรุษ และยังเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความสามัคคี ซึ่งนำมาสู่ความมั่นคงของชุมชน รับรู้ชะตากรรมของบ้านและร่วมกันต่อสู้ชะตากรรมนั้น ๆ

พิธีกรรมเรียกขวัญข้าว จะมีการประกอบพิธีกรรมในช่วงเวลา วันออกพรรษา คือวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11

ความสำคัญ เป็นระยะเวลาที่ข้าวกำลังตั้งท้อง การเรียกขวัญข้าว คือการเรียกขวัญแม่โพสพ ให้มาอยู่กับดินข้าว เพื่อที่รวงข้าวจะได้อุดมสมบูรณ์

พิธีกรรม หลังจากถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์ หญิงที่แต่งงานแล้วจะเตรียมอุปกรณ์ การเรียกขวัญข้าว ดังนี้

1. กรวยก้นแหลม 2 กรวย
2. ดอกไม้
3. ขนมห่อ (ขนมสอดไส้) ข้าวต้มมัด กล้วยสุก
4. แป้งผัดหน้า น้ำมันใส่ผม จี๊ซึงสี่ปาก
5. หมาก พลุ บุหรี่
6. ต้นอ้อย (ทั้งลำมีใบและยอดถักเปีย)
7. ไม้ไผ่ (จักให้เป็นดอก มีลักษณะคล้ายต้นข้าว รวงข้าว)

ความหมาย การเรียกขวัญข้าวเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจของชาวนา ที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ เพราะการทำงานที่ได้ผลผลิตสูงย่อมนำมาความสุข ความมั่งคั่งมาให้

การสู่ขวัญข้าว (ประเพณีบุญคูณลาน) จะมีการดำเนินการช่วงเวลา เดือนยี่ของทุกปี

ความสำคัญ ความหมายของคำว่า "คูณลาน" หมายความว่าเพิ่มเข้า หรือทำให้มากขึ้น ส่วนคำว่า "ลาน" คือสถานที่สำหรับนวดข้าว การนำข้าวที่นวดแล้วกองขึ้นให้สูง เรียกว่า "คูณลาน" การทำประเพณีบุญคูณลานกำหนดเอาเดือนยี่เป็นเวลาทำ เพราะกำหนดเอาเดือนยี่นี้เองจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบุญเดือนยี่ ดังบรรพบุรุษได้ผูกกลอนสอนให้ชาวบ้านเตรียมการก่อนทำบุญไว้ว่า "ถึงฤดูเดือนยี่มาฮอดแล้วให้นิมนต์พระสงฆ์องค์เจ้ามาตั้งสวดมงคล เอาบุญคูณข้าวเข้าป่าหาไม้เห็ดหลว อย่าได้หลงลืมทิมฮิตเก่ากองเดิมเฮาเด้อ" หมายความว่า เมื่อถึงฤดูเดือนยี่มาถึงให้นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมงคลทำบุญคูณข้าว ให้จัดหาไม้มาไว้ทำฟืนสำหรับใช้ในการหุงต้มประกอบอาหาร อย่าได้หลงลืมประเพณีเก่าแก่แต่เดิมมาของเรา

พิธีกรรม การทำบุญคูณลานของชาวบ้านจะไม่พร้อมกัน ขึ้นอยู่กับการเก็บเกี่ยวข้าวว่า จะเสร็จเมื่อไร วันที่จะขนข้าวขึ้นเล้า (ฉางข้าว) นั้นแหละจะเป็นวันทำบุญคูณลานและทำที่น่านั้น

เลย แต่ก่อนก็จะทำการนวดข้าวนั้นให้ทำพิธีย้ายแม่ธรณีออกจากลานเสียก่อน และบอกกล่าวแม่โพสพมีอุปกรณ์ที่จะต้องเตรียมดังนี้

1. ใบคูณ ใบขย อย่างละ 7 ใบ	6. ยาสูบ 4 มวน
2. เขาควยหรือเขาวัว 1 คู่	7. หมาก 4 คำ
3. ไข่ 1 ฟอง	8. ข้าวต้ม 1 มัด
4. มัน 1 หัว	9. น้ำ 1 ชัน
5. เผือก 1 หัว	10. ชัน 5 ดอกไม้ รูปเทียน

เมื่อพร้อมแล้วก็บรรจุลงในกองข้าว (หรือกระต๊อบข้าว) ยกเว้นน้ำและเขาควย ซึ่งเรียกว่า "ขวัญข้าว" เพื่อเตรียมเชิญแม่ธรณีออกจากลานและบอกกล่าวแม่โพสพ นำกองข้าว เขาควย ไม้ นวดข้าว 1 คู่ ไม้สน 1 อัน คันหลาว 1 อัน มัดข้าว 1 มัด ขัดตาแหลว 1 อัน (ตาแหลว เป็นอุปกรณ์ ใช้เพื่อป้องกันไม่ให้คาถากุ้มข้าวใหญ่ของลานอื่นดูไป) นำไปวางไว้ที่หน้าลอมข้าว(กองข้าว) เสร็จแล้วเจ้าของนาที่ตั้งอธิษฐานว่า "ขอเชิญแม่ธรณีได้ย้ายออกจากลานข้าว และแม่โพสพอย่า ตกอกตกใจไปลูกหลานจะนวดข้าวจะเหยียบย่ำอย่าได้โกรธเคืองหรืออย่าให้บาป" อธิษฐานแล้วก็ดึงเอามัดข้าวที่ฐานลอม (กองข้าว) ออกมานวดก่อนแล้วเอาฟ่อนฟางข้าวที่นวดแล้วห่อหุ้มกองข้าวมัดให้ติดกัน เอาไม้คันหลาวเสียบฟาง เอาตาแหลวผูกติดมัดข้าวที่เกี่ยวมาจากนาตาแฮกเข้าไปด้วย แล้วนำไปปักไว้ที่ลอมข้าวเป็นอันว่าเสร็จพิธี ต่อไปก็ลงมือนวดข้าวทั้งลอมได้เลย

สาระจุดมุ่งหมายของการทำประเพณีบุญคูณลานก็เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวในลานของตน และเพื่อเป็นการขออานิสงส์ต่างๆ การสูตรขวัญข้าวจะกระทำที่ลานนาหรือที่ลานบ้านก็ตามแต่จะสะดวก หลังสูตรขวัญข้าวเสร็จก็จะเป็นการขนข้าวขึ้นยุ้ง ก่อนขนขึ้นยุ้งเจ้าของจะต้องไปเก็บเอาใบคูณและใบขยเสียบไว้ที่เสาขึงข้าวทุกเสา ซึ่งถือเป็นเคล็ดว่าขอให้คำคุณขอ ๑ ยิง ๑ ขึ้นไป และเชิญขวัญข้าวและแม่โพสพขึ้นไปยังเสาด้วย

4.4 รูปแบบการเกษตรในอดีตของบ้านห้วยข้าว

รูปแบบการเกษตรในอดีต

ในการทำการเกษตรในอดีตของชาวบ้านห้วยข้าวเป็นการทำการเกษตรแบบพออยู่พอกินเท่านั้น โดยทั่วไปจะใช้พื้นที่ในการผลิตกับพื้นที่สำหรับที่พักอาศัยแยกกันคนละแห่ง โดยพื้นที่การผลิตจะเป็นพื้นที่นา ที่สวน ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากที่พักมากนัก ชาวบ้านส่วนใหญ่สร้างที่พัก (เทียนนา) ไว้ในแปลงและมีการผลิตอย่างต่อเนื่องโดยมีการปลูกพืชหลังนา เช่น พืชผักต่างๆ พืชไร่แดง ข้าวโพด ถั่ว เหลือง ถั่วฝักยาว สัตว์เลี้ยงส่วนใหญ่เอาไว้ที่บ้านเพื่อใช้เป็นแรงงานและเพื่อบริโภคในครัวเรือน เช่น วัว ควาย เป็ด ไก่ นิยมเลี้ยงไว้ในแปลงเกษตร

การใช้ประโยชน์ที่ดิน

- พื้นที่ทำการเกษตรของบ้านห้วยข้าวจะเป็นระบบนิเวศแบบทุ่ง ซึ่งจะเป็นพื้นที่ในการปลูกข้าว
- พื้นที่ที่เป็นดอน จะเป็นพื้นที่ทำไร่ จะปลูกข้าว งาม ฝ้าย ข้าวโพด ปอ มะขาม
- มีการทำการเกษตรครบวงจร ปลูกข้าว ผลไม้ พืชผักตามฤดูกาลในพื้นที่เกษตรกรรมของครอบครัว มีการทำที่พักและที่พักอาศัยไว้สำหรับดูแลบำรุงรักษาระบบเกษตรกรรมของครอบครัว
- มีการปลูกพืชผักที่จำเป็นในครัวเรือนไว้ในบริเวณที่พัก เช่น ผักบึง บวบ ข่า ตะไคร้ มะกรูด มะนาว กระเพรา โหระพา และอื่นๆ ที่จะใช้ในการบริโภคประจำวัน

การทำนาข้าว

- การทำนามีเฉพาะนาปี และข้าวไร่
- พันธุ์ข้าวที่ใช้ ข้าวปลาข้าว ข้าวเจ้าแตก ข้าวพม่า ข้าวใหญ่ ข้าวกลาง ข้าวตอ ข้าวกรุง ข้าวแดง ข้าวผิวเม็ย ข้าวหมาผิว และพันธุ์ข้าวท้องถิ่นอื่น ๆ

การเก็บเกี่ยวจะเก็บเกี่ยวข้าวดอกก่อน ตามด้วยข้าวกลาง และข้าวปี ซึ่งการทำนาลักษณะนี้ จะไม่มีปัญหาเรื่องแรงงาน เนื่องจากคนในชุมชนจะไม่เก็บเกี่ยวพร้อมกัน ทำให้มีเวลาช่วยกัน (การเอาแสงกัน)

ความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับการปลูกข้าว

- การเอาฝุ่นเข้านา ออกใหม่ เดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ
- เดือน 6 แสงนา วันพฤหัสบดี เพราะว่าข้าวจะได้ (หมดท้อง)
- ข้าวปลูกน้ำลงวันอาทิตย์ 3 มื้อ
- การว่านข้าวจะต้องการมีการวันพุธ เชื่อกันว่าข้าวจะแตกดี
- เดิมแต่ก่อนไม่มีโรคภัย แต่ถ้ามีโรคภัย จะเอาไม้ไผ่ที่ไฟไหม้ไปปักไว้ กลางนา
- ข้าวในเล้าจะมี 5 - 6 พันธุ์
- ข้าวแดง จะเอาไว้ทำขนมเส้น บ้างก็ขาย และรับประทาน

นิทานเรื่องข้าว

สมัยโบราณข้าวมีขนาดใหญ่มาก เทียบว่าเท่าลูกมะพร้าว งอกงามเองโดยมนุษย์ไม่ต้องเหนื่อยแรง พอร้องเรียกข้าวก็จะเข้าเล้าเอง ยามจะกินใช้มีดเฉือนเอาแบบเดียวกับเฉือนหัวเผือกหัวมัน วันหนึ่งหญิงม่ายที่ไม่มีเล้าใส่ข้าวเพราะไม่มีผู้ชายช่วยทำ พอถึงเวลาเรียกข้าวเข้ามามากมายจึงไม่มีที่เก็บ ด้วยความเหนื่อยจนแปรเป็นความโกรธ นางจึงใช้ไม้ทูปเมล็ดข้าวแตกกระจายเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ข้าวส่วนหนึ่งกระเด็นลงดินไปเกิดเป็นหัวมัน หัวเผือก หัวกลอย ที่เหลือกระเด็นลงน้ำไปเกิดเป็นข้าวหลากหลายพันธุ์ ซึ่งก็คือข้าวพันธุ์พื้นเมืองต่าง ๆ นั่นเอง

การทำไร่

- ปลุกฝ้าย เป็นพืชที่มีการปลูกมาตั้งแต่อดีตในบริเวณที่มีอากาศร้อน ลักษณะดินเป็นดินเหนียวปนทราย อากาศโปร่ง ไม่ชอบที่ร่มเงาบัง เส้นใยของฝ้ายดูดความชื้นได้ง่าย เหมาะสำหรับการเป็นเครื่องนุ่งห่มในเมืองร้อน เพราะฝ้ายดูดความชื้นแล้ว ความชื้นจะระเหยกลายเป็นไอน้ำ ผู้ที่สวมใส่เสื้อผ้าด้วยฝ้ายจะรู้สึกเย็นสบาย ฝ้ายจะปลูกในเดือนพฤษภาคมต่อกับเดือนมิถุนายน หรือเดือนกรกฎาคมต่อเดือนสิงหาคม แล้วแต่ภูมิภาคที่ปลูก ซึ่งเป็นฤดูฝนเป็นช่วงที่ฝ้ายได้รับฝนดี ครั้นประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคมฝ้ายจะแก่และแตกปุย การปลูกฝ้ายชาวบ้านจะปลูกไปพร้อม ๆ กับการปลูกข้าว ระยะเวลาที่ใช้ในการปลูกฝ้ายจนกระทั่งสามารถเก็บปุยได้ใช้เวลาประมาณ 6 - 7 เดือน ชาวบ้านทุกครัวเรือนสามารถปลูกฝ้ายได้แล้วนำเส้นใยของฝ้ายมาทอเป็นผืนผ้า สำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่มและใช้ในชีวิตประจำวัน

- ถั่ว การปลูกถั่วจะเป็นไว้เพื่อบริโภคและใช้ประกอบพิธีกรรม อาหารหวาน การทำไส้ข้าวต้ม โดยส่วนใหญ่จะปลูก ถั่วดำ ถั่วแดง ถั่วเขียว ถั่วฝักยาว (ถั่วปี) เป็นต้น

- งา การปลูกงาของชาวบ้านหัวขัว จะปลูกเพียงแค่วีเพื่อบริโภคในครัวเรือน ไม่ได้ปลูกเพื่อการค้า ดังนั้นจึงปลูกไว้ตามหัวไร่ ปลายนา ตามจอมปลวก หรือเตาเผาถ่านเก่า ๆ เพราะจะได้ไม่ต้องไถ่ป้อนให้เสียเวลา แคโรยเมล็ดงาไว้ ปล่อยให้เขาขึ้นเองตามธรรมชาติ พอถึงเวลางาแก่ก็ไปเก็บมาตากแดด เพราะถ้าให้งาแก่เองที่ต้น เมล็ดงาก็จะร่วงลงดินหายไปหมด

- ข้าวไร่ การปลูกข้าวจะเป็นคนที่ไม่นาซึ่งจะปลูกข้าวบนที่ดอนและไม่มีน้ำขังในพื้นที่ปลูก ชนิดของข้าวที่ปลูกก็เรียกว่า ข้าวไร่ พื้นที่ดอน โดยขั้นแรกทำการตัดหญ้าและต้นไม้อเล็ก ออก แล้วทำความสะอาดพื้นที่ที่จะปลูกแล้วใช้หลักไม้ปลายแหลมเจาะดินเป็นหลุมเล็ก ๆ ลึกประมาณ 3 เซนติเมตร ปากหลุมมีขนาดกว้างประมาณ 1 นิ้ว หลุมนี้มีระยะห่างกันประมาณ 25 เซนติเมตร ระหว่างแถวและระหว่างหลุมภายในแถว ปกติจะต้องหยอดเมล็ดพันธุ์ทันทีหลังจากที่ได้เจาะหลุม โดยหยอด 5-8 เมล็ดต่อหลุม หลังจากหยอดเมล็ดพันธุ์ข้าวแล้วก็ใช้เท้ากลบดินปากหลุม เมื่อฝนตกลงมาหรือเมล็ดได้รับความชื้นจากดิน ก็จะงอกและเจริญเติบโตเป็นต้นข้าว เนื่องจากที่ดอนไม่มีน้ำขังและไม่มีการชลประทาน การปลูกข้าวไร่จึงต้องใช้น้ำฝนเพียงอย่างเดียว พื้นที่ที่ปลูกข้าวไร่จะแห้งและขาดน้ำทันทีเมื่อสิ้นฤดูฝน ดังนั้นการปลูกข้าวไร่

จะต้องใช้พันธุ์ที่มีอายุเบา โดยปลูกในต้นฤดูฝน และแก่เก็บเกี่ยวได้ในปลายฤดูฝน การปลูกข้าวไร่ จะต้องหมั่นกำจัดวัชพืช เพราะที่ดอนมักจะมีวัชพืชมากกว่าที่ลุ่ม เนื้อที่ที่ใช้ปลูกข้าวไร่ในบ้านห้วยขมิ้นมีจำนวนน้อย

ปลูกมัน ชาวบ้านห้วยขมิ้นจะมีการปลูกมันไว้ตามหัวไร่ปลายนา เช่น มันดินช้าง มันหมากเห็บมันข้าวดำ หัวสาธุ มันเห็บ ซึ่งเป็นการปลูกเพื่อบริโภค

การทำสวนผัก

- สวนผักริมห้วยยาง ห้วยเตย และในบริเวณบ้าน การปลูกส่วนใหญ่จะปลูกในช่วงฤดูหนาว เนื่องจากจะไม่มีโรคมารบกวน และในลำห้วยยังมีน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรอยู่ พืชที่ปลูกได้แก่ ผักกาดเขียว กระเทียม หัวหอม หมากพริก ต้นหอม ผักชี ผักทอง บวบ ผักกาด พริก ข้าวโพด งามันแกวแดง เป็นต้น ในการเก็บรักษาพันธุ์ชาวบ้านจะมีการเก็บเมล็ดเอง และจะเก็บไว้ที่เล้าข้าว โดยห้อยไว้ตามใต้ถุนและฝา

การเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้แรงงาน

- มีการเลี้ยงวัวและควายไว้สำหรับเป็นแรงงานในการไถนาและบรรทุกผลผลิตทางการเกษตร

- มีพื้นที่เลี้ยงสัตว์รอบหมู่บ้าน บริเวณป่าสาธารณะรอบหมู่บ้าน และในช่วงหลักเก็บเกี่ยวจะนำมาปล่อยที่ทุ่งนาเพื่อให้วัวควายได้จืดเป็นปุ๋ยให้กับข้าว

การจัดการน้ำ

- ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร เช่น การทำฝายของห้วยเตย

- การขุดบ่อ (น้ำสร้าง) เพื่อนำน้ำใต้ดินขึ้นมาใช้ในอุปโภค บริโภค

- ในการเกษตรส่วนบริเวณที่เป็นพื้นที่โคก จะใช้น้ำฝน ในการทำเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่

- การปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพอากาศและฤดูกาลเป็นหลักการทำเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม

แรงงาน

- เป็นการใช้แรงงานของสมาชิกภายในครัวเรือนเป็นหลัก และมีการเอาแรงในระบบเครือญาติและการลงแขก ในการเตรียมดินส่วนใหญ่จะใช้แรงงานควายในการไถ และพรวนดิน

4.5 รูปแบบการเกษตรในปัจจุบันของบ้านห้วยข้าว

การทำการเกษตรของเกษตรกรในบ้านห้วยข้าว ทีมวิจัยได้ศึกษาช่วงเวลาในการทำการเกษตรของเกษตรกร โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงปฏิทินการเกษตรบ้านห้วยข้าว

กิจกรรมในการทำการเกษตร	ระยะเวลา (เดือน)											
	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
ปลูกข้าว						✓	✓	✗	✗	✗	✓	✓
ปลูกถั่วเหลือง	✓	✗	✗	✓	✓							✓
ปลูกอ้อย	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✓	✓
ปลูกมันสำปะหลัง	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✓
ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	✓	✓		✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✓	✓
ถั่วเขียว	✓	✗	✗	✓	✓							✓
ปลูกพืชผัก	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗

✓

= ปลูก

✗

= ดูแล บำรุง

✓

= เก็บเกี่ยว

✗

= ปลูกตลอดปี แต่จะมีช่วงที่มากที่สุดคือช่วงเดือน ตุลาคม ถึง ธันวาคม ของทุกปี

การเกษตรแผนปัจจุบัน เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ปี 2506 จะสังเกตได้จากการปลูกปอเพื่อขาย หลังจากนั้นก็มีพืชอื่นๆ ตามมา เช่น ข้าวโพด ฝ้าย มันสำปะหลัง อ้อย แดงโม

เป็นต้น โดยใช้สารเคมี และเครื่องจักรมาใช้ในการเพิ่มผลผลิต เช่น การใช้พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่ให้ผลผลิตสูง การใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตร ไถพรวนได้ลึกมากขึ้นทดแทนแรงงานจากสัตว์ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถผลิตได้ในทุกช่วงเวลาและมีผลผลิตอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการใช้สารเคมีทางการเกษตรจำพวกปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และฮอร์โมนพืชสังเคราะห์ ฯลฯ ในการทำการเกษตรในปัจจุบันของชาวบ้านหัวขัวได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการทำการเกษตรจากปลูกไว้เพื่อการบริโภค ได้เปลี่ยนเป็นการปลูกเพื่อขาย แต่ยังคงเหลือการปลูกพืชบางอย่างไว้เพื่อการบริโภค เช่น ข้าว และผักต่าง ๆ โดยมีรูปแบบการทำการเกษตรดังนี้

การใช้ประโยชน์ที่ดิน

การใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบันจะเป็นการแยกที่อยู่อาศัยกับพืชการเกษตรออกจากกัน มีการเพิ่มพื้นที่การเกษตรเพิ่มมากขึ้นด้วยการบุกเบิกพื้นที่ป่าสาธารณะ การมีการปรับเปลี่ยนที่จากโคกเป็นนา และจากนาเป็นพื้นที่ปลูกอ้อย ที่ไร่ที่ใช้ในการปลูกข้าวเปลี่ยนเป็นปลูกมันและอ้อย การปลูกพืชเพื่อไว้บริโภคมีน้อยลง

การทำนาข้าว

การปลูกข้าวส่วนใหญ่ของเกษตรกรบ้านหัวขัวจะปลูกแบบ นาดำ ซึ่งต้องทำการเตรียมดินหรือที่นาให้พร้อมเพื่อปักดำ โดยเริ่มจาก การฆ่าหญ้าในนาและคันนาโดยใช้สารเคมี เพื่อให้หญ้าตายก่อนหรือเกษตรกรบางรายจะใช้วิธีการเผาหญ้าเพื่อให้ง่ายต่อการไถ ซึ่งจะมีการไถตะ โดยจะเริ่มไถเมื่อมีฝนตกประมาณช่วงเดือน พฤษภาคม ถึงมิถุนายน ของทุกปี เพื่อตากดินให้แห้ง ในการไถจะใช้รถไถเดินตามเป็นส่วนใหญ่ และมีเกษตรกรบางรายใช้รถแทรกเตอร์ขนาดเล็ก

การตกกล้า (นาตากกล้า) เกษตรกรจะเลือกหาพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของดินเป็นพิเศษ และมีน้ำพอเพียงกับความต้องการ การเตรียมดินมีการฆ่าหญ้า เผาหญ้า ไถตะ ไถแปร และคราด แต่ต้องทำร่องนาด้วย เพื่อเอาไว้ระบายน้ำ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เมล็ดที่หว่านลงไปจมน้ำ และดินนั้นเปียกชุ่มอยู่เสมอ

ด้านเมล็ดพันธุ์ข้าวส่วนใหญ่เกษตรกรจะซื้อมาจากเกษตรอำเภอหรือร้านที่นำมาขาย มีส่วนน้อยที่เก็บพันธุ์ข้าวไว้เพาะพันธุ์เอง พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกได้แก่ พันธุ์ กข.6 สันป่าตอง

เป็นต้น เมื่อตัดสินใจเลือกพันธุ์ข้าวแล้วจะเอาเมล็ดข้าวไปแช่ในโอ่งน้ำประมาณ 12-24 ชั่วโมง หรือประมาณ 1-2 วัน หลังจากนั้นเอาข้าวขึ้นจากน้ำทิ้งประมาณ 1-2 วัน โดยชุมชนมีความเชื่อว่า เอาข้าวปลุกลงน้ำวันอาทิตย์ วันข้าววันพฤหัสบดี แล้วจะไม่เกิดโรค แล้วจึงเอาไปหว่านลงบนแปลงกล้าที่ได้เตรียมไว้ เมื่อต้นกล้ามีอายุครบ 10 -15 วัน มีการวานปุ๋ยเคมีเพื่อให้ต้นกล้ามีการเจริญเติบโตที่ดี (กล้านั้นจะงาม) และเมื่อต้นกล้ามีอายุประมาณ 25 – 30 วัน ต้นกล้าก็จะมีขนาดโตพอที่จะถอนเอาไปปักดำได้

การปักดำ เมื่อต้นกล้ามีอายุประมาณ 25 – 30 ก็จะใช้โตพอที่จะถอนเอาไปปักดำได้ขั้นแรกให้ถอนต้นกล้าขึ้นมาแล้วสลัดเอาดินโคลนที่รากออก แล้วมัดรวมกันเป็นมัด ๆ แล้วตัดปลายใบทิ้ง แล้วนำกล้าไปวางไว้เป็นระยะในนาข้าวเพื่อให้ง่ายต่อการนำไปปักดำแล้วเอาไปปักดำในพื้นที่ที่ได้เตรียมไว้ พื้นที่นาที่ใช้ปักดำควรมีน้ำขังอยู่ประมาณ 5-10 เซนติเมตร การปักดำที่จะต้องปักดำให้เป็นแถวเป็นแนว และมีระยะห่างระหว่างกอมากพอสมควร โดยทั่วไปแล้วการปักดำมักใช้ต้นกล้าจำนวน 4-6 ต้นต่อกอ ระยะปลูกหรือปักดำประมาณ 25 x 25 เซนติเมตร ระหว่างกอและระหว่างแถว

ในระหว่างการเจริญเติบโตของต้นข้าวตั้งแต่ การปักดำ ต้นข้าวต้องการน้ำและปุ๋ยสำหรับการเจริญเติบโต ในระยะนี้ต้นข้าวอาจถูกโรคและแมลงศัตรูข้าวหลายชนิดเข้ามาทำลายต้นข้าว โดยทำให้ต้นข้าวแห้งตาย หรือผลผลิตต่ำและคุณภาพเมล็ดไม่ได้มาตรฐาน เพราะฉะนั้นนอกจากจะมีวิธีการปลูกที่ดีแล้ว จะต้องมีการดูแลรักษาที่ดีอีกด้วย หลังจากปักดำแล้ว เกษตรกรในบ้านห้วยขี้จะมีการวานยาคุมหญ้า เพื่อไม่ให้มีวัชพืชที่จะเกิดขึ้นในนา และมีการวานยาฆ่าปูและฆ่าหอยที่จะมีมากินต้นข้าวที่เพิ่งปักดำ เกษตรกรจะต้องหมั่นออกไปตรวจดูต้นข้าวที่ปลูกไว้เสมอ ๆ ในแปลงที่ปลูกข้าว จะต้องมีการกำจัดวัชพืช ใส่ปุ๋ย และพ่นยาเคมีเพื่อป้องกันและกำจัดโรคแมลงศัตรูที่อาจเกิดระบาดขึ้นได้ ในแปลงกล้าและแปลงปักดำ จะต้องมีการใส่ปุ๋ย มีน้ำเพียงพอความต้องการของต้นข้าว และพ่นยาเคมีป้องกันกำจัดโรคแมลงศัตรูข้าว นอกจากนี้ เกษตรกรยังจะต้องหมั่นกำจัดวัชพืชในแปลงปักดำอีกด้วย เพราะวัชพืชเป็นตัวที่แย่งปุ๋ยไปจากต้นข้าว จะต้องกำจัดวัชพืชโดยใช้สารเคมีพ่น หรือใช้แรงคนถอนทิ้งไปก็ได้ ในช่วงที่ข้าวจะออกดอกเกษตรกรจะมีการวานปุ๋ยเพื่อให้ต้นข้าวติดดอกดีและให้ผลผลิตสูง

การเก็บเกี่ยว เมื่อข้าวเหลือง (ใบเริ่มเหลือง) เกษตรจะเริ่มมีการเก็บเกี่ยวข้าวซึ่งส่วนใหญ่จะใช้แรงงานคน โดยใช้เกี่ยวสำหรับเกี่ยวข้าวที่หลาย ๆ รวง แล้ววางเป็นลาด เพื่อฟุ้งแดงให้แห้ง โดยจะฟุ้งแดดไว้ประมาณ 1-2 วัน แล้วมัดเป็นมัดโดยใช้ดอกไม้ไผ่ หลังจากนั้นมากองรวมกันไว้บริเวณใดบริเวณหนึ่งของนาโดยวางเป็นชั้น ๆ ซึ่งเดิมจะทำเป็นลานข้าวโดยใช้จี้ควายผสมดินทาลานข้าว ปัจจุบันให้ผ้าฟางรองพื้นแทน โดยกองข้าวมีสองลักษณะ คือ กองแบบยาวเป็นชั้น ๆ และกองแบบปี่ระมัด กองแบบยาวจะเหมาะสำหรับคนที่มือนานาจำนวนมาก และกองแบบปี่ระมัดจะเหมาะสำหรับคนที่มือนานาจำนวนน้อย

การนวดข้าว เกษตรกรที่มือนานาจำนวนน้อยส่วนใหญ่จะตีข้าวด้วยมือ และเกษตรกรที่มีจำนวนนาข้าวมากจะใช้เครื่องนวดที่ติดกับรถไถใหญ่ โดยจะจ้างจำนวนข้าวหรือจำนวนเงินแล้วแต่เกษตรกรและผู้รับจ้างนวดข้าว

ต้นทุนการปลูกข้าว

ค่าไถเพื่อเตรียมดิน 1 ไร่ ๆ ละ 900 บาท	รวม	900	บาท
ค่าพันธุ์ข้าว กข.6		500	บาท
ค่าปุ๋ย ราคา 750 บาท ใส่ 2 ครั้ง		1,500	บาท
ยากุมหญ้า 600 บาท จำนวน 10 ไร่		600	บาท
ยาม่าหญ้า 450 บาท จำนวน 10 ไร่		450	บาท
ค่าฉีดยา 200 บาทต่อไร่		200	บาท
ค่าจ้างถอนกล้า 800 บาท		800	บาท
ค่าจ้างดำนา 3 คน ๆ ละ 200 บาท		600	บาท
ค่าจ้างเกี่ยวข้าว 4 คน ๆ ละ 250 บาท		1,000	บาท
ค่าจ้างสีข้าวคิดจากการสีข้าว 10 กระสอบ จะต้องให้คนสี 1 สอบ			
หรือคิดเป็นกระสอบละ 10 บาท			
ผลผลิตที่จากนาข้าวประมาณ 500 กิโลกรัม ค่าจ้างสีข้าว	150	บาท	
รวมต้นทุนการผลิต	6,700	บาท	

การเก็บข้าวไว้บริโภค

เกษตรกรส่วนที่บ้านหัวข้าวจะมีเล้าข้าว ซึ่งจะสามารถเป็นข้าวได้นาน และมีบางส่วนที่เก็บไว้ในถุงปุ๋ย เพื่อจะง่ายต่อการนำไปสีข้าว

การทำไร่

ไร่อ้อย เริ่มมีการปลูกอ้อยเมื่อประมาณปี 2535 เพื่อส่งโรงงานน้ำตาลที่อำเภอเวียง จังหวัดขอนแก่น โดยเริ่มปลูกบริเวณพื้นที่ดินที่เป็นไร่ ส่วนพื้นที่นาทำนา แต่ปัจจุบันราคาอ้อยมีราคาสูง ชาวบ้านจึงเริ่มปลูกกันมากขึ้นทำให้มีการปลูกอ้อยในพื้นดินมากขึ้น ปัจจุบันจะมีพ่อค้าอ้อยที่รับซื้อโค่นมาจากโรงงานแล้วมากระจายให้คนในชุมชนได้จองโค่นเพื่อปลูกอ้อย และมีการมัดจำหรือทำสัญญาการซื้อขายอ้อย ราคาอ้อยประมาณ 1,000 – 1,200 บาทต่อตัน จำนวนผู้ปลูกอ้อยในหมู่บ้านจำนวน 65 หลังคาเรือน ต้นทุนการผลิต 10,615 บาทต่อไร่

การปลูกอ้อย

เกษตรกรบ้านห้วยข้าวเริ่มมีการปลูกอ้อยอย่างแพร่หลาย ชาวบ้านเชื่อว่าอ้อยเป็นพืชที่ปลูกง่าย และมีรายได้สูง สามารถทนทานต่อสภาพแวดล้อมที่แปรปรวน เช่น สภาพน้ำท่วมหรือแห้งแล้ง การปลูกอ้อยของบ้านห้วยข้าว จะปลูกต้นฝน ปลูกในราวเดือนพฤษภาคมถึงกรกฎาคม

การเตรียมพื้นที่และเตรียมดินปลูก

พื้นที่ที่ปลูกอ้อยส่วนใหญ่ของบ้านห้วยข้าวจะเป็นพื้นที่ราบ บริเวณพื้นที่โคกที่ไม่มีความชันของพื้นที่ โดยจะมีการไถดะ ไถแปร 1 – 2 ครั้ง และยกร่อง

การยกร่อง การยกร่องหรือการเปิดร่องสำหรับปลูกอ้อยเป็นสิ่งจำเป็น เพราะนอกจากจะสะดวกแก่การปฏิบัติต่าง ๆ เช่น การปลูก การให้น้ำและการระบายน้ำแล้ว ยังทำให้ปลูกได้ลึกอีกด้วย การปลูกลึกช่วยให้อ้อยไม่ล้มง่าย ทนแล้งได้ดี และสามารถไว้ต่อได้นานกว่าการปลูกตื้น เครื่องยกร่องอาจเป็นพานหัวหมู

การเตรียมพันธุ์อ้อย

การเตรียมอ้อยพันธุ์ การเตรียมพันธุ์อ้อยไว้สำหรับปลูกเอง ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีการซื้อพันธุ์จากโรงงานหรือเจ้าแก้มในหมู่บ้านที่เป็นคนซื้ออ้อยจากชาวบ้าน แต่มีเกษตรกรบางส่วนที่ปลูกพันธุ์ตัวเอง

การเตรียมท่อนพันธุ์ ท่อนพันธุ์ที่ดีจำเป็นสำหรับการงอกที่ดีและการเจริญเติบโตที่ดีด้วย ท่อนพันธุ์ที่ดีต้องมีตาที่สามารถงอกและเจริญเติบโตได้อย่างน้อยท่อนละหนึ่งตา โดยทั่วไปชาวไร่ใช้ท่อนพันธุ์ที่มี 2 ตา ปลุก แต่ถ้าใช้ท่อนที่มี 3 ตาจะให้ผลดีกว่าทั้งในด้านความงอก และการเจริญเติบโต

การปลุกอ้อยวิธีปลุกอ้อยมี 2 วิธี คือ ปลุกด้วยเครื่องปลุก และปลุกด้วยแรงคน แต่เกษตรกรบ้านห้วยจะนิยมปลุกแบบใช้แรงงานคน

การปลุกด้วยแรงคน เกษตรกรที่ปลุกมักจะเตรียมดินแล้วกร่องคอยฝน เมื่อฝนตกมากพอก็จะรอนดินหมาด แล้วจึงลงมือปลุก ก่อนปลุกจะใส่ปุ๋ยรองพื้นแล้วกลบปุ๋ยก่อนวางท่อนพันธุ์ การปลุกก็ใช้วิธีวางท่อนพันธุ์ให้ราบกับพื้นร่องแล้วกลบดินให้หนาประมาณ 5-15 เซนติเมตร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฤดูปลุก ถ้าปลุกหน้าฝนกลบบาง หน้าแล้วกลบหนา ขณะปลุกต้องมีการคัดเลือกท่อนพันธุ์ไปด้วย ควรปลุกเฉพาะท่อนพันธุ์ที่มีตาสมบูรณ์เท่านั้น

ระยะปลุกแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ โดยทั่วไปใช้ระยะระหว่างแถวตั้งแต่ 90 -140 เซนติเมตร ส่วนระยะระหว่างท่อนห่างกัน 30-50 เซนติเมตร วัดจากกึ่งกลางท่อนหนึ่งถึงกึ่งกลางของอีกท่อนหนึ่ง เมื่อวางอ้อยทั้งลำแล้วใช้มีดสับให้ขาดเป็นท่อน ๆ ละ 2-3 ตา

การดูแลรักษาภายหลังการปลุกอ้อย

การให้น้ำ เกษตรกรจะไม่มีกรให้น้ำรอน้ำฝน แต่ถ้าหลังปลุกฝนยังไม่ตกก็มีการให้น้ำส่วนครั้งต่อ ๆ ไปให้เมื่ออ้อยเริ่มแสดงอาการขาดน้ำ ซึ่งจะเห็นได้จากอาการที่ใบห่อในเวลาเที่ยงวันหรือเวลาบ่าย

การปลูกซ่อม จะซ่อมในส่วนที่อ้อยไม่ค่องงอกและมีระยะห่าง เกิด 75 เซนติเมตร

การกำจัดวัชพืช การกำจัดวัชพืชเกษตรกรจะใช้ยาฆ่าหญ้าในการกำจัดวัชพืช

การใส่ปุ๋ย เกษตรกรจะใส่ปุ๋ยผสมสมบูรณ์ เช่น 12-10-18 หรือ 13-13-21 หรือ 15-15-15 อัตรา 100-150 กิโลกรัมต่อไร่ ใส่ก่อนปลุก 1 ครั้ง ใส่ครั้งที่ 2 เมื่ออายุประมาณ 2(1/2) - 3 เดือน การใส่ปุ๋ยครั้งที่สองนี้ กระทำโดยโรยปุ๋ยไปตามแถวอ้อย

การเก็บเกี่ยวอ้อย

กำหนดเวลาเก็บเกี่ยวอ้อยขึ้นอยู่กับเวลาเปิดหีบของโรงงาน การเก็บเกี่ยวอ้อยส่วนใหญ่ใช้คนตัด โดยทั่วไปเก็บเกี่ยวโดยไม่เผา หรือบางรายอาจเผาเนื่องจากจำเป็นเช่นมีโรคหรือแมลงระบาดหรือต้องการให้ทำงานได้เร็วขึ้น เพราะอ้อยเผาเสื่อมคุณภาพเร็วกว่าอ้อยที่ไม่เผา การตัดเริ่มด้วยการใช้มีดริคโบออก ตัดลำต้นชิดดินแล้วตัดยอดอ่อนทิ้งไป นำอ้อยที่ได้มัดรวมกันมัดละ 8-15 ลำ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดและน้ำหนักของอ้อยที่จะบรรทุกได้สะดวก วางมัดอ้อยเป็นแถว ๆ เพื่อสะดวกในการบรรทุก หลังจากนั้นจึงใช้รถบรรทุก 10 ล้อเข้าไปบรรทุกในไร่เพื่อส่งเข้าโรงงานต่อไป

ต้นทุนปลูกอ้อย 10 ไร่ ในปีที่ 1

ค่าไถเพื่อเตรียมดิน 10 ไร่ ๆ ละ 900 บาท	รวม	9,000 บาท
ค่าพันธุ์อ้อย		32,000 บาท
ค่าปุ๋ย ราคา 750 บาท ไร่ 2 ครั้ง จำนวน 10 ไร่		15,000 บาท
ยาคุมหญ้า 600 บาท จำนวน 10 ไร่		6,000 บาท
ยามาหญ้า 450 บาท จำนวน 10 ไร่		4,500 บาท
ค่าฉีดยา 200 บาทต่อไร่		2,000 บาท
ค่าปลูก		8,400 บาท
ฟลอริดานรองพื้นก่อนปลูกอ้อย		275 บาท
ค่าสูบน้ำ 2 ครั้ง ๆ ละ 450 บาท		900 บาท
รวมต้นทุนในการปลูก		78,075 บาท

ต้นทุนการเก็บเกี่ยว

ค่าตัด 100 มัด ต่อ 130 บาท 10 ไร่มีผลผลิต 120 ตัน 1 ตัน มี 80 มัด	
10 ไร่ ได้ผลผลิตประมาณ 9,600 มัด ค่าจ้างประมาณ	12,480 บาท
ค่าขนขึ้นรถและค่าขนส่งจากไร่ถึงโรงงาน 130 บาทต่อ 1 ตัน	
พื้นที่ 10 ไร่ ได้ผลผลิต 120 ตัน ค่าจ้าง	15,600 บาท
รวมต้นทุนในการเก็บเกี่ยว	28,080 บาท
รวมต้นทุนการผลิตในปีที่ 1 พื้นที่ 10 ไร่ = 78,075 + 28,080 = 106,155 บาท	
ต้นทุนการผลิตอ้อยไร่ละ 10,615 บาท	
ผลผลิตอ้อย 1 ไร่ ได้ประมาณ 12 ตัน ราคาตันละ 1,100 บาท จะได้ไร่ละ 13,200	

บาท

ถ้าพื้นที่ 10 ไร่จะได้ประมาณ 120 ตัน ราคาตันละ 1,100 บาท จะได้ทั้งหมด 132,000 บาท

ถ้านำจำนวนเงินที่ได้จากขายผลผลิตลบด้วยต้นทุนการผลิตจะได้กำไร = $132,000 - 106,155 = 25,800$ บาท การทำไร่อ้อยในปีที่หนึ่งเกษตรกรจะได้ผลกำไรที่ยังไม่รวมค่าแรงของตนเอง 25,800 บาท จากพื้นที่ 10 ไร่ ถ้าคิดเป็นต่อไร่จะได้ผลกำไรต่อไร่ 2,850 บาท

ต้นทุนปลูกอ้อย 10 ไร่ ในปีที่ 2 (อ้อยต่อ 2)

ค่าปุ๋ย ราคา 750 บาทต่อไร่ ใส่ 2 ครั้ง จำนวน 10 ไร่	15,000 บาท
ยากุมหญ้า 600 บาท จำนวน 10 ไร่	6,000 บาท
ยากำหญ้า 450 บาท จำนวน 10 ไร่	4,500 บาท
ค่าฉีดยา 200 บาทต่อไร่	2,000 บาท
ค่าสูบน้ำ 2 ครั้ง ๆ ละ 450 บาท	900 บาท

รวมต้นทุนในการปลูก 28,400 บาท

ต้นทุนการเก็บเกี่ยว

ค่าตัด 100 มัด ต่อ 130 บาท 10 ไร่มีผลผลิต 120 ตัน 1 ตัน มี 80 มัด

10 ไร่ ได้ผลผลิตประมาณ 9,600 มัด ค่าจ้างประมาณ 12,480 บาท

ค่าขนขึ้นรถและค่าขนส่งจากไร่ถึงโรงงาน 130 บาทต่อ 1 ตัน

พื้นที่ 10 ไร่ ได้ผลผลิต 120 ตัน ค่าจ้าง 15,600 บาท

รวมต้นทุนในการเก็บเกี่ยว 28,080 บาท

รวมต้นทุนการผลิตในปีที่ พื้นที่ 10 ไร่ = $28,400 + 28,080 = 56,480$ บาท

ต้นทุนการผลิตอ้อยต่อ 2 ไร่ละ 5,648 บาท

ผลผลิตอ้อย 1 ไร่ ได้ประมาณ 12 ตัน ราคาตันละ 1,100 บาท จะได้ไร่ละ 13,200 บาท

ถ้าพื้นที่ 10 ไร่จะได้ประมาณ 120 ตัน ราคาตันละ 1,100 บาท จะได้ทั้งหมด 132,000 บาท

ถ้านำจำนวนเงินที่ได้จากขายผลผลิต (อ้อยต่อ 2) ลบด้วยต้นทุนการผลิต(อ้อยต่อ 2) จะได้กำไร = $132,000 - 56,480 = 75,520$ บาท การทำไร่อ้อยในปีที่สองเกษตรกรจะได้ผลกำไรที่

ยังไม่รวมค่าแรงของตนเอง 75,520 บาท จากพื้นที่ 10 ไร่ ถ้าคิดเป็นต่อไร่จะได้ผลกำไรต่อไร่ 7,552 บาท

ต้นทุนปลูกอ้อย 10 ไร่ ในปีที่ 3 (อ้อยต่อ 3)

ค่าปุ๋ย ราคา 750 บาทต่อไร่ ใส่ 2 ครั้ง จำนวน 10 ไร่	15,000 บาท
ยากุมหญ้า 600 บาท จำนวน 10 ไร่	6,000 บาท
ยาฆ่าหญ้า 450 บาท จำนวน 10 ไร่	4,500 บาท
ค่าฉีดยา 200 บาทต่อไร่	2,000 บาท
ค่าสูบน้ำ 2 ครั้ง ๆ ละ 450 บาท	900 บาท
รวมต้นทุนในการปลูก	28,400 บาท

ต้นทุนการเก็บเกี่ยว

ค่าตัด 100 มัด ต่อ 130 บาท 10 ไร่มีผลผลิต 120 ตัน 1 ตัน มี 80 มัด	
10 ไร่ ได้ผลผลิตประมาณ 9,600 มัด ค่าจ้างประมาณ	12,480 บาท
ค่าขนขึ้นรถและค่าขนส่งจากไร่ถึงโรงงาน 130 บาทต่อ 1 ตัน	
พื้นที่ 10 ไร่ ได้ผลผลิต 120 ตัน ค่าจ้าง	15,600 บาท
รวมต้นทุนในการเก็บเกี่ยว	28,080 บาท

รวมต้นทุนการผลิตในปีที่ พื้นที่ 10 ไร่ = **28,400 + 28,080 = 56,480 บาท**

ต้นทุนการผลิตอ้อยต่อ 3 ไร่ละ 5,648 บาท

ผลผลิตอ้อย 1 ไร่ ได้ประมาณ 10 ตัน ราคาตันละ 1,100 บาท จะได้ไร่ละ 13,200 บาท

ถ้าพื้นที่ 10 ไร่จะได้ประมาณ 100 ตัน ราคาตันละ 1,100 บาท จะได้ทั้งหมด 110,000 บาท

ถ้านำจำนวนเงินที่ได้จากขายผลผลิต (อ้อยต่อ 3) ลบด้วยต้นทุนการผลิต(อ้อยต่อ 3) จะได้กำไร = $110,000 - 56,480 = 53,520$ บาท การทำไร่อ้อยในปีที่สองเกษตรกรจะได้ผลกำไรที่ยังไม่รวมค่าแรงของตนเอง 53,520 บาท จากพื้นที่ 10 ไร่ ถ้าคิดเป็นต่อไร่จะได้ผลกำไรต่อไร่ 5,352 บาท

การปลูกอ้อยส่วนใหญ่เกษตรกรบ้านห้วยจะปลูกอ้อยประมาณ 3 ปี แล้วจะเริ่มปลูกใหม่

พื้นที่ 10 ไร่ ในระยะเวลา 3 ปี (อ้อย 3 ต่อ) จะมีต้นทุนการผลิตรวม 162,955 บาท เมื่อขายผลรวมกันทั้ง 3 ปี จะได้เงิน 374,000 บาทผล เมื่อนำผลกำไรลบด้วยต้นทุนจะได้เงินเท่ากับ $374,000 - 162,955 = 211,045$ บาท หรือจะได้เงินประมาณไร่ละ 21,104.5 บาท หรือคิดเป็นต่อปี จะได้เงินปีละ 7,035 บาท ซึ่งเกษตรกรบอกว่าดีกว่าทำอย่างอื่น

มันสำปะหลัง

การปลูกมันสำปะหลัง เริ่มมีการปลูกเมื่อประมาณปี 2536 เพื่อส่งให้กับท่าแก่ในอำเภอผาขาว โดยเริ่มปลูกบริเวณพื้นที่ดินโคกรอบหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าปลูกง่าย สบาย ไม่ต้องคอยดูแล และมีราคาดี และเมื่อปี 2553 มันสำปะหลังมีราคาสูง กิโลกรัมละ 3.50 - 4.50 บาท ทำให้เกษตรกรในบ้านห้วยข้าวส่วนหนึ่งหันมาปลูกมัน มีครอบครัวที่ปลูกมัน 45 หลังคาเรือน ต้นทุนการผลิตมันสำปะหลัง 4,360 บาทต่อไร่

การปลูกมันสำปะหลัง

มันสำปะหลังเป็นพืชที่เกษตรกรบ้านห้วยข้าวนิยมปลูกรองจากอ้อย ซึ่งทนต่อสภาพความแห้งแล้งได้ดีไม่ต้องเอาใจใส่ดูแลมากนัก ผลตอบแทนต่อไร่สูง และมีต้นทุน การผลิตดีกว่าพืชอื่นๆหลาย ๆ ชนิด

ฤดูกาล

มันสำปะหลังเป็นพืชที่สามารถปลูกได้ตลอดปี ทำการปลูก ในช่วงต้นฤดูฝน คือประมาณเดือนมีนาคม ถึง พฤษภาคม การปลูกในช่วงต้นฤดูฝนผลผลิตหัวสดที่ได้จะสูง

การเตรียมดิน

มันสำปะหลังสามารถปลูกได้ในดินทั่วไปตั้งแต่ดินเหนียวถึงดินทรายแต่จะให้ผลผลิตสูงในดินเนื้อหยาบและดินร่วนซุยที่มีการระบายน้ำได้ดี การเตรียมดินจะไถ 2 ครั้ง ลึกประมาณ 8-12 นิ้ว ควรทำร่องระบายน้ำและขรอกปลูก

การเตรียมท่อนพันธุ์

มันสำปะหลังเป็นพืชที่ขยายด้วยลำต้น โดยอายุของท่อนพันธุ์ที่เหมาะสมจะอยู่ในช่วง 8-12 เดือน ขนาดความยาวของท่อนพันธุ์ ประมาณ 20-25 เซนติเมตร มีจำนวนตาประมาณ 1 ตาขึ้นไปต่อ 1 ท่อนพันธุ์ และต้นพันธุ์ที่ตัดมานั้น หากยังไม่นำไปปลูกเลยควรตั้งกองไว้ในที่ร่มมีแดดผ่านได้เล็กน้อย และไม่ควรเก็บไว้นานเกิน 7-15 วัน เพราะคุณภาพของท่อนพันธุ์จะเสื่อมและอัตราการงอกจะลดลงได้

ระยะปลูก

ระยะปลูกมันสำปะหลังสามารถปลูกได้ตั้งแต่ระยะ 60x60 เซนติเมตร จนถึง 120x120 เซนติเมตร โดยระยะ 100x100 เซนติเมตร จะมีแนวโน้มให้ผลผลิตสูงกว่าระยะอื่น ๆ

วิธีการปลูก

เกษตรกรมีวิธีการปลูกมี 2 วิธี คือ 1. การปลูกแบบนอน 2. การปลูกแบบปัก แต่ที่นิยมคือ การปลูกแบบปักจะให้ผลดีกว่าการปลูกแบบนอนเนื่องจากมันสำปะหลังจะงอกได้เร็วกว่าสะดวกต่อการปลูกซ่อมและการกำจัดวัชพืช การปลูกแบบปักสามารถปลูกได้ทั้งปักตรงและปักเอียง โดยปักลึกลงไปดินประมาณ 10-15 เซนติเมตร

การดูแลรักษา

การใส่ปุ๋ยมันสำปะหลังเป็นพืชที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูงเมื่อเทียบกับพืชไร่อื่นๆ ดังนั้นจึงต้องการธาตุอาหารจากดินเป็นจำนวนมาก เมื่อมีการปลูกมันสำปะหลังติดต่อกันหลายปี ธาตุอาหารในดินย่อมลดลงตามลำดับ ส่งผลให้ผลผลิตของมันสำปะหลัง ลดลงตามไปด้วย ดังนั้นการปลูกมันสำปะหลังจึงจำเป็นต้องใส่ปุ๋ยเพื่อเพิ่มผลผลิตและรักษาระดับความอุดมสมบูรณ์ของดิน โดยใส่ปุ๋ยสูตร 15-15-15 หรือสูตร 16-8-16 ในอัตรา 50-100 กิโลกรัมต่อไร่ แบ่งใส่ 2 ครั้งละเท่าๆกัน ในครั้งแรกให้ใส่หลังจากปลูกมันสำปะหลังแล้ว 1 เดือน ครั้งที่ 2 ใส่เมื่อมันสำปะหลังมีอายุได้ 3 เดือน

การกำจัดวัชพืช เป็นสิ่งที่จำเป็นมากเนื่องจากการปล่อยให้วัชพืชขึ้นแข่งขันกับมันสำปะหลังโดยไม่กำจัดเลย จะทำให้ ผลผลิตลดลงถึง 25-50 เปอร์เซ็นต์ การกำจัดวัชพืชควรทำ

อย่างน้อย 2 ครั้ง คือ เมื่อมันสำปะหลังมีอายุได้ 30 และ 60 วัน ตามลำดับ และควรมีการจัดเพิ่มเติม ถ้าหากยังพบว่ามิวัชพืชขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น โดยระบบการจัดการวัชพืชในแปลง ปลูกมันสำปะหลัง มี 4 ระบบ คือ การใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช และการใช้แรงงานคน

วิธีการเก็บเกี่ยว

วิธีการเก็บเกี่ยวมันสำปะหลังของเกษตรกรจะใช้แรงงานคน โดยทำการตัดต้นมันให้เหลือส่วนล่างของลำต้นไว้ประมาณ 30-70 เซนติเมตร จากนั้นขุดหัวมันขึ้นมาด้วย จอบหรือใช้วิธีถอนในกรณีที่ดินมีความชื้นสูง นำมาสับเหง้าออกแล้วขนส่งไปยังลานรับซื้อ ส่วนต้นมันที่เหลือนั้นให้ตัดยอดและมัดกองไว้ เพื่อรอปลูกหรือจำหน่ายต่อไป

ต้นทุนการปลูกมันสำปะหลัง

ค่าไถ ไร่ละ 900 บาท จำนวน 10 ไไร่	9,000 บาท
ค่าปลูก	1,500 บาท
ค่าปุ๋ย	3,000 บาท
ค่ายาคุมหญ้า ไไร่ละ 150 บาท จำนวน 10 ไไร่	1,500 บาท
ค่ายาฆ่าหญ้า ไไร่ละ 250 บาท จำนวน 10 ไไร่	2,500 บาท
ค่าแรงเก็บเกี่ยว	9,000 บาท
รวมต้นทุนการปลูก	26,500 บาท

การปลูกข้าวโพด

ข้าวโพด เป็นพืชที่อาศัยน้ำฝนเป็นหลัก โดยปลูกเป็น 2 ช่วง คือ

1. **ปลูกต้นฤดูฝน** เริ่มประมาณเดือนเมษายน-พฤษภาคม ขึ้นอยู่กับการตกและการกระจายของฝนในท้องถิ่น เกษตรกรนิยมปลูกข้าวโพดต้นฤดูฝน เนื่องจากได้ผลผลิตสูงกว่า ไม่มีโรคราน้ำค้างระบาดทำความเสียหาย รวมทั้งปัญหาวัชพืชรบกวนน้อยกว่าปลูกปลายฤดูฝน

2. **ปลูกปลายฤดูฝน** เริ่มประมาณเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม การปลูกในฤดูปลายฝนนี้ต้องใช้พันธุ์ที่ต้านทานต่อโรคราน้ำค้าง เพราะเป็นฤดูปลูกที่โรคราน้ำค้างระบาดทำความเสียหายให้แก่ข้าวโพด

การเตรียมดิน

การเตรียมดินมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อให้สภาพของดิน เหมาะแก่การงอกและการเจริญเติบโตของต้นข้าวโพด เพราะการไถเตรียมดินทำให้ขนาดของก้อนดินเล็กลงทำให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก ช่วยกลบเศษพืชและวัสดุอื่นๆ ลงในดิน ช่วยกำจัดวัชพืชรวมทั้งโรคและแมลงบางชนิด ช่วยให้ดินดูดซับน้ำได้ดีขึ้นและช่วยลดการชะล้างดินจากการกระทำของน้ำในการไถควนไถให้ลึกประมาณ 6-12 นิ้ว พลิกตากดินไว้ประมาณ 7-14 วัน เพื่อให้วัชพืชตายหลังจากนั้นพรวนดิน 1-2 ครั้ง

นอกจากนี้การปลูกข้าวโพดอาจปลูกบนดินที่ไม่ต้องมีการไถพรวนหรือไถพรวนเพียงเพื่อทำ แอวปลูกเท่านั้นก็ได้ แต่การปลูกในแปลงที่เตรียมดินแบบนี้จะได้ผลต่อเมื่อการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชโดยมีสารเคมีหลัก คือ **กรัมม็อกโซนหรือพาราควอต** แล้วมีการใช้สารเคมีปราบวัชพืชชนิดอื่นที่เหมาะสมควบคู่กันไปด้วย เช่น อาทราซีน, อะลาคลอร์ เป็นต้น การปลูกข้าวโพดแบบไม่มีการไถพรวนนี้จะมีเศษซากพืชคลุมดิน เป็นต้น การปลูกข้าวโพดแบบไม่มีการไถพรวนนี้จะมีเศษซากพืชคลุมดิน โดยชาวบ้านเชื่อว่าสามารถช่วยในการซับน้ำและอนุรักษ์ความชื้นในดินให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ช่วยลดความเสียหายจากการชะล้างพังทลายของหน้าดินได้เป็นอย่างดี **ผลดีของการปลูกโดยไม่มีการไถพรวนจะเห็นได้ชัดในพื้นที่ที่มีความลาดเทสูง**

การกำจัดวัชพืช

ทำได้หลายวิธี เช่น การใช้แรงงานคน การใช้เครื่องมือไถพรวน และการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดวัชพืชในการใช้สารเคมีนั้น สารเคมีแต่ละชนิดมีลักษณะการใช้คุณสมบัติในการปราบวัชพืช และผลตกค้างแตกต่างกันไป โดยรูปแบบการใส่ปุ๋ยดังนี้

ใช้สารเคมีควบคุมวัชพืชหลังหยอดเมล็ด (ก่อนข้าวโพดงอก) เมื่อดินมีความชื้น อัตราสารเคมีที่ใช้ดินร่วน 900 กรัมต่อไร่, ดินเหนียว 800 กรัมต่อไร่ และดินทราย 1,000 กรัมต่อไร่

กรณีใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช ฉีดพ่นระหว่างแถวข้าวโพด อายุ 55-60 วัน (ไม่ให้โคนต้นข้าวโพด) ขณะมีแสงแดด

กรณีไม่ใช้สารเคมีคุมวัชพืช ฉีดพ่นระหว่างแถว อายุ 35-40 วัน

กรณีใช้เครื่องมือกำจัดวัชพืช ทำเมื่อข้าวโพดอายุ 25-30 วัน พร้อมใส่ปุ๋ย ชนิดของวัชพืชที่ขึ้นอยู่ และชนิดของพืชที่จะปลูกในฤดูถัดไป รวมทั้งราคาของสารเคมีที่ใช้ในไร่ข้าวโพด สารเคมีที่แนะนำ

การใส่ปุ๋ย

การใส่ปุ๋ยของเกษตรกร ได้แก่ ปุ๋ยเคมีสูตร 16-20-0, 20-20-0 อัตรา 30-50 กิโลกรัม/ไร่ การใส่ปุ๋ยนั้นถ้าในขณะปลูกจะสะดวกที่สุด เพื่อลดความเสี่ยงจะมีการใส่ปุ๋ยหลังจากคายหญ้า

การเก็บเกี่ยวข้าวโพด

เกษตรกรจะเริ่มเก็บเกี่ยวข้าวโพดหลังจากทำนาเสร็จ โดยไม่ได้คำนึงว่าต้นข้าวโพดจะพอเก็บเกี่ยวหรือยัง แต่จะคำนึงช่วงเวลาที่แรงงานในชุมชนว่างจากการทำนาแล้วจะมีการจ้างงานในชุมชนเพื่อเก็บเกี่ยวข้าวโพด เมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จจะนำมาไว้ในเล้าข้าวโพดเพื่อฟ้งข้าวโพดให้แห้ง แล้วจะมีรถมาสีและขายให้ผู้มารับซื้อต่อไป

การทำสวนผัก และผลไม้

- บริเวณพื้นที่ใกล้ริมน้ำที่เคยเป็นส่วนผักเล็ก ๆ และพื้นที่รอบแหล่งน้ำสาธารณะได้ปรับเปลี่ยนเป็นสวนและไร่อ้อย

- ในการทำสวนได้ปรับเปลี่ยนเป็นไร่ยางพารา และมีการใช้สารเคมีมากขึ้น

- ไม่มีการเก็บพันธุ์ พืชผัก ซื้อพันธุ์ผักจากท้องตลาด

การเลี้ยงสัตว์

- การเลี้ยงสัตว์ในปัจจุบันมุ่งการเลี้ยงเพื่อการค้า เช่น การเลี้ยงวัว การเลี้ยงควาย การเลี้ยงหมู ส่วนการเลี้ยงไก่และเป็ด เป็นการเลี้ยงเพื่อบริโภคที่หรือจะนำไปขายในชุมชน การเลี้ยงควายเพื่อเอาไว้ใช้งานไม่มีในปัจจุบัน

- การเลี้ยงวัว-ควายในบ้านหัวข้าว ส่วนใหญ่จะมีวิธีการเลี้ยงโดยอาศัยธรรมชาติ ในตอนเช้าจะไล่ต้อนวัว - ควายออกไปหากินตามที่สาธารณะ ป่าสาธารณะ ริมถนน หรือที่นาหลังการเก็บเกี่ยวเสร็จเรียบร้อยแล้ว และไล่วัว - ควายกลับเข้าหมู่บ้านในตอนเย็น โดยจะใช้แรงงานภายในครอบครัวเป็นผู้คอยสอดส่องดูแล ซึ่งชาวบ้านจะมีต้นทุนในการเลี้ยงที่ต่ำ ในการจัดการการเลี้ยงด้วยวิธีแบบนี้จะทำให้ วัว - ควายจะมีรูปร่างสมบูรณ์ดีเมื่ออยู่ในช่วงฤดูฝน แต่จะมีรูปร่างซูบผอมเมื่ออยู่ในช่วงฤดูแล้ง ทำให้สัตว์ไม่สามารถเจริญเติบโตได้เต็มที่ แต่ชาวบ้านก็มีความสุขเมื่อได้เลี้ยงสัตว์แบบอาศัยธรรมชาติ

การจัดการน้ำ

- การบริหารจัดการน้ำในการเกษตรจะใช้เครื่องสูบน้ำ ขนาดเล็กและขนาดใหญ่ สำหรับสูบน้ำขึ้นมาจากแหล่งน้ำสาธารณะมาใช้ในการทำเกษตรกรรม

- ปัจจุบันการจัดการน้ำแบบพื้นบ้านหายไป ฝ่ายที่มีอยู่ได้ถมและเปลี่ยนเป็นคันนาขนาดใหญ่ เพื่อปลูกต้นยูคาลิปตัส (ต้นกระดาษในความหมายชาวบ้าน)

เครื่องมือเครื่องจักรเทคโนโลยีทางการเกษตร

- ใช้รถไถนา และรถไถขนาดใหญ่ในการปรับหน้าดินเพื่อเตรียมพื้นที่เพื่อทำการเกษตร
- มีการใช้รถนวดข้าวมาแทนการตีข้าว ทำให้วัฒนธรรมการตีข้าวเอาแรงหายไป
- เกษตรกรบางคนในพื้นที่เริ่มมีการนำรถเกี่ยวข้าวเข้าในพื้นที่เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานที่มีราคาสูง
- ปลุกพืชไร่ และปลูกผัก ใช้ มีการใช้เครื่องพ่นยาฆ่าหญ้า ฆ่าแมลง
- ใช้เครื่องตัดหญ้าแบบมือถืออย่างแพร่หลาย ควายวัวที่เคยมีในชุมชนหายไป

แรงงาน

- ในการทำไร่อ้อย ไร่มันและนาข้าว จะมีการจ้างแรงงานกันในชุมชนเป็นหลัก ค่าจ้างประมาณวันละ 160 – 180 บาทต่อวัน แต่จะมีช่วงทำนาหรือช่วงเกี่ยวข้าว ค่าแรงจะสูงมาก วันละ 200-250 บาท ซึ่งทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น หลังจากช่วงฤดูการผลิตและเก็บผลผลิตเกษตรกรจะไปรับจ้างทำงานก่อสร้างตามหมู่บ้านใกล้เคียงและตามเมืองใหญ่ เช่น ขอนแก่น กรุงเทพฯ เป็นต้น

4.6 สภาพปัญหาในการทำเกษตรในปัจจุบันและผลกระทบที่เกิดขึ้น

สภาพปัญหาในการทำเกษตรในปัจจุบัน

จากการศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การทำการเกษตรในปัจจุบันของชุมชนบ้านห้วยขามุ่งผลิตเพื่อขาย เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด ซึ่งไม่สามารถนำมาเป็นอาหารในชุมชนได้ ทำให้ต้องมีการซื้ออาหารจากนอกชุมชน ทำให้มีรายจ่ายด้านอาหารเพิ่มมากขึ้น
2. ปัญหาสภาพดินเสื่อมโทรม เนื่องจากการปลูกพืชชนิดเดียวเป็นเวลานาน ทำให้ผลผลิตมีจำนวนลดน้อยลง เกษตรกรต้องใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้น เช่น การปลูกมันสำปะหลัง การปลูกอ้อย การปลูกข้าวโพด
3. ปัญหาการจัดน้ำในพื้นที่ของเกษตร เกษตรกรส่วนใหญ่ของบ้านห้วยขามทำเกษตรโดยพึ่งน้ำฝนเป็นหลัก ทำให้ช่วงฤดูร้อนจะเกิดภาวะขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรเกิดภาวะแห้งแล้ง และมีเกษตรบางส่วนใช้น้ำจากห้วยยาง เพื่อนำมาใช้ในแปลงเกษตร
4. ปัญหาด้านราคาผลผลิตที่ตกต่ำไม่คุ้มทุนในการผลิต ให้เกษตรเกิดหนี้สินเพิ่มมากขึ้น
5. ปัญหาขาดแคลนด้านแรงงานในพื้นที่เนื่องจากแรงงานบางส่วนได้เคลื่อนย้ายไปทำงานในต่างจังหวัด และในช่วงฤดูการทำนา ราคาค่าแรงจะเพิ่มมากขึ้น
6. ปัญหาราคาพันธุ์พืชที่สูงขึ้น เกษตรกรไม่ได้เป็นเจ้าของพันธุ์พืช เช่น ข้าว อ้อย มัน ข้าวโพด เป็นต้น
7. ปัญหาการใช้สารเคมีในการผลิต เช่น ยาฆ่าหญ้า ยาคุมหญ้า ปุ๋ยเคมี ไส้โมแรง การเจริญของพืช ยาฆ่าแมลง เป็นต้น
8. ปัญหาศัตรูพืชที่เกิดขึ้นกับแปลงเกษตรในพื้นที่ เกิดโรคเหี่ยวไฟ เกิดโรคเหี่ยวขาว

9. ปัญหาด้านการตลาดของเกษตรกร เนื่องจากการผลิตการเพื่อขายจึงต้องอาศัยพ่อค้าคนกลาง หรือตัวแทนจากโรงงานมาเป็นผู้กำหนดราคา ทำให้เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาได้เพื่อให้ได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่า

10. ปัญหาการเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำ เช่น พื้นที่ต้นน้ำถูกทำลาย บริเวณริมห้วยถูกทำลายจากการพัฒนาแหล่งน้ำของหน่วยงานรัฐ เช่นการขุดลอกแหล่งน้ำ การทำลายร่องน้ำตามธรรมชาติ

11. ปัญหาด้านการขนส่งผลิต ที่มีราคาสูง เช่น การขนส่งอ้อย มันสำปะหลัง

12. อาหารที่เคยมีในแหล่งธรรมชาติลดน้อยลง

13. การทำการเกษตรเพื่อสร้างอาหารในท้องถิ่นเหลือเพียงแต่ข้าว

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาด้านการเกษตร

1. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

การทำเกษตรในปัจจุบันทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การเสื่อมสภาพของดิน ดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ ปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อมและปัญหาการระบาดของโรคและแมลง การเกษตรในปัจจุบันมุ่งเน้นเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรโดยการใช้ปุ๋ยเคมีเป็นจำนวนมากและ ใช้ติดต่อกันเป็นเวลานานจะทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของโครงสร้างดินและดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากการใช้ปุ๋ยเคมีไม่ใช่การบำรุงดิน แต่เป็นการอัดแร่ธาตุอาหารให้แก่พืช โดยไม่มีการเติมอินทรีย์วัตถุเพิ่มลงในดิน และการใช้ปุ๋ยเคมียังเร่งอัตราการสลายตัวของอินทรีย์วัตถุในดิน ทำให้โครงสร้างของดินเสื่อมลง ดินจึงกระด้างมีการอัดตัวแน่น ไม่อุ้มน้ำในฤดูแล้ง

การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ทำให้เกิดปัญหาสารพิษตกค้างในสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื่องจากการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชในแต่ละครั้งจะใช้ประโยชน์เพียงบางส่วน ส่วนใหญ่จะกระจายสะสมในดิน น้ำ และอากาศในสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญคือ สารเคมีกำจัดศัตรูพืชไม่ได้ทำลายเฉพาะศัตรูพืชเท่านั้น แต่ยังทำลายแมลงและจุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ในธรรมชาติอีกด้วย ซึ่งเป็นการทำลายความสมดุลของระบบนิเวศในธรรมชาติ และผลที่ตามมาคือ การระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชที่รุนแรงมากขึ้น

2. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ

การทำเกษตรในปัจจุบันของเกษตรกรบ้านห้วยข้าว เป็นการทำการเกษตรที่ต้องพึ่งปัจจัยภายนอกเพื่อนำมาเพิ่มผลผลิตให้ได้เป็นจำนวนมาก แต่ก็ได้หมายความว่าเกษตรกรจะประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจเสมอไป ในทางตรงกันข้ามกลับพบว่าเกษตรกรที่ทำการเกษตรแผนใหม่จำนวนมาก ประสบปัญหาภาวะขาดทุน และหนี้สิน เกิดความล้มเหลวทางเศรษฐกิจเนื่องมาจากต้นทุนการผลิตที่สูงและราคาผลผลิตที่ตกต่ำ ในพื้นที่บ้านห้วยข้าวเกษตรกรต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำของร้านค้าและบริษัท เนื่องจากต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีต่างๆ จากบริษัท ไม่ว่าจะเป็นเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย หรือสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เป็นการทำการเกษตรที่ผูกขาด จะเห็นได้ว่าการทำเกษตรปัจจุบันเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ร้านค้าและบริษัทเอกชนมากกว่าเกษตรกร

3. ผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค

การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชนอกจากจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแล้วยังก่อให้เกิดปัญหาการได้รับสารพิษเข้าสู่ร่างกายของเกษตรกรผู้ใช้ และยังมีสารพิษตกค้างในผลผลิตทางการเกษตรอีกด้วย การใช้สารเคมีทางการเกษตรนานๆ จนทำให้พืชผักมีพิษตกค้างจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพของผู้บริโภค จากการตรวจพบสารพิษตกค้างในผลผลิตทางการเกษตร นอกจากนี้การที่ประชาชนบริโภคผลผลิตที่มีสารพิษตกค้างอยู่ทำให้มีการสะสมสารพิษในร่างกายเป็นระยะเวลานาน และเกิดการเจ็บป่วย เช่น โรคภูมิแพ้ โรคเครียด โรคมะเร็ง เป็นต้น

4. ผลกระทบต่อวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ทำการเกษตรของบ้านห้วยข้าวทำในสภาพปัจจุบันที่เน้นการผลิตได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของเกษตรกร ทำลายฐานการเกษตรแบบยังชีพของเกษตรกร ทำลายระบบสังคมของชุมชน และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดที่มีต่อภูมิปัญญาพื้นบ้าน ทางด้านการเกษตรของชุมชนบ้านห้วยข้าว หากองค์ความรู้และภูมิปัญญาเหล่านั้นหายไปก็จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของเกษตรกร ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลย ด้วยเข้าใจว่าเป็นความเชื่อ หรือวิธีการปฏิบัติที่ไม่ทันสมัย ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ และไม่มีประสิทธิภาพ โดยลืมนึกไปว่าความรู้และภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดต่อๆ เช่น การใช้พันธุ์ข้าวหลายพันธุ์ทำให้ไม่เกิดศัตรูพืช การเก็บรักษาพันธุ์พืช การทำบุญและประเพณีที่เกี่ยวกับการทำการเกษตร

4.7 รูปแบบเกษตรที่เหมาะสมของบ้านห้วยข้าว

จากสภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับการทำเกษตรของบ้านห้วยข้าว ตำบลท่าช้าง อำเภอพาขาว จังหวัดเลย ที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกร สิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนจึงร่วมกันหารูปแบบที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านห้วยข้าว ดังนี้

1) การคงวิถีการผลิตแบบเดิม

- การคงระบบการผลิตอาหารจากสวนหลังบ้าน เช่น การปลูกข้าว ตะไคร้ ผักหอม ผักกระเพรา ผักชีตุ๋ และพืชที่เป็นอาหาร ฯลฯ เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารปลอดภัยและพึ่งตนเองด้านปัจจัยการผลิตให้ได้มากที่สุด
- การฟื้นฟูระบบเกษตรหัวไร่ปลายนา เช่น การปลูกถั่วพิกยาวตามคันนา การปลูกฟักทอง การปลูกผักเขียว การปลูกงา การปลูกฝ้ายตามจอมปลวก การปลูกพริก ปลูกมะเขือตามริมห้วย รวมถึงการเก็บรักษาพันธุ์พืชท้องถิ่นที่เป็นพันธุ์ของชุมชนเอง
- การคงระบบการเลี้ยงสัตว์ไว้รับประทานในครัวเรือน เช่น การเลี้ยงไก่พื้นบ้าน การเลี้ยงเป็ด การเลี้ยงหมู การเลี้ยงปลา เพื่อสร้างอาหารในระดับครัวเรือน
- การฟื้นฟูระบบการลงแขก (เอาแรง) เพื่อให้เกษตรกรลดค่าใช้จ่ายในการทำเกษตร
- การฟื้นฟูวัฒนธรรมในการใส่ปุ๋ยคอกในนาข้าว ได้แก่การใส่ฝุ่น (การใส่ปุ๋ยคอกในที่นาในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3) หรือกิจกรรมอื่นๆ ในการเตรียมดินเพื่อเตรียมพันธุ์พืชเพื่อการเพาะปลูก

2) การปรับปรุงการเกษตรผลิตใหม่ ที่เป็นการผสมผสานระหว่างการทำเกษตรเพื่อยังชีพและเกษตรเพื่อการค้าไปพร้อมกัน

- การศึกษาค้นหา พันธุ์พืชท้องถิ่นที่เหมาะสมกับพื้นที่ เช่น พันธุ์ข้าว ซึ่งจะช่วยให้สามารถลดค่าใช้จ่ายในการทำเกษตรได้และสามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับครอบครัวของเกษตรกรได้
- การทำไร่มัน ไร่อ้อย จะต้องมีการผสมผสานการปลูกพืชอาหารในแปลงเกษตร และมีการผลิตปุ๋ยเพื่อใช้เองในการเกษตร
- การเรียนรู้ของเกษตรกรเพื่อผลิตพันธุ์พันธุ์ที่เป็นของเกษตรกรเองเพื่อลดรายจ่ายด้านพันธุ์

- การพัฒนาพื้นที่การทำเกษตรแบบผสมผสานที่สร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับครอบครัวและเป็นพื้นที่ในการสร้างรายได้ เช่น การปลูกอ้อยในแปลงเกษตรยั่งยืน หรือ การปลูกมันสำปะหลังแบบใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น

3) การเปลี่ยนรูปแบบการผลิตใหม่

- การทำไร่อ้อยเกษตรกรจะมีการขายไร่อ้อยในปีที่ 1 ซึ่งคุ้มทุนในช่วงปีที่ 1 ส่วนปีที่ 2 เกษตรกรจะมีการบำรุงอ้อยเองและขายให้กับให้กับดำเนินงานเอง ซึ่งจะทำให้เกษตรกรได้กำไรมากกว่าที่จะขายให้กับนายทุน
- การจัดการด้านการตลาดเกษตรกรจะมีการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองราคากับนายทุนในชุมชน เพื่อให้ได้ราคาผลผลิตที่สูงขึ้น

4.7.1 แนวคิดหลักของการทำเกษตรที่เหมาะสมกับเกษตรบ้านห้วยขมิ้นดังนี้

1. ผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนก่อน
2. เน้นการปลูกพืชที่หลากหลายเชิงระบบ
3. ใช้เทคนิคกระบวนการทางธรรมชาติ ลด ละ เลิกการใช้สารเคมีแล้วค่อยๆปรับเปลี่ยน
4. เน้นกระบวนการผลิตแบบหมุนเวียนเกื้อกูล
5. เน้นการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น
6. เน้นการลดต้นทุนในการผลิตระยะยาว
7. เป็นการทำการเกษตรครบวงจรทั้งทางด้านการผลิต การแปรรูป เกิดตลาดทางเลือกและการขับเคลื่อนในเชิงนโยบาย
8. เน้นความสำคัญกระบวนการกลุ่มและการมีส่วนร่วม
9. เป็นการพึ่งตนเองทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมทางชุมชน

4.7.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการทำวิจัยเกษตรทางเลือก

การทำวิจัยเกษตรทางเลือกกับชุมชนบ้านหัวขัว มีปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการที่จะปรับเปลี่ยนเพื่อให้เป็นไปตามเกษตรยั่งยืน หรือเกษตรอินทรีย์การพึ่งตนเอง พบว่า

1. ตัวเกษตรกร ซึ่งเคยชินกับความสะดวกสบายจากการใช้สารเคมี ซึ่งไม่ต้องออกแรงมากและใช้เวลาอันสั้นและยังไม่ทันคิดหรือวิเคราะห์ว่าผลกระทบจะตามมาจากการทำเกษตรที่เน้นการขายซึ่งส่วนใหญ่ยังไม่สามารถที่จะ หันกลับมาปรับเป็นเกษตรทางเลือกหรือเกษตรที่ยั่งยืนได้

2. ระบบเกษตรทางเลือก เป็นการทำแบบพอเพียงหรือหาทางเลือกใหม่ ทำเหมือนอดีตที่ทำเพื่อยังชีพแต่ในปัจจุบันถือว่าไม่ทันกับสถานการณ์ เกษตรทางเลือกจะเน้นการทำเพื่ออยู่เพื่อกิน เพื่อใช้ โดยใช้ฐานทรัพยากรที่มีอยู่ แต่เกษตรที่ตามกระแสต้องทำเพื่อการค้า เน้นแบบสังคมบริโภค เกษตรกรก็เลยเชื่อและเข้าใจว่าการทำเกษตรสมัยใหม่ให้เห็นผลเร็วกว่า

3. องค์กรที่สนับสนุนโดยภาครัฐ โดยเฉพาะโครงสร้างการพัฒนาเรื่องของงบประมาณ การกำหนดตัวชี้วัดจากผลงานของภาครัฐ ที่มุ่งเน้นการใช้งบประมาณให้หมดและทันเวลา แต่มีผลงานจึงต้องนำสิ่งแปลกใหม่เข้ามาให้กับเกษตรกรซึ่งก็ไม่สอดคล้องกับเกษตรทางเลือกเพราะต้องเสียเวลาในการปรับกระบวนการวิธีความคิดและความคุ้มค่าในชีวิตของเกษตรกรของผู้บริโภคซึ่งต้องใช้เวลานานเห็นผลงานช้า

4. กระแสบริโภค ปัจจุบันเกษตรกรรับสื่อสารต่างๆ ได้ง่ายและทันสมัยซึ่งล้วนแล้วเป็นการโฆษณาชวนเชื่อกับการขายสินค้าของเขาที่คอยตอกย้ำ กระตุ้นความอยาก จนทำให้พฤติกรรมเปลี่ยน นิยมทำตามเสพตามกระแสหรือ กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ เสพตามกัน เมื่อคนนำมาใช้แล้วบอกว่าดี ก็เลยอยากติดตามเขา โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่ตามมาจะเป็นอย่างไร เช่น ต้องหาทุกวิถีทางซึ่งจะได้มา ซึ่งเงินเพื่อจะได้ซื้อสินค้าเหล่านั้นมาใช้อย่างคนอื่นๆ บ้าง

4.10 ผลที่ได้รับจากการทำวิจัยเกษตรทางเลือกกับชุมชนบ้านห้วยข้าว

1. ชุมชนและเกษตรกรเกิดความตระหนักในปัญหาของเกษตรแผนใหม่ที่ตามกระแส และได้มองเห็นความสำคัญของเกษตรแบบทางเลือกหรือเกษตรยั่งยืน

2. ชุมชนเกิดการพัฒนา เกิดการเรียนรู้กับเกษตรทางเลือกแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. ชุมชนบ้านห้วยข้าวโดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตมีการ ลด ละ เลิก การใช้สารเคมี

4. มีการผลักดันแผนของการทำเกษตรทางเลือกเข้าสู่แผนนโยบายของการบริหารจัดการในระดับท้องถิ่น

จากการวิจัยก็เพื่อสร้างความตระหนักถึงผลกระทบจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร และการหาปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การลด ละ เลิก การใช้สารเคมีของเกษตรกร โดยมีเป้าหมายก็คือ ชุมชนบ้านห้วยข้าว ซึ่งเป็นพื้นที่ ที่มีแนวโน้มการใช้สารเคมีค่อนข้างสูง โดยมีกลุ่มเกษตรกรเข้าร่วม 30 ครัวเรือน มีการเก็บข้อมูลและนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน การจัดประชุมย่อยรวมทั้งมีแปลงสาธิตตัวอย่างในการเรียนรู้ร่วมกัน

นอกจากนี้ยังพบเกษตรกรในหนึ่งครัวเรือนจะมีแรงงานภาคการเกษตรเพิ่ม 1-2 คน คือ ผู้นำครอบครัวเท่านั้น พื้นที่ทำกินส่วนใหญ่ก็เป็นพื้นที่ของตนเอง การลงทุนส่วนมากก็ยังพึ่งสารเคมีกำจัดวัชพืชและขับไล่แมลง

จากการสรุปวิเคราะห์ร่วมกันของทีมวิจัยยังพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนในการทำเกษตรทางเลือก คือ

1. ปัจจัยที่ตัวเกษตรกรเอง คือ เบื้องต้นกับการตัดสินใจ ความสนใจในการทำเกษตรทางเลือกนั้นก็มิเพื่อจะได้ลดการใช้สารเคมีลดต้นทุนในการผลิต
2. ปัจจัยจากภายนอก คือ มีการรวมกลุ่มกัน มีกิจกรรมกลุ่มทำร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น กิจกรรมการทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ และกลุ่มทอเสื่อภายในชุมชนเอง

การทำงานวิจัยเกษตรทางเลือกถือว่ามีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรได้ โดยจะเห็นจากเกษตรกรที่ตัดสินใจปรับเปลี่ยนระบบการผลิตได้

- มีเกษตรกรจำนวน 30 ราย ที่ได้หันมาทดลองใช้ อย่างเช่น ทดลองใช้ปุ๋ยชีวภาพที่ทางกลุ่มจัดทำใช้เองมาใช้เพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมีบ้าง แต่ก็ใช้ผสมผสานกันไป
- ชื่อเกษตรกรจำนวน 6 คน เป็นกลุ่มที่สนใจที่จะเลิกใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี แต่ยังอยู่ขั้นตอนการเรียนรู้ ทดลองเพื่อปฏิบัติใช้เอง โดยการแบ่งพื้นที่การเพาะปลูกเป็นสองส่วนเพื่อเป็นการทดลองและเปรียบเทียบ เพราะยังไม่กล้าตัดสินใจทั้งหมด
- มีเกษตรกรจำนวน 1 ราย ที่ยอมรับและปรับเปลี่ยนเลิกใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี แบบร้อยเปอร์เซ็นต์ ในการทำเกษตรทุกขั้นตอนของการผลิต

บทที่ 5

สรุป บทเรียน สภาพปัญหา ข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินการโครงการวิจัยรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านห้วยข้าว ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย มีขั้นตอน กระบวนการและผลการดำเนินการงาน ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2552 ถึงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2553 สามารถสรุปผลการดำเนินการ บทเรียนที่ได้จากการดำเนินการ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินการและข้อเสนอแนะ ที่เกิดขึ้นในการดำเนินการ โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 สรุป

การดำเนินการโครงการวิจัยรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านห้วยข้าว ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อ เพื่อศึกษารูปแบบการเกษตรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและต้นทุนการผลิตของเกษตรกรบ้านห้วยข้าว สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ผลกระทบและแสวงหาทางเลือกการเกษตรที่เหมาะสมกับการผลิตของเกษตรกรบ้านห้วยข้าว จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการเกษตรของเกษตรกรบ้านห้วยข้าวในอดีตเป็นการเกษตรแบบยังชีพ โดยจะพึ่งพาปัจจัยการผลิตในชุมชน เช่น การใช้พันธุ์พืชท้องถิ่น การใช้แรงงานในท้องถิ่น การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเกษตรที่สอดคล้องกับเกษตรกร เช่น การใช้พันธุ์พืชท้องถิ่นที่เหมาะสมกับพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีประเพณีและความเชื่อเกี่ยวข้องกับการเกษตร เช่น การใส่ปูน(การใส่ปุ๋ยคอกในที่นาในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3) การทำบุญกองข้าว เป็นต้น

รูปแบบการเกษตรในปัจจุบันของบ้านห้วยข้าว เป็นการเกษตรที่มุ่งเน้นการผลิตเพื่อขาย และมีการปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน โดยการปลูกพืชที่พบมากที่สุดคือ การปลูกอ้อย และการปลูกมัน ซึ่งมีการใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการผลิต เช่น เครื่องจักรการเกษตร และการเกษตรในปัจจุบันได้ทำให้เกิดปัญหาอีกมากมาย เช่น ปัญหาสภาพดินเสื่อมโทรม ทำให้ผลผลิตไม่ได้ผล ทำให้เกษตรกรต้องใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้น ปัญหาในการจัดน้ำในพื้นที่ของเกษตรกร ปัญหาด้านราคาผลผลิตที่ตกต่ำไม่คุ้มทุนในการผลิต ให้เกษตรกรเกิดหนี้สินเพิ่มมากขึ้น เกิดปัญหาด้านแรงงานในพื้นที่เนื่องจาก

แรงงานบางส่วนได้เคลื่อนย้ายไปทำงานในต่างจังหวัด และในช่วงฤดูการทำนา ราคาข้าวจะเพิ่มมากขึ้น ปัญหาการขาดพันธุ์พืชที่สูงขึ้น เกษตรกรไม่ได้เป็นเจ้าของพันธุ์พืช ปัญหาการใช้สารเคมีในการผลิต เช่น ยาฆ่าหญ้า ยาคุมหญ้า ปุ๋ยเคมี โสโมนเร่งการเจริญของพืช ยาฆ่าแมลง เป็นต้น ปัญหาการเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำ เช่น พื้นที่ต้นน้ำถูกทำลาย บริเวณริมห้วยถูกทำลายจากการพัฒนาแหล่งน้ำของหน่วยงานรัฐ เช่นการขุดลอกแหล่งน้ำ การทำลายร่องน้ำตามธรรมชาติ

จากปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้เกิดผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อม ผลกระทบด้านเศรษฐกิจที่ให้มีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น เกิดผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค ผลกระทบต่อวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากสภาพปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องมีทางเลือกให้เกษตรกรบ้านห้วยข้าวให้มีทางเลือกที่หลากหลายและเหมาะสม สามารถอยู่รอดได้อย่างปลอดภัยและยั่งยืน ปราศจากหนี้สินและโรคภัยไข้เจ็บ โดยมีรูปแบบการทำเกษตรที่เหมาะสม ได้แก่ 1. รูปแบบการคงวิถีการผลิตแบบเดิม 2. รูปแบบการปรับปรุงการเกษตรผลิตใหม่ ที่เป็นการผสมผสานระหว่างการทำเกษตรเพื่อยังชีพและเกษตรเพื่อการค้าไปพร้อมกัน 3. รูปแบบการเปลี่ยนรูปแบบการผลิตใหม่ที่เน้นการผลิตเพื่อการค้า โดยมีหลักคิดสำคัญดังนี้ 1. ผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนก่อน 2. เน้นการปลูกพืชที่หลากหลายเชิงระบบ 3. ใช้เทคนิคกระบวนการทางธรรมชาติ ลด ละ เลิกการใช้สารเคมีแล้วค่อยๆ ปรับเปลี่ยน 4. เน้นกระบวนการผลิตแบบหมุนเวียนเกื้อกูล 5. เน้นการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น 6. เน้นการลดต้นทุนในการผลิตระยะยาว 7. เป็นการทำการเกษตรครบวงจรทั้งทางด้านการผลิต การแปรรูป เกิดตลาดทางเลือกและการขับเคลื่อนในเชิงนโยบาย 8. เน้นความสำคัญกระบวนการกลุ่มและการมีส่วนร่วม 9. เป็นการพึ่งตนเองทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

5.2 บทเรียน

นักวิจัยที่เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบันได้กล่าวความรู้สึกการเปรียบเทียบจากเมื่อก่อนจนถึงทุกวันนี้ว่า จากเมื่อก่อนตนเองเคยเป็นผู้ที่ใช้สารเคมีมากมายนั้นเพราะอยากได้ อยากรวยจึงต้องใช้ยา และสารเคมีต่างๆ หวังที่จะเพิ่มผลผลิตให้มากที่สุด แต่พอมีโอกาสได้เข้ามาร่วมในเรื่องการทำเกษตรแบบอินทรีย์ก็ได้มีการเรียนรู้เรื่อง การทำเกษตรแบบพอเพียง การพึ่งตนเองช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและยังมีความปลอดภัยในชีวิตตนเองด้วย

ระบบที่ต้องเกี่ยวพันและเชื่อมถึงชีวิตประจำวันของตัวเราเองว่ามีความสำคัญอย่างมากและอาจเปรียบได้ว่าการที่เราใช้สารเคมีนั้นคือการทำลายตัวกับข้าวของตัวเอง และเมื่อเปลี่ยนความคิดของตนเองใหม่ คือ อยากทำเกษตรอินทรีย์ไม่พึ่งสารเคมีเพื่อให้ลูกหลานในอนาคตได้เห็นคุณค่าและมีคุณภาพชีวิตที่ดีปลอดภัยจากสารพิษสารเคมี ความอุดมสมบูรณ์แหล่งอาหารปลอดภัยกลับมาเหมือนเดิมเหมือนในเมื่อก่อน และตัวของนักวิจัยเองก็รู้สึกภูมิใจตั้งใจในบทบาทการเป็นผู้นำต้นแบบเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกในด้านการปรับเปลี่ยนให้กับชุมชน

ประโยชน์หรือผลที่ชุมชนได้รับจากการวิจัย ชาวบ้านได้ความรู้จากการทำวิจัยเช่นได้ทราบถึงมูลค่าการลงทุนในการทำเกษตรแต่ละปี เห็นความสำคัญในการทำเกษตรแบบอินทรีย์ ความเข้าใจของชาวบ้านที่มีความรู้สึกดีๆ กับกลุ่มทีมวิจัยไปบ้านทำเพื่อชุมชนจริงๆ และน่าจะมีทีมที่ทำงานอย่างนี้ตั้งนานแล้วเพราะจะได้มีความปลอดภัยและการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนมากขึ้น

จากการทำงานที่ผ่านมาของการดำเนิน โครงการวิจัยรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านห้วยข้าว ได้มีบทเรียนและประสบการณ์จากการทำงานที่ต่างกัน แล้วแต่ว่าใครจะทำงานอะไรมีบทบาทในการทำงานอย่างไร โดยจะได้บทเรียนและประสบการณ์จากการลงมือทำปฏิบัติจริงและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยการศึกษารูปแบบการทำเกษตรของแต่ละครอบครัว และสถานการณ์ของการใช้สารเคมี โดยเรียนรู้ผ่านการเป็นวิทยากรชาวบ้าน การมีส่วนร่วมในการจัดทำแบบสอบถาม การออกแบบการสัมภาษณ์ในระดับชุมชน และการสร้างการทำงานร่วมกันภายในกลุ่มทีมวิจัย การขยายองค์ความรู้ที่มีอยู่สู่ชุมชนทั้งภายในและภายนอก ซึ่งทำให้ทีมงานที่ร่วมใจกันทำงานจนเกิดทักษะและพัฒนาตนเอง

บทเรียนการเคลื่อนงานของทีมวิจัย

- การทำงานเรื่องการวิจัยต้องเริ่มจากตัวของเรา “ การรู้จักตนเอง ” คือการเตรียมความพร้อมของตัวเราเองก่อน โดยผ่านการเรียนรู้เรื่องประวัติหมู่บ้าน และความเชื่อในชุมชน
- การได้เรียนรู้ความต้องการของชุมชน และมองถึงความต้องการของชุมชน เพื่อให้การทำงานได้อย่างต่อเนื่องและเข้าใจ เข้าถึงชุมชนได้
- นักวิจัยได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง ลงพื้นที่จริง ไม่ท้อถอย และสามารถปฏิบัติได้ด้วยจริง ชุมชนก็ทำการวิจัยได้ โดยเห็นได้จากการพยายามเก็บรวบรวมข้อมูลมาร่วม

แลกเปลี่ยนกันเพื่อหาข้อสรุป ถึงแม้ว่าจะเจอกับปัญหาด้านการปรับเปลี่ยนหัวหน้าโครงการในช่วงที่ทำการวิจัย

- นักวิจัยได้เรียนรู้การตั้งคำถามในชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ เช่น ประวัติตำนานและข้อมูลการทำเกษตร
- นักวิจัยและชุมชนได้เรียนรู้ความสำคัญของการทำเกษตรทางเลือกการทำเกษตรอินทรีย์ โดยผ่านกระบวนการสำรวจและการประเมินมูลค่าด้านเศรษฐกิจการลงทุนและความปลอดภัยในชีวิตตนเอง ทำให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของเกษตรแบบอินทรีย์ โดยแสดงออกโดยการเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแนวคิดในการลด ละ เลิก การใช้สารเคมี

5.3 ปัญหาในการขับเคลื่อนงาน

ความยากลำบากในการปรับเปลี่ยน เป้าหมายหลักในการขับเคลื่อนงานในการวิจัย คือการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การปรับเปลี่ยน หรือความยั่งยืนของแหล่งอาหารของชุมชนและสุขภาพของเกษตรกร ภาวะหนี้สินอันเกิดจากภาคการเกษตรซึ่งผลงานยังไม่เกิดผลเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะมีปัญหา อุปสรรคในกระบวนการปรับเปลี่ยนสู่ระบบการจัดการโดยชุมชนของตนเอง ซึ่งอาจแยกเป็นปัจจัย คือ

ปัจจัยภายใน

- นักวิจัยท้องถิ่นยังไม่เข้าใจแนวทางการทำงานเพื่อท้องถิ่น โดยแสดงออกผ่านการตั้งคำถามต่อทีมวิจัยว่า ทำแล้วจะได้อะไร ซึ่งจะต้องมีการสร้างความเข้าใจหลายครั้ง
- เมื่อมีการดำเนินการแล้วกลุ่มเป้าหมายยังไม่ชัดเจนในหลักคิด วิธีคิด การปรับเปลี่ยน และชาวบ้านบางคนจึงหันกลับไปสู่วิถีเดิม คือการใช้ปุ๋ย และสารเคมีอย่างขาดจิตสำนึก
- นักวิจัยท้องถิ่นยังขาดความรู้ด้านการสร้างกระบวนการที่จะสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนในชุมชนและการประชาสัมพันธ์ที่ไม่เพียงพอ
- ชุมชนเป้าหมายขาดความพร้อม คือ เกิดสภาวะทางเศรษฐกิจรายได้ของผลผลิตมีภาระทางครอบครัว คือ ภาระที่ต้องรับผิดชอบด้านการใช้จ่ายกับครัวเรือน และรวมถึงภาวะทางหนี้สินที่ต้องคืนรณหารายได้เพื่อตนเองก่อนจึงไม่กล้าที่ต้องเปลี่ยนได้เลยทั้งหมด

ทิศทางในอนาคต

ทีมวิจัยไต้หวันจะยังคงดำเนินงานตามแผนงานที่ร่วมกันวางแผนและยังจะมีการทบทวน การวางแผนงานให้ละเอียด ชัดเจน ในแต่ละด้านและจะร่วมกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ โดยมีหลักในการขับเคลื่อนคือ การสร้างทีมวิจัย สร้างชุมชนเป็นเกษตรอินทรีย์เพื่อทางรอดในชุมชนให้เกิดจริง แสวงหาความรู้ทั้งจากภายใน (ศูนย์การเรียนรู้ และเวทีแลกเปลี่ยน) และภายนอกชุมชนเพื่อนำมาปรับใช้ในการปฏิบัติงานในท้องถิ่น การมีส่วนร่วม การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูล องค์ความรู้ที่ได้มาจากการวิจัย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการใช้เคมี เปรียบเทียบกับรูปแบบเกษตรอินทรีย์ และ การประเมินเป็นมูลค่าจากการในการลงทุน รวมทั้งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ระหว่างสังคมชีวิตคนกับการใช้เคมีอย่างไร ต่อไป

5.4 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอต่อทีมวิจัย

1. อยากให้มีทีมวิจัยทำงานวิจัยต่อไปอีก และมีการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านเข้าใจเพิ่มมากขึ้น
2. ในการดำเนินการจะต้องมีการกระจายงานผ่านทางกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น
3. การวิจัยรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านห้วยข้าว จะต้องให้หน่วยงานในท้องถิ่นเข้ามารับผิดชอบในการดำเนินการและช่วยสนับสนุนในพื้นที่
4. การดำเนินการจะต้องมีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องและในช่วงการดำเนินการงานวิจัยจะต้องมีการการอนุรักษ์ แหล่งน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของชุมชน เพิ่มเติมด้วย
5. เพิ่มการประสานความร่วมมือของคนในชุมชนทุกหน่วยงาน ทุกภาคส่วน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ
6. การจัดทำป้ายรณรงค์หรือการติดป้ายประกาศ ช่วยรณรงค์การไม่พึ่งสารเคมี หันกลับมาทำเกษตรอินทรีย์

ข้อเสนอแนะในการวิจัยในอนาคต

1. ในการวิจัยรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านห้วยข้าว ควรมีการขยายระยะเวลาการทำให้ต่อเนื่องและการสร้างองค์ความรู้ให้ครอบคลุมให้มากขึ้น
2. ข้อมูลและความรู้ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยควรมีการพัฒนาให้เป็นเอกสารเพื่อการเรียนรู้ให้กับชุมชน เด็กเยาวชน และการพัฒนาเป็นสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการต่อยอดเพื่อการปรับเปลี่ยนต่อไป
3. ควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนาชุมชนบ้านห้วยข้าวให้เป็นชุมชนต้นแบบของการทำเกษตรอินทรีย์ในท้องถิ่น

บรรณานุกรม

กู้เกียรติ แซ่ตั้ง . กลุ่มพืชพรรณและสมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสมเทคโนโลยีชาวบ้าน 2541,

ปีที่ 10 ฉบับที่ 195.

เกษตรอินทรีย์วิถีศรีสะเกษ .2553 (ออนไลน์). แหล่งข้อมูล :

<http://www.oknation.net/blog/print.php?id=158584>

เกษตรทฤษฎีใหม่ . 2553 (ออนไลน์) แหล่งข้อมูล:

[:http://www.doae.go.th/project%20of%20king/project4.2.htm](http://www.doae.go.th/project%20of%20king/project4.2.htm)

เกษตรผสมผสาน. 2553 (ออนไลน์). แหล่งข้อมูล :

http://www.sathai.org/knowledge/05_sa_patern.htm#integrated

เกษตรทฤษฎีใหม่ .2553 (ออนไลน์) .แหล่งข้อมูล : http://www.sathai.org/knowledge/05_sa_patern.htm

เกษตรอินทรีย์. 2553 (ออนไลน์) .แหล่งข้อมูล :

http://www.sathai.org/knowledge/05_sa_patern.htm#organic

เกษตรทางเลือกกับการพัฒนาที่พึ่งตนเอง .2553(ออนไลน์) . แหล่งข้อมูล : [http://www.ku.ac.th/e-](http://www.ku.ac.th/e-magazine/january46/agri/kaset.html)

[magazine/january46/agri/kaset.html](http://www.ku.ac.th/e-magazine/january46/agri/kaset.html)

เศรษฐกิจพอเพียง. 2553. (ออนไลน์).แหล่งข้อมูล: <http://www.doae.go.th/report/SE/html/01.htm>

หนังสือครัวเรือนไทย กองทุนหมู่บ้าน และธนาคารประชาชน. 2553 (ออนไลน์) แหล่งข้อมูล :

<http://www.nidambell.net/ekonomiz/2004q1/article2004march09p1.htm>

ภาคผนวก

ภาพกิจกรรม

ภาพที่ 4 ประชุมทีมวิจัย

ภาพที่ 5 ประชุมทีมวิจัย

ภาพกิจกรรม (ต่อ)

ภาพที่ 6 ประชุมทีมวิจัย

ภาพที่ 7 ประชุมทีมวิจัย

ภาพกิจกรรม (ต่อ)

ภาพที่ 8 กิจกรรมศึกษาฐาน

ภาพที่ 9 กิจกรรมศึกษาฐาน

ภาพกิจกรรม (ต่อ)

ภาพที่ 10 กิจกรรมศึกษาดูงาน

ภาพที่ 11 กิจกรรมศึกษาดูงาน

ภาพกิจกรรม (ต่อ)

ภาพที่ 12 กิจกรรมแปลงการเรียนรู้

ภาพที่ 13 กิจกรรมแปลงการเรียนรู้

ภาพกิจกรรม (ต่อ)

ภาพที่ 14 กิจกรรมแปลงการเรียนรู้

ภาพที่ 15 กิจกรรมแปลงการเรียนรู้

ภาพกิจกรรม (ต่อ)

ภาพที่ 16 กิจกรรมการอบรมทางเลือก

ภาพที่ 17 กิจกรรมการอบรมทางเลือก

ภาพกิจกรรมการ (ต่อ)

ภาพที่ 18 กิจกรรมการอบรมทางเลือก

ภาพที่ 19 กิจกรรมการอบรมทางเลือก

ประวัตินักวิจัย

1. นายอู๊ด โยหาเคน

วันเดือนปีเกิด 26 กรกฎาคม 2523

ที่อยู่ 138 หมู่ที่ 10 ตำบลท่าช้างคล่อง อำเภอผาขาว จังหวัดเลย

การศึกษา การศึกษาชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6

คู่สมรส นางศิริวรรณ โยหาเคน

สมาชิกในครอบครัว 4 คน

ประวัติการทำงาน รับจ้าง / ทำนา และเป็นวิทยากรประจำศูนย์กลสิกรรมธรรมชาติ
บ้านความรู้ , หัวหน้าทีมวิจัยไต้หวัน

2. นางสาวทองยุญ ศรีสวาท

ที่อยู่ 43 หมู่ที่ 10 ตำบลท่าช้างคล่อง อำเภอผาขาว จังหวัดเลย

การศึกษา การศึกษาชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6

ประวัติการทำงาน กรรมการร้านค้าชุมชน , อสม. ทำไร่ ทำนา

3. นางอุลัย นามจันทร์

วันเดือนปีเกิด 11 สิงหาคม 2510

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 10 บ้านหัวขัว ตำบลท่าช้างคล่อง อำเภอผาขาว จังหวัดเลย

การศึกษา จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

สมาชิกในครอบครัว มีทั้งหมด 5 คน

การทำงาน แม่บ้าน ทำไร่ ทำนา

4. นางสาวณิธิ ทิวสร้อย

ที่อยู่ 102 หมู่ที่ 10 บ้านห้วยข้าว ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย
การศึกษา จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
การทำงาน ทำไร่ ทำนา

5. นายมานพ โสตา

วันเดือนปีเกิด 11 มีนาคม 2511
ที่อยู่ 71 หมู่ที่ 10 บ้านห้วยข้าว ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย
การศึกษา จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
การทำงาน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านห้วยข้าว ปัจจุบัน

6. นายชาญศักดิ์ หนูบาง

วันเดือนปีเกิด 2 กุมภาพันธ์ 2506
ที่อยู่ 30 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย
การศึกษา จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
การทำงาน ผู้ใหญ่บ้านห้วยข้าว ปัจจุบัน / ค้าขาย

7.นายสถิต สีสงนาง

วันเดือนปีเกิด 6 สิงหาคม 2525
ที่อยู่ 102 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอดงหลวง จังหวัดเลย
การศึกษา
การทำงาน นักวิจัย

8.นายอภิวัฒน์ สระแก้ว

วันเดือนปีเกิด 7 สิงหาคม 2526

ที่อยู่ 19 หมู่ที่ 3 ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอผาขาว จังหวัดเลย

การศึกษา ปริญญาตรี

การทำงาน นักวิจัย

9.นางสาววนิดา ระวาดชัย

วันเดือนปีเกิด 21 กันยายน 2528

ที่อยู่ 111 หมู่ที่ 16 ตำบลท่าช้างคลอง อำเภอผาขาว จังหวัดเลย

การศึกษา

การทำงาน นักวิจัย

10.นางสาวสุจิตรา ชูชีพ

วันเดือนปีเกิด 7 มกราคม 2520

ที่อยู่ 143 หมู่ที่ 9 ตำบลกอก อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

การศึกษา ปริญญาตรี

การทำงาน นักวิชาการเกษตรเทศบาลท่าช้างคลอง